

GROND BETEKENT LEVEN

Onderzoek naar de relatie
tussen landeigendom en
bestaanswijze van de Maya
Chorti bevolking in Copán
Ruinas, Honduras.

Klazien van Hulst

GROND BETEKENT LEVEN

Onderzoek naar de relatie tussen landeigendom en
bestaanswijze van de Maya Chorti bevolking
in Copán Ruinas, Honduras.

Klazien van Hulst

Nummer 0120421

Begeleider Ton van Naerssen

Radboud Universiteit Nijmegen

November 2006

Grond betekent:

“!Madre tierra is linda y bonita!”

Manuel de Jesús Hernández, Bonete, 17-11-05

“Grond betekent leven”

Jesús Perez, Corralito, 31-01-06

“We kunnen wel projecten krijgen voor betere huizen, gootstenen, betere weg, een kippenproject enzovoort maar als we geen grond hebben, waar kunnen die projecten dan een plaats krijgen?”

Felipa Aldana, Agua Caliente, 11-12-05

“Grond is het meest fundamentele van alles. De grond geeft ons leven, het geeft ons eten. Het is mijn hele leven. Zonder grond kan ik niets en ben ik niets. Ik leen het alleen om van te leven.”

Leonardo Ramirez, Monte los Negros, 14-12-05

“Nooit zal ik de grond verkopen, nooit! De grond voor de Maya Chortis is moeder aarde, en je verkoopt je eigen moeder toch ook niet?”

Antonio Guerra Barbasco, Barbasco, 22-11-05

“Grond is altijd het grootste agenda punt van de vergaderingen van CONIMCHH, en dat is logisch want de grond is in onze visie al betaald met het bloed van onze leider Candido. Wat heb je nog meer nodig?”

Isodoro Vásquez, Consejero menor CONIMCHH, 18-02-06

“Van de Heer is de aarde en alles wat daar leeft, de wereld en wie haar bewonen.”

Psalms 24:1/ slogan OCDIH

Woord vooraf

Onder de naam Clarita heb ik 6 maanden doorgebracht in Honduras. Aan het eind van deze periode heb ik naast al mijn onderzoeksresultaten, die ik voor deze scriptie heb gebruikt, veel meer meegenomen. Er ging een wereld voor me open. Inheemse volken. Inheemse rechten. Internationale schendingen van mensenrechten. Allemaal termen die ik al kende maar die voor me gingen leven.

Dankbaar kijk ik terug op de leerzame tijd die ik door mocht brengen met de inheemse bevolkingsgroep Maya Chortí en met de Hondureze bevolking. Ik ben ervan overtuigd dat ik alles wat ik geleerd heb mijn leven door zal meenemen.

Ik dank mijn vriend Victor Martinez voor alle gesprekken die ik met hem mocht hebben. De openheid over zijn volk, openheid over moeiten en vreugde, hoogte- en dieptepunten. Een man met visie voor zijn volk die daarbij de dood in de ogen heeft gekeken.

Ik dank de organisatie CONIMCHH voor hun steun bij mijn onderzoek, voor de gezelligheid op hun kantoor, voor de openheid dat ik de vergaderingen op zaterdag mocht bijwonen en aanwezig mocht zijn bij een ceremonieel feest. Dank voor alles wat ik mocht leren over opoffering om iets groters te bereiken.

Ik dank de organisatie OCDIH die mij in contact heeft gebracht met deze bijzondere mensen. Voor de ruimte en hulp die ik kreeg voor dit onderzoek. En voor hun hulp die ze bieden aan mensen, die zonder veel rechten leven in armoede.

Daarnaast bedank ik ook mijn begeleider die mij hielp en mij de ruimte liet voor het uitvoeren en beschrijven van dit onderzoek. Familie en vrienden bedankt dat jullie om mij heen stonden, dat jullie naar mij en mijn onderzoek en scriptie hebben gevraagd zowel in het verre Honduras als op mijn studentenkamer in Nederland. Als laatste een dankwoord aan mijn vrienden en gastgezin in Honduras die zoveel geduld hebben gehad met mijn Spaans en van wie ik zoveel heb geleerd.

Klazien, Clarita, van Hulst

Samenvatting

In het westen van Honduras woont het inheemse Maya Chortí volk, afstammelingen van de Maya's die eeuwen geleden de beroemde ruïnes hebben gebouwd. Tegenwoordig leeft het grootste gedeelte van de Maya Chortí van landbouw met een zeer sterk zelfvoorzienend karakter. Bij het leven op deze manier zijn ze afhankelijk van het grijpen van de mogelijkheden en kansen die zich voordoen in hun directe omgeving. Maar de bestaanswijze wordt ook beïnvloed door allerlei negatieve factoren van buiten af. Het omgaan met deze mogelijkheden en tegenslagen bepaald de vorm van de bestaanswijze.

Binnen de regio Copán Ruinas is de bestaanswijze van het Maya Chortí volk geanalyseerd aan de hand van vijf vormen van kapitaal; natuurlijk, financieel, fysiek, sociaal en humaan. De hoofdvraag van het onderzoek gaat over de rol die landeigendom speelt in de duurzame bestaanswijze van de Maya Chortí. Dit is onderzocht aan de hand van een veldonderzoek in Copán Ruinas (Honduras) en een literatuurstudie. Zo is het onderzoek zowel exploratief als analyserend van karakter.

Er is beperkte toegang tot het natuurlijk kapitaal, wat de Chortís territorium noemen. Grond is voor hen het belangrijkste bezit. Door zich als volk te organiseren kunnen ze aanspraak maken op eigendomsdocumenten van grond die nu in handen van grootgrondbezitters is. Ze krijgen hiermee echter toegang tot grond van slechte kwaliteit.

De analyse van het financiële kapitaal laat de beperkte toegang tot financiële middelen en tot de markt zien. Maar er ontstaan initiatieven voor micro-ondernemingen en over een betere toegang tot de markt wordt gesproken. Het hoofdinkomen naast de zelfvoorzienende landbouw bestaat uit inkomsten door koffie te plukken op de grond van grootgrondbezitters.

Toegang tot het fysieke kapitaal is slecht te noemen. Wonend in moeilijk te bereiken dorpen waar de meeste huizen nog van modder en hout worden gemaakt beperkt de mogelijkheden van de Chortís om hun bestaanswijze ten volle te ontplooien. Positief is echter dat er vooruitgangen zijn in de woonomstandigheden, ondanks dat dit uit gezondheidsbedreigingen noodzakelijk is.

Analyse van het sociale kapitaal laat zien dat er een kring van organisaties om de Chortís heen staat die zich hun situatie aantrekken. De vele sociale actoren oefenen zowel positieve als negatieve druk uit op hun manier van leven en het vormgeven van hun bestaanswijze.

Op het gebied van humaan kapitaal zijn kleine vooruitgangen te bemerken. Vroeger waren de Chortís van scholing en gezondheidszorg buitengesloten, nu wordt er gewerkt aan een verbeterde toegang tot deze voorzieningen. Ook is er sprake van onderwijs vanuit organisaties, CONIMCHH en Agrarische Promotoren (PACS). Zo wordt er ook gewerkt aan het onderwijsplan om de Chortí-taal te leren aan hun kinderen.

Een analyse van deze vijf vormen van kapitalen geven een beeld van de mogelijkheden en activa van binnen de gemeenschap en de mogelijkheden, moeilijkheden of invloeden van buitenaf waar de Chortís mee te maken krijgen bij het vormgeven van hun bestaanswijze. De manier waarop de bestaanswijze vorm krijgt heeft ook te maken met de geschiedenis van Honduras en met de actuele politieke en sociale context waarbinnen de Maya's leven.

Ook wordt de manier waarop de bestaanswijze vorm krijgt in hoge mate beïnvloed door de wereldbeschouwing van de Maya Chortís. De Maya's zijn bijzonder gevoelig voor de omgeving waarin ze wonen. Het is een volk waarbij de harmonie tussen God, mens en natuur centraal staat. Zij voelen zich verbonden met de natuur. De aarde noemen ze moeder aarde. Zowel het verleden (de geschiedenis), als het heden (de omgeving, de samenleving), als de natuurlijke omgeving en kosmos, als het wezen (het menselijk bestaan/ zijn) vormen een deel van het wereldbeeld van de Maya's. Door deze visie onderscheiden de Chortís zich van de volkeren om haar heen en wordt hun manier van leven en werken beïnvloed.

Dat ze zich onderscheiden van andere volkeren heeft vaak tot spanningen geleid. Hun verschillende manier van bestaan werd niet geaccepteerd. Ze werden van hun land verjaagd en moesten als slaaf op de grond van grootgrondbezitters werken. Daardoor kwamen ze constant in contact met de harde buitenwereld, werden ze uitgelachen om hun gewoontes en taal. Ze werden gediscrimineerd, vernederd en verder gemarginaliseerd. Dit gebeurde tot 1995 toen de Maya Chortís opstonden onder hun leider Cándido Amador Recinos. Ze ervaarden veel tegenstand tot het dieptepunt in 1997 toen Cándido vermoord werd. Dit bracht het protest van de Chortís echter wel in een stroomversnelling. CONIMCHH ging onder de volgende leider door met de strijd tegen overheid en politiek die hun niet erkenden als volwaardige burgers. Het is een strijd om rechten voor de Maya Chortí.

De belangrijkste rechten zijn omschreven in Conventie 169 van de VN voor inheemse volkeren. Deze wordt als troef in de strijd gebruikt. Een belangrijk onderdeel van deze Conventie en van de strijd van de Chortís is het thema land. Het ontbreken van land, met een officieel bewijs van eigendom, werpt namelijk hindernissen op om hun bestaanswijze ten volle vorm te geven. Landeigendom geeft mogelijkheden tot ontwikkeling en ontplooiing. Ook

ontplooiing als inheemse Chortí. Landeigendom is belangrijk voor de beoefening van de eigen cultuur, en om te voorkomen dat deze langzaam verdwijnt.

Het verkrijgen van landeigendom is meer dan een soort historisch bepaald cultuurrecht. Het is ook meer dan een kwestie van eer, om door te gaan met een eenmaal begonnen strijd die dan ook gewonnen moet worden. Maar het gaat erom dat de relatie tussen land en bestaanswijze voor de Chortís erg sterk is. Het land is verweven met wie ze zijn. Land en het eigendom daarvan raakt hun wezen aan. Zoals ze zelf zeggen: “grond betekent leven”. Het proces voor het verkrijgen van land blijft echter moeizaam.

De bestaanswijze van de Chortís kan pas duurzaam worden als de Chortís kunnen beschikken over eigendomsrechten van land. Pas dan kunnen ze bouwen aan betere woningen, gezondheidszorg, institutionele versterking, komt er ruimte voor culturele overlevering op grote schaal, ruimte voor trots en geeft het weer mogelijkheden om dromen waar te maken. Dromen van “een betere toekomst voor mijn familie en mijn gemeenschap”.

[illegible]

2.5.3.3 Voordelen van de illegale markt	-	-	-	-	-	-	-	42
2.6 Onderzoeksmodel	-	-	-	-	-	-	-	43
2.7 Conclusie	-	-	-	-	-	-	-	46
Hoofdstuk 3 Werkwijze	-	-	-	-	-	-	-	47
3.1 Inleiding	-	-	-	-	-	-	-	47
3.2 Exploratief en analyserend onderzoek	-	-	-	-	-	-	-	47
3.3 Primaire en secundaire bronnen	-	-	-	-	-	-	-	47
3.4 Kwalitatieve en kwantitatieve gegevens	-	-	-	-	-	-	-	48
3.5 Casestudie	-	-	-	-	-	-	-	48
3.6 Werkwijze per deelvraag	-	-	-	-	-	-	-	49
3.7 Interviews	-	-	-	-	-	-	-	49
3.8 Gevoelig onderwerp	-	-	-	-	-	-	-	51
3.9 Relatie met OCDIH	-	-	-	-	-	-	-	52
3.10 Conclusie	-	-	-	-	-	-	-	53
Hoofdstuk 4 De specifieke context van Copán	-	-	-	-	-	-	-	54
4.1 Inleiding	-	-	-	-	-	-	-	54
4.2 Het macro niveau – Honduras	-	-	-	-	-	-	-	54
4.3 Het meso niveau – Copán	-	-	-	-	-	-	-	58
4.4 Conclusie	-	-	-	-	-	-	-	61
Hoofdstuk 5 Meer over het Maya Chortí volk	-	-	-	-	-	-	-	62
5.1 Inleiding	-	-	-	-	-	-	-	62
5.2 Het oude Maya-rijk-	-	-	-	-	-	-	-	62
5.3 De hedendaagse Maya's; de Maya Chortí	-	-	-	-	-	-	-	64
5.4 De organisatie CONIMCHH	-	-	-	-	-	-	-	66
5.5 Wereldbeschouwing	-	-	-	-	-	-	-	69
5.6 Religie	-	-	-	-	-	-	-	71
5.7 Culturele elementen	-	-	-	-	-	-	-	73
5.8 Identiteit	-	-	-	-	-	-	-	77
5.9 Conclusie	-	-	-	-	-	-	-	78
Hoofdstuk 6 De bestaanswijze van de Maya Chortí	-	-	-	-	-	-	-	80
6.1 Inleiding	-	-	-	-	-	-	-	80
6.2 Zelfvoorzienende landbouw van de Maya Chortí	-	-	-	-	-	-	-	80

6.3 Natuurlijk kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	83
6.3.1 Territorium	-	-	-	-	-	-	-	84
6.3.2 Mitch	-	-	-	-	-	-	-	86
6.3.3 Conclusie over het natuurlijk kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	87
6.4 Financieel kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	88
6.4.1 Deel verkopen?	-	-	-	-	-	-	-	88
6.4.2 Diversificatie	-	-	-	-	-	-	-	89
6.4.3 Economisch klimaat	-	-	-	-	-	-	-	92
6.4.4 Toegang tot geld - krediet	-	-	-	-	-	-	-	94
6.4.5 Toegang tot de markt	-	-	-	-	-	-	-	95
6.4.6 Conclusie over het financieel kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	96
6.5 Fysiek kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	97
6.5.1 Infrastructuur – wegen	-	-	-	-	-	-	-	97
6.5.2 Elektriciteit en water	-	-	-	-	-	-	-	98
6.5.3 Huizen	-	-	-	-	-	-	-	99
6.5.4 Gebouw CONIMCHH	-	-	-	-	-	-	-	99
6.5.5 Voedselopslag - dieren als reserve voor moeilijke tijden	-	-	-	-	-	-	-	101
6.5.6 Verbetering?	-	-	-	-	-	-	-	102
6.5.7 Conclusie over het fysiek kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	102
6.6 Sociaal kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	105
6.6.1 Familie	-	-	-	-	-	-	-	105
6.6.2 Dorp	-	-	-	-	-	-	-	106
6.6.3 Kerken	-	-	-	-	-	-	-	107
6.6.4 Politiek	-	-	-	-	-	-	-	108
6.6.5 Organisaties	-	-	-	-	-	-	-	109
6.6.6 Machtsrelaties - spanningen in relaties	-	-	-	-	-	-	-	113
6.6.7 Conclusie over het sociaal kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	115
6.7 Humane kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	115
6.7.1 Gezondheidszorg	-	-	-	-	-	-	-	115
6.7.2 Onderwijs	-	-	-	-	-	-	-	118
6.7.3 Leraren	-	-	-	-	-	-	-	120
6.7.4 Chortí- taal	-	-	-	-	-	-	-	121
6.7.5 Drijfveer	-	-	-	-	-	-	-	122
6.7.6 Verzelfstandigen	-	-	-	-	-	-	-	124
6.7.7. Conclusie over het humaan kapitaal	-	-	-	-	-	-	-	125
6.8 Conclusie: Hoop doet leven!	-	-	-	-	-	-	-	125

[illegible]

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Inleiding

**“Cándido Amador Recinos con tu ejemplo
luchamos por nuestros derechos!”¹**

Bovenstaande zin hangt op een grote poster in het kantoor van CONIMCHH, de organisatie voor het Maya Chortí volk in Honduras. Deze zin geeft inspiratie aan de volgende generatie Maya's die verder strijden voor hun rechten. Cándido Amador ging hen daarin voor en heeft het met zijn leven moeten bekopen.

In het westen van Honduras ligt de provincie Copán waar zo'n 6000 leden van de inheemse bevolkingsstam Maya Chortí wonen. De Chortís leven grotendeels op en van de grond van grootgrondbezitters want zelf hebben ze geen grond in eigendom. Tot 1990 heeft Copán onder feodaal systeem landbouwbeleid gevoerd. Grootgrondbezitters hadden enorme stukken grond waar ze landbouw bedreven en waar hun vee graasde. De Chortís werkten op hun grond waarbij ze als slaven behandeld werden. Vaak kregen ze geen loon en moesten ze lange dagen werken. In ruil mochten ze wat van het land gebruiken om op te wonen. In sommige dorpen was het ook mogelijk om een klein stukje land te bewerken. Maar de grootgrondbezitter liet hier ook wel eens zijn koeien op grazen waardoor de oogst vernietigd werd. Hun levensstandaard was laag. “The Chortí people had no land, very little food and an infant mortality rate of 50%, they lived in the worst poverty in the Western Hemisphere.”²

Sinds 1990 is het feodale landbouwbeleid afgeschaft maar voor vele Maya Chortís bracht dat geen of weinig verandering. De Hondurese overheid negeerde namelijk het bestaan van het Maya Chortí volk. Achtduizend man, waarvan zo'n 6000 in de provincie Copán en zo'n 2000 in de provincie Ocotepeque, werden niet erkend als inwoners van Honduras. Velen wisten niet eens van hun bestaan af.

Cándido Amador Recinos bracht daar verandering in toen hij in het parlement opkwam voor de rechten van zijn volk. Hij was leider geworden van de Maya Chortís tijdens een geheime vergadering, geheim omdat het de Chortís verboden was om openlijk te vergaderen.

¹ Cándido Amador Recinos met jou voorbeeld strijden wij voor onze rechten.

² Hawkey S., www.wacc.org.uk

Cándido liet zich niet tegenhouden. Hij trad naar buiten en sprak in het openbaar over zijn volk en de problematische situatie waarin zij leefden.

De Maya Chortís zijn de afstammelingen van de Maya's die de beroemde Maya ruïnes in Copán hebben gebouwd. Zij zijn de oorspronkelijke bewoners van het gebied en hebben zo eigenlijk recht op de grond in dit gebied. Ze hadden echter geen grond, geen rechten en geen vrijheid. In het geheim en alleen 's nachts als het donker was, kwamen ze bijeen om een oplossing te verzinnen voor deze ondragelijke situatie. Niemand wilde echter naar hem luisteren. "The campaign was characterised by fear and disorder as the villages who dared to join were victimised."³ Velen werden door de grootgrondbezitters geïntimideerd nadat de problematiek naar buiten kwam. Dit kwam tot het hoogtepunt toen op 12 april 1997 de leider van de Chortís, Cándido, wreed werd vermoord. Nog altijd is er geen onderzoek ingesteld naar zijn dood. De hoofdverdachte is echter bij velen bekend; een grootgrondbezitter uit de regio die zijn positie zag wankelen.

De dood van Cándido bracht het protest van de Chortís echter wel in een stroomversnelling. Heel het volk kwam in opstand. Ze mobiliseerden zich en gingen in bussen naar de hoofdstad van Honduras. In Tegucigalpa hielden ze het paleis van de president vijftien dagen bezet. Hierdoor zagen de politici met eigen ogen dat de Chortís niet slechts uit één man bestond, Cándido, maar dat het duizenden mensen waren die totaal niet erkend waren. Door de politieke druk die deze bezetting gaf heeft de overheid de Maya Chortís als sociale minderheid erkend. Officieel werden ze vanaf toen gezien als een inheems volk, wonend in twee westelijke provincies van Honduras. Door die officiële erkenning als een inheems volk kregen ze 'papierene' rechten. Volgens de nationale wet én volgens internationale afspraken hebben ze recht op land, onderwijs, gezondheidszorg en vele andere rechten.

In ruil voor het stoppen van de bezetting in Tegucigalpa werd een akkoord getekend met de overheid waarin 14.700 hectare eigen grond werd beloofd. Slechts 25% van het beloofde land is sinds die tijd ook daadwerkelijk gegeven. En dit alleen onder druk van allerlei andere demonstraties door de jaren heen. "The Chortís have shut down the Copan Ruins park at least three times in the past to demand compliance with the 1997 accords: in October 1998 as part of a national indigenous protest; and in September 2000 and November 2001, when army and police forces violently broke up Chortí blockades at the site."⁴ Later in 2004 en op 23 april, 5 juni en 10 september van 2005 hielden de Maya Chortís de ruïnes weer bezet. Nog steeds strijden ze voor volle erkenning en uitvoering van hun rechten. Dit onderzoek

³ Hawkey S., www.wacc.org.uk

⁴ Weekly News Update, 2005, www.ww4report.com

probeert inzichtelijk te maken op welke manieren het al dan niet hebben van land hun leven beïnvloedt. Dit zal inzicht geven in de redenen die er zijn om te strijden voor land. Dat land voor het Maya Chortí volk belangrijk is zal uit deze inleiding alleen al duidelijk zijn geworden.

1.2 Probleemstelling

De probleemstelling valt uiteen in de doelstelling en de centrale vraagstelling met de deelvragen.

1.2.1. Doelstelling

Dit onderzoek stelt zich ten doel de factoren in kaart te brengen die een rol spelen in de dagelijkse bestaanswijze van de Maya Chortí boeren in de dorpen rond Copán Ruinas. Een aantal van die factoren zijn: de plaats waar de Chortís wonen, de politieke situatie, de relaties die ze hebben met verschillende organisaties, wat ze verbouwen en of ze daarvan makkelijk kunnen rondkomen. Eén factor wordt in dit onderzoek er bijzonder uitgelicht; namelijk het hebben of ontbreken van land. Landeigendom is een actueel onderwerp in Copán en bij de Maya Chortís die daar wonen. De vraag is of landeigendom veel invloed heeft op de bestaanswijze, ook in vergelijking met andere factoren. Zou landeigendom slechts één van de factoren zijn in de bestaanswijze van de Maya Chortí of is het een cruciale factor die de bestaanswijze bepaald? Dit onderzoek probeert daar achter te komen.

1.2.2 Centrale vraagstelling

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is als volgt geformuleerd:

Welke rol speelt landeigendom in de duurzame bestaanswijze van de inheemse boerenbevolking Maya Chortí in de regio Copán Ruinas?

Daarbij wordt eerst gekeken naar wat de wetenschappelijke literatuur zegt over zowel duurzame bestaanswijze als landeigendom. Voor het gedeelte over de duurzame bestaanswijze wordt de 'sustainable livelihood approach' gebruikt. Een livelihood (=bestaanswijze) omvat de bekwaamheden, activa (zowel materiële als sociale bezittingen) en activiteiten die nodig zijn voor een manier van leven. "De bestaanswijze is duurzaam als zij om kan gaan en kan herstellen van stress en schokken van buitenaf en haar bekwaamheden en activa kan behouden of zelfs vergroten zowel nu als in de toekomst

terwijl ook de natuurlijke hulpbronnen daar geen hinder van ondervinden.”⁵ De benadering gaat daarmee uit van het idee dat mensen actief vorm kunnen geven aan hun bestaan, zij het onder verscheidene beperkingen.

Zowel landeigendom als duurzame bestaanswijze zijn onderzocht binnen de context van de regio Copán Ruinas. Deze worden beschreven en geanalyseerd zodat er een koppeling tussen beide gemaakt kan worden.

Om de centrale vraag beter te kunnen beantwoorden zijn er een aantal deelvragen geformuleerd.

1. Hoe geven theorieën landeigendom en duurzame levenswijze weer?
2. Wat is de specifieke context van Copán Ruinas waarbinnen de Maya Chortí hun bestaanswijze vorm geven?
3. Hoe voorzien de Maya Chortí boeren zich in het dagelijkse bestaanswijze?
4. Wat speelt er in Honduras op het gebied van land en landrechten?
5. Wat is de relatie tussen land en duurzame bestaanswijze?

Na het beantwoorden van deze vragen zal in de conclusie de onderzoeksvraag beantwoord kunnen worden.

1.3 Maatschappelijke relevantie

Ook al zijn de Maya Chortí nu wel erkend als een etnische minderheid van Honduras, dat betekent nog niet dat de strijd om gelijkheid van rechten voorbij is. Lopend door de straten van Copán vallen zij op door hun neergeslagen ogen, hun nederigheid en verlegenheid. Dat is het resultaat van een verleden vol discriminatie. De verandering die zij in 10 jaar tijd hebben gemaakt is enorm. Maar dat wil niet zeggen dat dit het eindstadium is. Op veel punten worden zij nog steeds gediscrimineerd; toegang tot land is daar één van.

Dit onderzoek is voor het Maya Chortí volk van belang omdat er bekendheid komt over de situatie waarin zij leven. Ook zal het onderzoek een hulpmiddel zijn voor de organisaties OCDIH en CONIMCHH om de Maya Chortís verder te helpen. Vooral OCDIH heeft veel belangstelling getoond voor dit onderzoek. Met de resultaten hopen zij weer meer inzicht te verkrijgen op de problematiek van de Chortís op het gebied van eigendom van grond.

⁵ Vertaling van www.livelihoods.org

Doordat de situatie waarin zij leven duidelijker wordt, zal het onderzoek bij kunnen dragen aan de aanspraak die zij maken op hun rechten, hun strijd om land en een betere bestaanswijze (in hun woorden: “een beter morgen”).

1.4 Wetenschappelijke relevantie

In wetenschappelijke kringen is in het debat rond legalisering van landrechten nieuw leven ingeblazen. In het verleden werd er klakkeloos van uitgegaan dat legalisering van land (formele landeigendomspapieren) en dus officiële landeigendom één van de belangrijkste stappen is in ontwikkeling van mensen. Dit omdat het zou zorgen voor de mogelijkheid voor investering, voor het verkrijgen van krediet om daarmee de productiviteit te verhogen en groei van het agrarische bedrijf te verkrijgen. Door dit alles zou het inkomen en de welvaart van rurale huishoudens verbeterd worden. Lange tijd is men hier van uit gegaan en nog steeds streven politici en ontwikkelingswerkers naar legale landtitels voor de boeren.

Het debat dat onder andere in dit onderzoek wordt aangegaan gaat over de vraag of het hebben van legaal land werkelijk zo belangrijk is voor de arme boeren. Dit debat is complex en waarschijnlijk erg contextgevoelig. Aan de hand van mijn onderzoek zal een positie ingenomen worden in het debat.

In dit onderzoek wordt een koppeling gemaakt tussen landeigendom en liveliheid. In wetenschappelijke literatuur is hier weinig tot niets over bekend. Veel schrijvers noemen beide fenomenen wel in één artikel, redenering of boek. Maar de relatie tussen beide blijft vaag en ongedefinieerd. Wel is duidelijk dat wetenschappers af zijn gestapt van het idee dat lang heerste dat huishoudens en inkomsten van boeren alleen gerelateerd zijn aan land. “Whereas formerly, rural policies were mainly focused on production, they now incorporate employment and non-farm activities.”⁶ Er vind meer diversificatie van inkomsten plaats. Voor de bestaanswijze van boeren is meer nodig dan alleen een stuk land. Maar welke rol het land dan inneemt is onduidelijk. Is de diversificatie zodanig toegenomen dat land maar één klein onderdeel inneemt of speelt het hebben van land nog wel een hoofdrol in het vormgeven van de bestaanswijze van boeren.

In het tweede hoofdstuk zal deze problematiek en het wetenschappelijk debat hieromtrent verder behandeld worden.

⁶ Zoomers, 2001, 27

1.5 Opbouw

De verschillende hoofdstukken die aan bod komen volgen de lijn van de deelvragen.

In het tweede hoofdstuk; 'theoretisch kader landeigendom en livelihood', wordt de eerste deelvraag behandeld. Er wordt gekeken naar wat de wetenschappelijke literatuur zegt over zowel duurzame bestaanswijze als landeigendom. Ook het debat hieromheen zal uitgewerkt worden. Er wordt een model gepresenteerd dat officiële landrechten aan de bestaanswijze van mensen koppelt. Dit model is het leidraad voor het onderzoek.

Hoofdstuk drie gaat in op de werkwijze bij het uitvoeren van het onderzoek. Verschillende keuzes die gemaakt zijn worden in dit hoofdstuk uitgelegd.

Het vierde en vijfde hoofdstuk behandelen de tweede deelvraag over de specifieke context waarin de Maya Chortí hun bestaanwijze vormgeven. Hoofdstuk vier gaat in op de context door het land Honduras en de gemeente Copán Ruinas kort te introduceren op punten die van belang zijn voor het vormgeven van een bestaanswijze. Het vijfde hoofdstuk zoemt in op de achtergronden en specifieke kenmerken van het Maya Chortí volk. Hun levensbeschouwing en uiting hiervan in religie, identiteit en organisatiestructuur passeren de revue.

In hoofdstuk zes staat de bestaanswijze van de Maya Chortí centraal. Inzicht zal worden gegeven in het gebruik van middelen waarover de boeren beschikken om zich in het bestaanswijze te voorzien. Volgens de livelihoodbenadering zijn deze in te delen in vijf vormen van kapitaal, (natuurlijk, sociaal, humaan, financieel en fysiek kapitaal).

Hoofdstuk zeven behandelt de vierde deelvraag. Er wordt uitgebreid ingegaan op het onderwerp land en landrechten in Honduras. Eerst wordt vanuit nationaal niveau de geschiedenis van landrechten besproken en dan met name het gedeelte dat van belang is om inzicht te verkrijgen in de situatie van de Maya Chortí. Daarna wordt ingezoomd op het lokaal niveau van de Chortís en hun strijd om land.

In hoofdstuk acht wordt de relatie gelegd tussen landeigendom en bestaanswijze van de Maya Chortí. Er wordt voornamelijk gebruik gemaakt van de informatie die in hoofdstuk zes en zeven naar voren is gekomen. Hiermee wordt al toegewerkt naar de conclusie van het onderzoek.

Het concluderende hoofdstuk negen geeft antwoord op de hoofdvraag. Er wordt duidelijkheid gegeven over de rol van eigendom van land in de duurzame bestaanswijze van de Maya Chortís in de regio Copán Ruinas.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

landeigendom en liveliheid

2.1 Inleiding

- It is often asserted that ownership of land and housing is fundamental to reduction of poverty, to improving living conditions and to enhancing livelihoods. However in Nairobi, Kenya's capital city, ownership is not a priority among the poor themselves - ⁷

Dit citaat geeft iets weer van het complexe debat rond landrechten, het legaal eigenaar zijn van een stuk land. In wetenschappelijke literatuur werd er tot voor kort van uitgegaan dat het hebben van landrechten essentieel is voor het verder ontwikkelen van arme mensen. Dit geldt zowel voor boeren op het platteland als voor stedelingen. Toch wordt er in andere artikelen, vooral de recente, ook gesproken over de praktijk waarin het meestal anders werkte. Dat wekt meer belangstelling op. Hoe zit het precies? Worden mensen in hun dagelijkse levensonderhoud belemmerd door het ontbreken van landrechten? Deze vragen wilde ik verder gaan onderzoeken in een gebied waar deze problematiek speelt. Maar daarbij is het allereerst van belang om theorieën over deze onderwerpen en het debat in kaart te brengen. Daarnaast wordt er, aan de hand van deze informatie, een onderzoeksmodel gebouwd dat als leidraad voor het onderzoek gebruikt wordt.

2.2 Theorie landeigendom

Land heeft verschillende functies die elkaar gedeeltelijk overlappen of naast elkaar bestaan. Zeker op het platteland heeft land de functie om de familie te onderhouden. Vaak is erving en huwelijk een manier om het land in de familie te houden en daarmee voor komende generaties zekerheid te hebben. Zoals in hoofdstuk 1 al kort is aangegeven zijn daar het laatste decennium wel veranderingen in opgetreden. Er vindt steeds meer diversificatie plaats van inkomen. Land zou dus een minder grote plaats in moeten nemen in het levensonderhoud van de mensen omdat de regelrechte afhankelijkheid van land enigszins is afgenomen.

⁷ Graham Alder, www.unhabitat.org

Toch speelt land nog steeds een grote rol, wat zich uit in machtsrelaties en in sociale relaties door identiteitsvorming. "Land plays an important role in power relations and in changes in those relations (landowners versus landless), and above all affects social relation, more specifically, having land is very important for the construction of identity."⁸ Dit wordt ook wel de sociale ruimte genoemd, waarin door families, geschiedenis en andere factoren de identiteit gevormd wordt. Land geeft invulling aan die sociale ruimte. Deze sociale relaties worden in grote mate bepaald door het soort recht wat iemand op dat land heeft en welke rechten en plichten dat met zich meebrengt.

2.2.1 Begrippen: landeigendom versus landrechten.

De termen landeigendom en landrechten worden in deze thesis vaak gebruikt. Vandaar dat er eerst een definitie wordt gegeven om beide begrippen te onderscheiden. Landeigendom geeft aan dat iemand een stuk land officieel in bezit heeft en gebruik maakt van wat de grond te bieden heeft. Het woord officieel, of wat vaker gebruikt wordt; legaal, geeft al aan dat landrechten hier een onlosmakelijke onderdeel van vormen. "Land rights are the institutionalized forms of access to, and control over, land."⁹ Landrechten behelst daarmee het hele systeem om het landeigendom heen, namelijk: eigendomspapieren, overerving, scheiding, verkoop, grenzen en rechten daar rondom.

In het Engels wordt de term 'land tenure' gebruikt als "the system of ownership of land and of title to its use, generally in agriculture. Landownership is usually relatively straightforward compared with rights to use the land."¹⁰ De beide begrippen landeigendom en –rechten zijn dus onlosmakelijk met elkaar verweven. Dat blijkt ook uit het schrijven van Zoomers (2001, 14): "Land tenure may be classified according to its legal basis (i.e., formal, informal, illegal), the relative rights of landowners and land users, the conditions and forms of payment from the latter to the former, if any, and the security of tenants. Many forms of tenure involve very complex combinations of use rights."¹¹ Het hebben van landrechten impliceert dus niet alleen het eigenaar zijn van een stuk grond maar daarnaast ook het hebben van gebruiks- en huurrechten. Het type landrecht bepaalt wat voor rechten en plichten erbij komen kijken. In deze thesis zal alleen ingegaan worden op landrechten in combinatie met landeigendom, dus eigendomsrechten. Soms zullen deze begrippen dan ook door elkaar heen gebruikt worden.

⁸ Zoomers, 2001, 18

⁹ Zoomers, 2001, 14

¹⁰ Zoomers, 2001, 13

¹¹ Zoomers, 2001, 14

2.2.2 Verschillende landrechten

Niet iedereen kan aanspraak maken op dezelfde landrechten. Dat wordt duidelijk in het volgende citaat: "Tenure often involves a complex set of rules, frequently referred to as a 'bundle of rights'. A given resource may have multiple users, each of whom has particular rights to the resource. Some users may have access to the entire 'bundle of rights', with full use and transfer rights. Other users may be limited in their use of the resources."¹² Dit is een belangrijk citaat omdat het de complexiteit van het recht weergeeft. Landrechten variëren van volledig eigenaar zijn tot andere vormen van gebruik, waaronder een complexe mix van allerlei rechten en plichten en instituties die hen controleren op het uitvoeren ervan. Welke vorm op iemand van toepassing is, heeft ook weer gevolgen voor de rechten en plichten die daarbij horen.

Door Kuhn(1996) worden verschillende types eigendomsrechten beschreven.

- Private ownership. Privé eigendom is een Westers concept. "The owner holds title which gives him a right to the land and to the benefits earned from the land."¹³
- Landed property belonging to the state. "The full ownership rights are held by the state. The state partly uses its land itself. This is usually the case when public interest requires the land to be used for purposes other than for private profit.(...) In other cases, the state rents its property to private persons."¹⁴
- Tenancy: huurvorm waarbij verschillende soorten huur wordt betaald:
 - Cash tenancy: "The tenant pays a pre-stipulated amount of money per year or per season for a certain area. He pays all costs of production, except the land tax, perhaps. He bears the full risks of the yield but has the opportunity of earning a high income if the harvest is above average."¹⁵
 - Rent in kind: "This type is similar to cash rent, the only difference being that the rent is stipulated in quantities of product."¹⁶
 - Labour rent (colonat): "The landowner leases land against labour which is to be applied in his fields."¹⁷
- - Share rent: "The tenant gives to the landowner a certain percentage of the gross yield as rent."¹⁸

¹² UN-habitat, 2003, 168

¹³ Kuhn, 1996, 44

¹⁴ Kuhn, 1996, 45

¹⁵ Kuhn, 1996, 48

¹⁶ Kuhn, 1996, 48

¹⁷ Kuhn, 1996, 48

¹⁸ Kuhn, 1996, 49

- Deze huurovereenkomsten kunnen zowel mondeling als schriftelijk zijn. Waarbij de huurders met een mondelinge overeenkomst onzekerder zijn of de verhuurders zich aan de afspraak zullen houden.
- Squatting: "Squatting is not a form of tenure but an illegal occupation of land."¹⁹
- Common property: Het land is hier eigendom van een groep (groter dan een familie). In andere literatuur wordt ook wel gesproken van 'customary tenure'; gewoonterecht. Dit recht is moeilijk precies te omschrijven omdat niets op schrift staat. Enkele kenmerken zijn²⁰:
 - "Right to land are inherited through membership of a kinship or lineage group claiming descent from a common ancestor." Dit gaat volgens de oude traditie waarbij het proces en de rechten niet gedocumenteerd zijn. De grenzen zijn niet duidelijk aangegeven en er zijn geen certificaten met eigendomstitels.
 - "Degrees of communal control vary but usually include restrictions on transferring land outside the group.
 - Decisions on land allocation and use may involve participation by the whole group or, in more hierarchical systems, will be made by chiefs or other community leaders.
 - Customary tenure is an integral part of a group's social structure and culture. It results in a close attachment between the community and land, and helps to give a group identity and continuity. It provides security and a means of subsistence. It involves long-established practices and beliefs, many of which are designed to prevent over-exploitation of the natural resources and degradation of the natural environment on which the group is directly dependent.
 - The degree to which land and other resources are common property varies between systems and also over space and time. The group claims ownership over its territory and will usually deny access to outsiders, but generally allocates rights to cultivate land to a member or family within the group, either permanently or for periods that may be as short as one growing season."

Een nadeel van het gewoonte- of groepsrecht is dat het vaak niet als legaal recht wordt erkend. Private eigendomsrechten staan bij nationale overheden in hoger aanzien dan groepsrecht. Vaak wordt er bij groepsrecht geschreven over 'the tragedy of the commons' om de nadelen van dat recht aan te geven. "An aspect of 'the tragedy of the commons' is that it really only refers to situations where there is completely open access without the elements of control and management that are more frequently associated with communally owned resources. The customary rules of traditional conservation systems often place close

¹⁹ Kuhnen, 1996, 49

²⁰ Eaton, 2005, 7

limits on rates and methods of exploitation, and customary tenure may exclude those who are not members of the particular community associated with the land and its resources. It is only when these systems break down that there is danger of a free-for-all and consequent resource depletion and degradation.”²¹ Als deze degradatie van grondstoffen plaatsvindt of er is een landconflict binnen een groep “the alternatives have historically been either state intervention and control, or the alienation of land from communal tenure into private ownership; both are processes likely to hasten the decline of the traditional systems of resource management. A third alternative is the adoption of policies that reinforce rather than destroy traditional institutions, and return control over land and resources to local communities.”²²

Welke rechten er gelden hangt vaak samen met de manier waarop mensen in hun bestaan voorzien. Zo gelden er andere systemen in steden dan op het platteland maar ook zijn ze anders voor vissersdorpen, verzamelaars of nomaden. “Rights over land are customarily divided into use rites (grazing, farming, collection, etc); transfer rites (movement of ownership or possession through inheritance, gift, sale, lending etc.); and administrative rights (the authority to allocate or withdraw land from use, to tax it, to arbitrate disputes, regulate transfers, etc.).”²³ Dit uit zich echter niet overal even sterk. Soms sluit het systeem rondom landrechten niet aan op de behoefte van de bevolking. Dit lijkt zeker het geval te zijn met inheemse volken. In veel gevallen hebben zij hun eigendomsrechten zelf geregeld maar deze worden niet als legaal gezien door de nationale overheid. Zolang landrechten niet legaal zijn vormt het eigendom ervan een onzekerheid voor de bewoner. Ze zijn namelijk niet door de wet beschermd voor in moeilijke tijden.

2.2.3 (On)zekerheid van eigendomsrecht

UN-habitat heeft zekerheid van eigendomsrechten als volgt beschreven: “they are protected (by the state) from involuntary removal from their land or residence, except in exceptional circumstances, and then only by means of a known and agreed legal procedure, which must itself be objective, equally applicable, contestable and independent.”²⁴ Zij worden dan beschermd door een combinatie van allerlei regels. Op twee manieren kan er sprake zijn van zekerheid van eigendomsrecht:

- “Evidence of documentation that can be used as proof of secure tenure status.

²¹ Eaton, 2005, 9

²² Eaton, 2005, 9

²³ Zoomers, 2001, 14

²⁴ UN-habitat, 2003, 168

- Either de facto or perceived/protection from forced evictions.”²⁵

Het eerste punt gaat in op de documenten als bewijs voor bezit van land. Deze ontbreken in vrijwel alle armere landen wereldwijd. Gevolg is dat er veel onduidelijkheid heerst en misverstanden of zelfs conflicten optreden.

Als tweede werd de ‘de facto protection’ genoemd als een zekerheid van eigendomsrecht. Veel mensen, vooral inwoners van slums en squatters maar ook boeren op het platteland, hebben geen legale overeenkomst van gebruik van het stuk grond. Vaak hebben ze helemaal geen overeenkomst. Toch zullen de meeste van deze ‘bezetters’ nooit van hun stuk land worden afgezet. Dit heet een ‘de facto’ recht. “These rights increase over time and as services are installed. The provision of public utilities is regarded by residents as strong evidence that they are officially accepted and enjoy de facto security of tenure (Payne 1989:44)”²⁶ Hoe langer ze ergens verblijven hoe kleiner de kans is dat ze van hun land af worden gezet. De komst van voorzieningen is daarbij voor de bezetters een teken dat ze daar mogen blijven wonen ook al hebben ze geen legale titel.

“Insecurity of tenure tends to increase with the degree of illegality- such as illegal land invasions, illegal subdivisions of land and illegal construction. The overriding factor however seems to be the attitude of the local authorities in granting de facto recognition of residency rights.”²⁷ Hier komt naar voren dat er een vorm van illegaliteit door de overheid wordt getolereerd. De grens tussen legaal en illegaal wordt niet strak getrokken. “In many cases, security of tenure is a de facto recognition of tenure despite illegality of the structure, thus blurring the distinction between legal, semi-legal and illegal.”²⁸ Nederzettingen worden alleen met uitzetting bedreigd als er machtsrelaties naar buiten komen. “The issue of tenure security is clearly more pertinent in countries where local authorities are hostile to informal settlements and carry out forced evictions.”²⁹

Tegenover de ‘de facto’ rechten staan de ‘de jure’ eigendomsrechten. Dit zijn de legaal vastgelegde eigendomsrechten. De voordelen hiervan is dat de rechten officieel zijn vastgelegd en dat het eigendomspapier als bewijs en onderpand kan worden gebruikt bijvoorbeeld bij leningen. Vele mensen leven echter zonder een de facto of een de jure eigendomsrecht.

²⁵ UN-habitat, 2003, 243

²⁶ Wilkinson, 2004, 19

²⁷ UN-habitat, 2003, 197

²⁸ UN-habitat, 2003, 197

²⁹ Wilkinson, 2004, 19

2.2.4 Context gevoeligheid

Een rechtssysteem is altijd gebonden aan een bepaalde context. Per land of zelfs per regio kunnen de wetgeving, regelgeving en de rechten en plichten die verbonden zijn met eigendom verschillen. "The local land tenure system is always related to the social, political, economic and technological situation in the locality. There is no ideal land tenure system, but only one adjusted to the current situation."³⁰ Hoe de eigendomsrechten effect hebben op mensen hangt af van de institutionele en legale kaders in een land, de sociale normen, culturele waarden en individuele voorkeuren die daar gelden. "As all the factors cited above change very quickly nowadays, a constant adjustment of the land tenure system has to take place."³¹ Aanpassingen zijn dus steeds nodig. Het probleem in de meeste derde wereldlanden is echter dat de regelgeving van landrechten, bezit en alles wat daarbij komt kijken vanaf de kolonisatie periode niet meer is veranderd en bijgehouden. Tijdens de kolonisatieperiode werd alles goed bijgehouden omdat het van belang was bij de belastingheffing. Na de onafhankelijkheid hebben overheden het laten verslonzen waardoor er nu een achterstand is van ongeveer 30-40 jaar of langer. Door dit probleem is er behoefte aan een grootschalige oplossing, waarbij rekening gehouden moet worden met de geschiedenis van het land en de politieke, economische en sociale context waarin dit moet gaan plaatsvinden.

2.3 Theorie bestaanswijze; de livelihood benadering

De livelihood benadering is halverwege de jaren tachtig door Robert Chambers ontworpen. Vanaf omstreeks 1990 wordt de benadering echter pas meer gebruikt nadat Chambers, Conway e.a. het verder ontwikkelden. Het initiatief voor deze benadering kwam uit het idee voort dat, na decennia lang na te hebben gedacht over ontwikkeling en armoede, men het doel waar het om draait uit het oog had verloren. Daarom wordt in de livelihoodbenadering de mens weer centraal gezet. De benadering biedt met name mogelijkheden om armoedeproblemen van mensen te analyseren. Verschillende ontwikkelingsorganisaties hebben de benadering overgenomen om hun werk aan ontwikkeling te ondersteunen. De organisatie DFID, Department for International Development, is daar één van.

Er zijn vele definities voor livelihood ik noem er twee. Hoon, Singh en Wanmaili (1997) omschrijven het als volgt: "A livelihood system is a dynamic realm that integrates both the opportunities and assets available to a group of people for achieving their goals and

³⁰ Kuhnen, 1996, 2

³¹ Kuhnen, 1996, 2

aspirations as well as interaction with and exposure to a range of beneficial or harmful ecological, social, economic and political perturbations that may help or hinder groups' capacities to make a living."³²

Chambers & Conway (1991) omschrijven de livelihoodbenadering als volgt: "a livelihood comprises people, their capabilities and their means of living, including food, income and assets. Tangible assets are resources and stores, and intangible assets are claims and access."³³ De Haan (2000, 15) legt 'claim' uit als de mogelijkheid dat mensen zich kunnen beroepen op morele of praktische bijstand; en 'access' als de mogelijkheid om gebruik te kunnen maken van een hulpbron (natuurlijk en/of sociaal).

In beide definities komen de mogelijkheden en kansen naar voren waar mensen gebruik van kunnen maken om te leven op hun eigen manier, maar ook de bedreigingen komen naar voren. Het gaat zelfs nog verder; "Each actor household, individual) decides on a choice of livelihood strategies on the basis of his access."³⁴

Livelihood gaat dus verder dan alleen het inkomen van mensen. De hele manier van leven, omgaan met mogelijkheden die zich voordoen en omgaan met tegenslagen, vallen er ook onder. Daarom is de goede vertaling van livelihood in het Nederlands bestaanswijze. De vertaling waar niet voor is gekozen is 'levensonderhoud'. Dit lijkt zich meer te richten op het economische aspect van de livelihood terwijl het breder gezien moet worden. Toch zal in de tekst af en toe levensonderhoud of het Engelse woord voorkomen.

Zoals we zagen is bestaanswijze meer dan alleen het proces van geld verdienen en uitgeven. Het wordt gevormd door verschillende aspecten die beschreven worden aan de hand van vijf vormen van kapitaal. Ook het woord kapitaal heeft een erg economische klank. Kapitaal is een economisch metafoor waaronder ook niet- economische relaties onder vallen. Hoewel het verkrijgen van materiële winst wel een belangrijk doel is kunnen niet-economische oorzaken daaraan ten gronde liggen; mogelijkheden die zich voordoen, investeringen en verschillende sociale relaties. Al deze aspecten kunnen geanalyseerd worden vanuit de term kapitaal.

³² Zoomers, 2001, 25

³³ www.livelihoods.org

³⁴ Haan de, 2000, 16

Deze vormen van kapitaal zullen hieronder kort worden beschrijven:

- Natuurlijk kapitaal = Alle hulpbronnen waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Maar ook de kwaliteit van de hulpbronnen. Het gaat hier om land, water, bos, weide, diversiteit van grond, erosie, vruchtbaarheid, mineralen, hoeveelheid oogsten, klimaat waaronder temperatuur.
- Sociaal kapitaal = Alle contacten waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Maar ook de machtsrelaties die in deze relaties liggen en de heersende norm om gebruik te maken van deze contacten. Het gaat hier om de familie, burens, netwerken, religieuze organisaties, lidmaatschappen van bepaalde groepen, zoals b.v. politieke partijen, 'trustrelations', instituties, organisaties en de gemeenschap.
- Financieel kapitaal = de financiële middelen die iemand tot zijn beschikking heeft als het gevolg van het werken. Het gaat hierbij om de financiële opbrengst van alle bedrijvigheid, spaarmogelijkheden, leenmogelijkheden, hoogte krediet, mogelijkheden van terugbetaling
- Humaan kapitaal = Hoe iemand in elkaar zit en hoe iemand gevormd is door scholing. Hierbij gaat het op de opleidingsniveau, kennis, mogelijkheden om naar het werk te gaan, werkervaring, fysieke gezondheid en creativiteit in het omgaan met externe en interne factoren.
- Fysiek kapitaal = De basisinfrastructuur waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Het gaat hierbij om transportmogelijkheden, woonmogelijkheden, water energie, communicatiemiddelen, sieraden, voedselopslag voor moeilijke tijden en het hebben van dieren voor moeilijkere tijden, en investeringen in huis, dieren, land, technologie en werktgereedschap.

Met deze beschrijvingen volg ik De Haan (2000), Blaikie et al. (1994), Chambers and Conway (1992), Chambers (1995) en Carney (1999). Niet iedereen zal gebruik kunnen maken van dezelfde kapitalen bij het vormgeven van zijn of haar bestaanswijze. De toegang tot of de belemmering van het gebruik van een bepaald kapitaal kan voor iedereen verschillen. Een belangrijke toevoeging wordt gemaakt door De Haan (2000, 15) dat kapitaal niet altijd in privé-sfeer hoeft te liggen. Zeker bij land, water en bos kan het gaan om bezit dat wordt beheerd door de gemeenschap. In dat geval moet het duidelijk zijn of er vrije en gelijke toegang toe is.

De livelihood benadering is holistisch. Dat wil zeggen dat zij een breed scala van componenten van een bestaanswijze onderzoekt.

- "It is **non-sectoral** and applicable across geographical areas and social groups.
- It recognises **multiple influences** on people, and seeks to understand the relationships between these influences and their joint impact upon livelihoods.

- It recognises **multiple actors** (from the private sector to national level ministries, from community based organisations to newly emerging decentralised government bodies).
- It acknowledges the **multiple livelihood strategies** that people adopt to secure their livelihoods.
- It seeks to achieve **multiple livelihood outcomes**, to be determined and negotiated by people themselves.”³⁵

Het woord multiple wordt hier gebruikt om aan te geven dat dezelfde mensen tegelijk verschillende activiteiten kunnen ondernemen of verschillende doelen kunnen hebben. Bij sommige activiteiten of doelen lijkt het misschien zelfs alsof ze elkaar tegen werken. Zowel de mogelijkheden als de bedreigingen om gebruik te maken van middelen worden geanalyseerd. Het geeft een beeld van het verleden, het proces, het heden en de toekomst waar men heen wil. Zo wordt er gepoogd een realistische weergave te maken van de elementen die de bestaanswijze van mensen vormen en ook hoe verschillende factoren daar (positieve of negatieve) invloed op kunnen hebben.

Het bijzondere van deze benadering is dat het uitgaat van het idee van iemands sterke kanten, kansen en mogelijkheden in kaart te brengen. Veel ontwikkelings-organisaties die het armoedeprobleem wilden onderzoeken gingen eerder uit van de nood van de armen. In deze benadering schuilt dus een erkenning van het potentieel van ieder mens, of die nu komt van een sterk sociaal netwerk of iemands mogelijkheid om invloed uit te oefenen bij verschillende instituties. Als het goed is zal deze manier van kijken naar ‘het’ armoedeprobleem ook invloed hebben op de methode van aanpak. “In ‘livelihoods focused’ development efforts, a key objective will be to remove the constraints to the realisation of potential. Thus people will be assisted to become more robust, stronger and better able to achieve their own objectives.”³⁶

2.3.1 Bestaanswijze krijgt plek binnen samenleving

Vanaf de jaren tachtig is de livelihoodbenadering veranderd van een actor benadering, die sterk inspeelde op het kunnen van de mens op microniveau, naar een structuur én actor benadering. Want hoewel de actor op microniveau erg belangrijk (en vaak onderbelicht wordt) zijn er ook structurele factoren die een actor hinderen in de uitvoering van haar doelen waar ze niet aan kan doen.

³⁵ www.livelihoods.org, guidance sheets, 5

³⁶ www.livelihoods.org, guidance sheets, 6

De Haan et al. 1997 schrijven hier het volgende over: "livelihood strategies change because livelihood is a dynamic domain that combines, 1 opportunities and assets available to a group of people to attain their goals and aspirations with 2 the interaction with and exposure to series of favourable or harmful ecological, social, economic and political perturbations that may help or hinder a groups capacity to make a living."³⁷ Hoon ziet dus individuen en sociale groepen als onderdeel van hun omgeving. Ze zijn zowel geen machteloze objecten maar ook geen vrije vertegenwoordiger die kunnen worden en doen wat ze zelf graag zouden willen.

Die vijf vormen van kapitaal hebben dus een plaats in de samenleving. Waar geldende normen en waarden van invloed zijn op het sociale kapitaal, waar de door vraag en aanbod bepaalde markt invloed heeft op het economische kapitaal, waar de geldende machtsrelaties invloed hebben op het sociale kapitaal. Die omgeving wordt door De Haan structuur genoemd. "Capitals are used by actors to produce livelihood; structure determines the direction of the outcome, although the direction may eventually change through the agency actor's livelihood strategies."³⁸

Alle activiteiten van een individu of een familie staan dus niet op zichzelf. Ze vallen binnen een groter geheel waarin meerder mensen produceren, werken en leven onder verschillende omstandigheden. "Livelihood strategies are developed in an arena of conflicting or co-operating actors."³⁹ Dat bepaalt mede het wel of niet slagen van de doelen die individuen stellen. Actoren die elkaar in de weg zitten kunnen er voor zorgen dat anderen worden buitengesloten van bepaalde hulpbronnen, contacten, infrastructuur enzovoort. "Livelihood strategies engender processes of inclusion and exclusion: it is important to note that the sustainable livelihood of one actor may result in the social exclusion of another, or at least structure his or her field of action."⁴⁰ Het buitensluiten in de livelihoodbenadering staat gelijk aan het buitensluiten van toegang tot kapitaal.

2.3.2 Dynamisch

De bestaanswijze van mensen is dynamisch en aan verandering onderhevig. Ook de livelihood benadering is dynamisch. "It seeks to understand and learn from change so that it can support positive patterns of change and help mitigate negative patterns. It explicitly recognises the effects on livelihoods of external shocks and more predictable, but not necessarily less damaging, trends. Attempting to capture and build upon such livelihood

³⁷ Haan de, 2000, 23

³⁸ Haan de, 2000, 25

³⁹ Haan de, 2000, 26

⁴⁰ Haan de, 2000, 26

dynamism significantly increases the scope of livelihood analysis.”⁴¹ In de paragraaf duurzame bestaanswijze zal verder op deze schokken van buitenaf en binnenuit worden ingegaan waardoor de bestaanswijze een dynamisch geheel wordt.

2.4 Duurzame bestaanswijze

De livelihoodbenadering wordt vanaf 1990 vooral beschreven als een dúúrzaam ontwikkelingsconcept. De duurzaamheid van de benadering wordt gezien als een sleutelfactor. Duurzaamheid bestaat uit vele dimensies die alle van groot belang zijn.

“Livelihoods are sustainable when they:

- are resilient in the face of external shocks and stresses;
- are not dependent upon external support (or if they are, this support itself should be economically and institutionally sustainable);
- maintain the long-term productivity of natural resources; and
- do not undermine the livelihoods of, or compromise the livelihood options open to, others.”⁴²

Het laatste punt werd in paragraaf 2.3.1 al kort genoemd onder een andere naam namelijk exclusie of buitensluiting. De Haan (2000) gebruikt het concept duurzame bestaanswijze om de sociale inclusie en exclusie te bestuderen. Zoals we zagen kan een duurzame bestaanswijze voor de één leiden tot exclusie terwijl het de ander een duurzame vorm van bestaanswijze brengt. Op grotere schaal kan hierin een spanningsveld in duurzaamheid van bestaanswijzen ontstaan:

- “tension between locally identified needs for greater livelihood security and wider concerns about environmental sustainability;
- tension between maximising production/income in the short term and guarding against vulnerability to external shocks in the longer term; and
- tension between achievement of individual, household or community livelihood objectives and the requirement not to compromise the livelihood opportunities open to others.”⁴³

Verschillende uitkomsten van een bestaanswijze kunnen dus met elkaar botsen; de bestaanswijze van de één kan in conflict zijn met de bestaanswijze van een ander of de ontwikkeling van duurzaamheid op een ander gebied (een andere vorm van kapitaal) in de weg zitten.

⁴¹ http://www.livelihoods.org/info/guidance_sheets_pdfs/section1.pdf, 6

⁴² www.livelihood.org, guidance sheets, 1999, Hf1.4, p 7

⁴³ www.livelihood.org, guidance sheets, 1999, Hf1.4, p 7

Carney (1998) gaat in zijn definitie met name in op het eerste punt van de schokken en stress: "A livelihood is sustainable when it can cope with and recover from stresses and shocks and maintain or enhance its capabilities and assets both now and the future, while not undermining the natural resource base."⁴⁴ Schokken zijn heftig en komen vaak onverwacht, stress is minder heftig maar kan wel langer duren. Allebei hebben ze invloed op de vijf kapitalen van de bestaanswijze. De Haan (2000) onderscheidt drie vormen van schokken:

- natuurrampen; droogte, overstroming, seizoenswisselingen
- economie; devaluatie, internationale prijspolitiek
- politiek; systeem, beleid, geweld of oorlog.

Er is een verschil tussen tijdelijke, jaarlijks terugkerende, langdurige en extreme schokken en stress. De manier waarop huishoudens hierop inspelen geeft aan of ze duurzaam in haar bestaanswijze kan voorzien en leven. Hoe mensen omgaan met die (mogelijke) schokken wordt ook wel 'coping strategy' genoemd. Dat zijn de korte termijn antwoorden om de bestaanswijze veilig te stellen in tijden van schokken of stress van welke aard dan ook. "Depending on the severity and length of the latter, coping strategies fade away and normal livelihood strategies return."⁴⁵ Maar omdat er nu regelmatig schokken en stress voorkomen krijgen deze 'coping strategies' een meer permanent karakter. Of dat zouden ze moeten krijgen. De Haan (2000) en Zoomers (2001) noemen dat 'adaptive strategies'.

Veel veranderingen in die bestaanswijze zijn het resultaat van de invloed van externe factoren. Maar ook interne factoren kunnen aanleiding geven aan veranderingen in de bestaanswijze. Zoals een doel om meer welvaart te verkrijgen of plotselinge ziekte. Actoren maken gebruik van beschikbare en voor hen toegankelijke vormen van kapitaal om hun bestaanswijze vorm te geven en om daarbij rekening te houden met schokken en stress.

Om duurzaamheid van bestaanswijzen te kunnen meten is het noodzakelijk om per kapitaalvorm te omschrijven wat duurzaamheid inhoudt. DFID doet dat door verschillende dimensies van duurzaamheid te beschrijven voor vier aspecten waarbinnen de kapitaalvormen te herkennen zijn.

- "Environmental sustainability is achieved when the productivity of life-supporting natural resources is conserved or enhanced for use by future generations.

⁴⁴ Zoomers, 2001, 25

⁴⁵ Haan de, 2000, 20

- Economic sustainability is achieved when a given level of expenditure can be maintained over time. In the context of the livelihoods of the poor, economic sustainability is achieved if a baseline level of economic welfare can be achieved and sustained. (The economic baseline is likely to be situation-specific, though it can be thought of in terms of the 'dollar-a-day' of the International Development Targets.)
- Social sustainability is achieved when social exclusion is minimised and social equity maximised.
- Institutional sustainability is achieved when prevailing structures and processes have the capacity to continue to perform their functions over the long term."⁴⁶

Het fysieke kapitaal is niet duidelijk te herkennen. Haar duurzaamheid is bereikt als de structuren en ondersteunde middelen er voor zorgen dat mensen ook de economische en sociale dimensies kunnen ontwikkelen.

Er zijn maar weinig bestaanswijzen die aan al deze dimensies voldoen. De vraag rijst dan wanneer men iets duurzaam mag noemen. Sommigen noemen het al duurzaam als met de andere kapitalen vooral aan het natuurlijk kapitaal niet afbreuk wordt gedaan. "This takes the view that natural resources are sufficiently important to such a wide range of livelihoods, that absolute preservation – even replenishment, given the extent to which they have already been degraded – should be the aim."⁴⁷ Naar mijn mening is de bestaanswijze pas echt duurzaam als alle vijf onderscheiden kapitalen kunnen herstellen van schokken en er zelfs sterker uitkomen.

2.4.1 Link tussen macro en micro niveau

Oorzaken van schokken en stress komen vanuit het macroniveau. Maar "the way shocks and stresses are perceived is almost exclusively extra-local. Their impact runs through the five vital capitals to livelihood and adaptive strategies."⁴⁸ Er moet dus op zowel macroniveau als op microniveau gereageerd worden. En dat is vaak het probleem. Ontwikkelingssamenwerking en ook onderzoekers daarvan focussen zich vaak op of het macro óf het micro niveau.

"The livelihoods approach attempts to bridge this gap, emphasising the importance of macro level policy and institutions to the livelihood options of communities and individuals."⁴⁹ Ook op het hogere besluitvormingsniveau moet er duidelijkheid zijn over de invloed van hun

⁴⁶ www.livelihood.org, 1999, Hf1.4, p 7 guidance sheets

⁴⁷ www.livelihood.org, 1999, Hf1.4, p 7 guidance sheets

⁴⁸ Haan de, 2000, 20

⁴⁹ www.livelihoods.org, 1999, guidance sheets, §1.3, p6

beleid op de mensen. Vaak worden de actoren waar het om draait juist uit het oog verloren. "Understanding of the effects of policies on people (what actually happens as opposed to what is assumed will happen) and people on policies (the policy making process itself) is remarkably limited. Both these areas will need to be better understood if the full value of the livelihoods approach is to be realised."⁵⁰ De wisselwerking tussen het macro- en microniveau moet niet uit het oog verloren worden.

2.4.2 Globalisering

De wisselwerking tussen het macro- en microniveau is niet altijd zo geweest. Er is een tijd geweest dat ook de manier van leven vooral in zijn regionale context werd bekeken. Deze 'regional livelihood' wordt bijvoorbeeld door Claval (1974) 'genre de vie' genoemd. Een definiëring daarvan is "de bestaanswijze in totaliteit van een menselijke groep die in een regio leeft. Uitgebreider geformuleerd: het overgeërfde, in gewoonten en tradities verankerde en daardoor stabiele geheel van materiële technieken, sociale organisatievormen, waarden, normen en doeleinden, dat die groep in relatie tot het omgevende fysische milieu van lieverlede heeft ontwikkeld."⁵¹

Opvallend is dat de keuzes voor een bepaalde manier van leven, de livelihood strategieën, worden gemaakt in en door een groep. Dat vormt een tegenstelling met de livelihoodbenadering waar individuen of huishoudens keuzes maken maar niet de hele groep. Mensen hebben keuzevrijheid en kunnen een andere bestaanswijze hebben dan hun burens ook al kunnen ze ook erg overeenkomen. Daarnaast is het in de theorie van Claval opvallend dat deze keuzes altijd sterk gelinkt zijn aan de natuurlijke omgeving, de regio. "Claval maakt geen onderscheid tussen culturele geografie en regionale geografie, omdat volgens hem cultuur per regio verschillend is."⁵² Hierin merk je duidelijk de invloed van de regionale geografie.

Tegenwoordig staat men achter het standpunt, dat "livelihood (...) experiences a multitude of influences from a broader national and international economic, social and political context."⁵³ Er vindt een internationalisering van de regio plaats. Maar niet alleen van de regio, ook van de bestaanswijze. "A livelihood system can no longer be regarded as a more or less closed regional system, but much more as a complex ensemble of generically heterogeneous factors on various spatial levels of scale: natural and social, internal and external, historical

⁵⁰ www.livelihoods.org, 1999, guidance sheets, §1.3, p6

⁵¹ De Pater, van der Wusten, 1996, 113

⁵² Nienhuis, van Hulst, 2002, 10

⁵³ Haan de, 2000, 18

and actual.”⁵⁴ Livelihood gaat over de lokale situatie maar de internationale invloed moet daarin onderkend en beschreven worden. De lokale regio staat niet meer op zichzelf.

Deze internationale invloeden ook wel mondialisering of globalisering genoemd hebben invloed op de regio en de individu die kiest voor een manier van leven. “Globalisering betreft (...) het mondiaal worden van uiteenlopende verhoudingen: politieke machtsverhoudingen, economische relaties en praktijken en ten slotte ook culturele relaties.”⁵⁵ Hier is nog veel meer over te zeggen. Er zal echter niet verder op ingegaan worden. Dan zou het onderzoek te uitgebreid worden. Toch is er wel gekozen om er iets over te zeggen omdat haar invloed ook niet totaal genegeerd kan worden.

2.4.3 Keuze voor de livelihoodbenadering

In dit onderzoek wordt de livelihoodbenadering gebruikt omdat het multidimensionaal is. Er wordt vanuit gegaan dat de inkomsten en de totale bestaanswijze van boeren niet alleen komt uit landbouw maar uit vele verschillende bronnen. Om in termen van de livelihoodbenadering te spreken. Er worden vele verschillende strategieën gebruikt door verschillende huishoudens om in hun levensonderhoud te voorzien. “The multi-activity of rural households is a strategy for the livelihoods of rural families in a context of limited opportunities in both the labour and product market, a context which has become harsher within economic liberalization, in which basic food crops are being priced at international levels, and labour markets are being deregulated within national economies.”⁵⁶ Als het inkomen van rurale families niet alleen uit landbouw komt is het goed af te vragen wat voor rol land dan nog speelt in het gehele plaatje van het levensonderhoud. Ook niet-landbouwgerichte activiteiten kunnen door de livelihoodbenadering onderzocht worden.

Het multidimensionale van deze methode heeft ook een nadeel. Het overzicht kan verloren gaan omdat alles in samenhang met elkaar onderzocht en beschreven wordt. Het verleden, heden, en de toekomst, het lokale, nationale en globale niveau, de rurale en urbane omstandigheden, de economische, sociale, fysische, humane en fysieke aspecten van de bestaanswijze, alles wordt erin meegenomen. Het is bijna teveel voor één benadering. Het overzichtelijk verzamelen en het inzichtelijkheid beschrijven van al deze informatie is een grote uitdaging.

⁵⁴ Haan de, 2000, 18

⁵⁵ Sassen, 1999, 9

⁵⁶ Zoomers, 2001, 26

2.5 Landeigendom en bestaanswijze – Het debat

In de literatuur wordt legaliteit van eigendom en daarmee het einde van een dreigende uitzetting als de sleutel gezien waarmee arme mensen betere beslissingen kunnen maken voor de toekomst. De armoede waarin mensen leven wordt in stand gehouden omdat er wordt gehandeld uit angst. De illegaliteit van vestigen, wonen en verbouwen en de constante dreiging van uitzetting wordt gezien als een hoge drempel om te investeren in hun huis, tuin en land. Legaliseren van eigendomstitels staat in de literatuur bekend als dé oplossing van veel problemen voor arme mensen.

Waar komt deze vooronderstelling eigenlijk vandaan? En is iedereen hier over eens? Het debat rond legalisering zal hier een plaats krijgen. Het onderwerp van debat die daarbij telkens centraal staat is de vraag of arme mensen met een (legale) eigendomstitel meer gaan investeren in hun eigen huis, tuin en land waardoor hun bestaanszekerheid er op vooruit gaat.

Een kanttekening moet geplaatst worden bij de citaten die gebruikt zijn voor met name paragraaf 2.5.1 en het voorbeeld in paragraaf 2.5.3.2 over Kenia. Deze citaten gaan veelvuldig in op het probleem rond legalisering binnen de context van de stad. Deze thesis gaat in op de situatie op het platteland, echter typerende citaten hiervoor waren moeilijk te vinden. De citaten raken de kern, ook al praten ze met name over huisvestingsproblemen. Als je het breder leest, namelijk dat het gaat over woning en land om van te leven, geven de citaten meer weer dan alleen iets wat op steden van toepassing is.

2.5.1 Oorsprong debat over legalisering

De enorme hoeveelheid huisvestingsproblemen en onduidelijkheden in eigendomsrechten van grond heeft de aanpak van overheden en hulporganisatie veranderd van aanbieders van grootschalige huisvestingsacties naar een neoliberale, faciliterende rol van de overheid waarbij mensen zelf hun huizen bouwen, soms gesteund door de overheid. “This has given rise to a greater acceptance of all kinds of self-help in housing, a policy shift traceable to the writings of John Turner in the 1970’s.”⁵⁷ Met zijn schrijven begon het debat rond eigendomszekerheid. Turner merkte op dat het conventionele huisvestingsbeleid er niet in slaagde om aan lage-inkomensgroepen onderdak te verschaffen. Daarom zochten de armen eigen manieren om aan woonruimte te komen. De zelf-help huisvesting is volgens Turner de

⁵⁷ Home, Lim, 2004, 1

enige mogelijke oplossing voor de huisvestingsproblematiek. De arme mensen lopen in hun eigen voorziening echter tegen belemmeringen op daarom raadt Turner “modifications in existing legislation on minimum standard’s and building procedures, legalising tenure and facilitating supply of land, technology and credit to low-income groups (Turner 1976)”⁵⁸ aan.

Zijn schrijven is nog steeds van groot belang voor uitgangspunten in ontwikkelingswerk en positie van overheden. “Based on the writings of Turner in the 1960s, this literature on housing states that secure tenure is fundamental to any settlement upgrading policy because it stimulated housing consolidation investment and the installation and maintenance of infrastructure and public services.”⁵⁹ Door Turner’s schrijven is het in brede kringen aanvaard dat zekerheid van eigendomsrechten de manier is om mensen te laten investeren in hun eigen huis en zo verder te bouwen aan een betere toekomst.

In 2000 wordt de aandacht weer ten volle op het debat bepaald. Het boek van Hernando de Soto ‘The mystery of capital: why capitalism triumphs in the West and Fails Everywhere Else’ slaat in als een bom. “The linkages between land titling and development remained, however, a largely closed discourse within the communities of development policy-makers.”⁶⁰ Deze mysterie wordt opengemaakt door de verschijning van het boek. “De Soto claims that the registration of property rights offers the key to ending Third World poverty and creating happy capitalists everywhere.”⁶¹

Het standpunt dat legalisering van land eigendomsrecht van groot belang is voor de verdere ontwikkeling van arme mensen wordt vervolgens overgenomen door de Wereldbank en andere organisaties en bedrijven die zich bezig houden met ontwikkelingszaken. Maar niet iedereen is hier ten volle over eens. De argumenten zullen worden gehoord van mensen die voor én tegen legalisering zijn als middel om arme mensen een grotere bestaanszekerheid te geven.

2.5.2 Argumenten voorstanders van legalisering

Voorstanders van legalisering vinden “tenure security a fundamental requirement for the progressive integration of the urban poor into the city, with infrastructure upgrading linked to

⁵⁸ Wilkinson, 2004, 19

⁵⁹ Wilkinson, 2004, 17

⁶⁰ Home, Lim, 2004, 1

⁶¹ Home, Lim, 2004, 1

improved protection against forced eviction.”⁶² Hoewel dit citaat ingaat op stadsbewoners geldt het ook voor het platteland. Volgens hen is legaliseren de enige manier om arme mensen te laten ontsnappen aan de belemmeringen die te maken hebben met illegaliteit in wonen en werken. Het probleem is namelijk dat “many settlements are unable to develop beyond basic structures and householders cannot use the value of their property as collateral for credit to invest in enterprises or development.”⁶³ De waarde van het weinige bezit van de armen is niet te gebruiken voor hun verdere ontwikkeling. Omdat het bezit illegaal is wordt het niet meegerekend. Een bijkomend gevolg is dat er geen voorzieningen en infrastructuur op worden aangesloten omdat de mensen er illegaal wonen.

De Soto's argument is dat eigendom pas waardevol kapitaal wordt als het erkend wordt bij een formeel legaal systeem. “Without such a system, the property held by the world's poor is merely so much ‘dead capital’. They regard property as a thing -their homes or businesses mere material objects, devoid of titles and addresses; places to use and live in – but of no value in itself. (...) The formalisation of property can raise them from the basement into the upper floors, where property is not a thing but a series of dynamic, interlocking relationships expressed in law.”⁶⁴ Legalisering van eigendom heeft tot gevolg dat mensen aanspraak kunnen maken op bepaalde rechten. Zoals het recht om gebruik te maken van leenmogelijkheden. “Holding a legal title is a necessary condition for getting credit even from state banks, and a necessary if not sufficient condition for getting credit from private lending institutions.”⁶⁵

Met legaal vastgelegde eigendomsrechten (de jure rechten) kun je verder komen. “With de jure rights credit can be used for housing improvements, which also has income-generation effects, for example, by improving health and therefore greater employment opportunities.”⁶⁶ Deze inkomensgenererende effecten haalt de Soto ook aan in zijn betoog voor eigendomsrechten.

Een ander recht is de aanwezigheid van bepaalde voorzieningen. Het al dan niet voorkomen van voorzieningen in een wijk kan een teken zijn van de rechten die daar gelden. De komst van voorzieningen kan een teken zijn voor de bezetters dat hun verblijf geaccepteerd is. Sinds de tijd van de privatisering werd het bouwen van de publieke voorzieningen echter verzorgd op basis van kostenterugwinning en vaak werden voorzieningen helemaal niet

⁶² Home, Lim, 2004, iii

⁶³ UN-habitat, 2003, 92

⁶⁴ Home, Lim, 2004, 2

⁶⁵ Wilkinson, 2004, 27

⁶⁶ Wilkinson, 2004, 20

meer gebouwd. Het 'de facto' eigendomsrecht op basis van de gebouwde voorzieningen was in die zin dus niet meer mogelijk. "Land titling and registration may therefore be necessary for the installation and proper maintenance of services by the community. Thus, if upgrading has already been successful, a title may not be needed to ensure security, but in many cases titles are required before upgrading can succeed."⁶⁷ Officiële eigendomsrechten zijn niet altijd nodig. Ook een de facto eigendomsrecht kan genoeg zijn mits er al (goede) voorzieningen aanwezig zijn.

2.5.2.1 Gevolgen legaliseren

Het grootste gevolg van legalisering is dat mensen een vaste plaats hebben om te wonen. Hun woonplaats wordt officieel erkend. "For households living in irregular settlements, security of tenure offers a response to immediate problem of forced removal or eviction."⁶⁸ Als mensen altijd leven met een dreigende uitzetting in het vooruitzicht heeft dat consequenties. "Under such circumstances, security of tenure is seen as a prerequisite for housing investment and consolidation, as settlers are unlikely to invest much in their physical environment if they fear eviction."⁶⁹

Nederzettingen worden met uitzetting bedreigd als er machtsrelaties naar buiten komen. Mensen zonder rechten zijn bij voorbaat machtelozer, en daardoor banger en onzekerder. "People do feel insecure, even if they have lived on their land for a long time. De facto rights are not assured if government land is zoned for a different purpose. Also, such informal rights don't prevent land disputes between neighbours. Thus, investment in housing consolidation may be inhibited."⁷⁰

Ook brengt een legale titel erkenning van de arme met zich mee. Maar dat niet alleen: "The global campaign for Secure Tenure (GCST), a major international initiative since 1999, identifies the provision of secure tenure as essential for a sustainable shelter strategy, and as a vital element in the promotion of housing rights. (...) Lack of housing security makes it very difficult for people to participate in society, to establish firm roots and to build upon their networks and assets in order to obtain regular access to income-earning opportunities."⁷¹ Zekere eigendomsrechten hebben invloed op het sociale en economische leven.

⁶⁷ Wilkinson, 2004, 19

⁶⁸ UN-habitat, 2003, 168

⁶⁹ Wilkinson, 2004, 19

⁷⁰ Wilkinson, 2004, 27

⁷¹ UN-habitat, 2003, 105

Op het economisch gebied biedt de toegang tot krediet “a safer, illuminated place in which to work, titling should promote enterprise development, encouraging families to set up or expand micro enterprises.”⁷² Op sociaal gebied brengen eigendomsrechten verbeterde omstandigheden. “Greater tenure security, service provision (especially piped drinking water, better drainage systems and electricity) and better local facilities should generate social improvements, particularly in terms of health.”⁷³

Niet alleen voor de arme mensen maar ook voor de (lokale) overheid is legalisering van belang. “As soon as properties are registered they become a potential source of tax revenues. Even where de facto rights to the land exist in a community, it is pretty difficult for local authorities to charge property taxes. (...) Taxation is normally accompanied by greater local government recognition of community needs and the provision of infrastructure.”⁷⁴ Als het goed is, zorgt de belastingheffing over en de erkenning van recht op het land dat ingenomen is ervoor dat overheden hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de armen op zich neemt.

Dus als alles volgens de regels gaat, met geaccepteerde, legale documentatie dan kunnen “owners use the documents to access financial resources (through mortgages or hypothecation), enjoy security of tenure and undertake improvements to their property.”⁷⁵

2.5.3 Argumenten tegenstanders van legalisering

Er zijn ook mensen die bekritiseren dat legalisering van landeigendomsrechten belangrijk is bij de ontwikkelingsmogelijkheden van arme mensen. Deze zijn in te delen in twee categorieën:⁷⁶

- “Those who believe that granting individual legal titles has adverse effects on squatter communities
- Those who think land titling is not the key ingredient for the development of settlements, but can form part of an overall settlement upgrading strategy.”

Zoomers schrijft in haar boek ‘Land and Sustainable Livelihood in Latin America’ (2001) over de koppeling tussen land en livelihood. Ook zij geeft aan dat “the literature is increasingly

⁷² Wilkinson, 2004, 27

⁷³ Wilkinson, 2004, 28

⁷⁴ Wilkinson, 2004, 28

⁷⁵ Home, Lim, 2004, 3

⁷⁶ Wilkinson, 2004, 24

questioning the basic assumption concerning the impact of land titling on agricultural performance and the welfare of peasant households.”⁷⁷

Zoomers (2001) noemt daarvoor drie redenen en valt daarmee in beide categorieën van Wilkinson (2004). Communale grond is de eerste reden waarom legalisering op grond van individuele titels soms weinig nut of bijgevoegde waarde heeft. Er is al zekerheid van landeigendom binnen een groep of familie. De tweede reden wordt gegeven door de Wereld Bank die in een aantal studies aangeeft dat een landtitel soms helemaal geen impact heeft op een boer. Het heeft weinig consequenties of impact omdat er al andere rechten bestaan waardoor de individuele landrechten, de officiële volgens het privatiseringsbeleid en volgens vele organisaties, al snel zijn waarde verliezen. Er gelden andere regels in het gebied, bijvoorbeeld die van de familie. De derde reden die Zoomers geeft gaat over krediet. Een veelgenoemde gunstige gevolg van een officiële titel is dat je krediet kan aanvragen. Maar kleine boeren zijn niet geïnteresseerd in krediet of in investering of in productiviteit want hun land is te klein om echt productief te zijn in deze wereld waarbij de open markt mechanismen een grote rol spelen en waarbij de wereldmarkt en de grote boeren de prijzen bepalen.

2.5.3.1 Categorie 1

Burgess (1982) is een van de eerste mensen die kritiek geeft op de idee van Turner. Hij beweert dat “the support of self-help systems provides the economic and ideological means to maintain the status quo. (...) Contrary to de Soto’s theory that legal and institutional simplification hold the key to the poor being able to release the dead capital in their property, Burgess believes, it is not the absence of a technocratic and bureaucratic system, or the legal housing norms, or the sequence of building operations that have cheapened his house, it is merely the fact that he is operating in a different sphere of capital- that covered by petty commodity production of housing. (Burgess 1982: 66)”

“Burgess also finds it difficult to see how tenure legalisation can actually help poor, as titling opens up the settlements to ‘downward raiding’ from higher income groups, raising property values.”⁷⁸ Volgens hem is landspeculatie het grootste gevolg van legalisering. De commerciële interesses zullen door formalisering worden aangewakkerd. Dit wordt later ook door Varley (2002) beschreven en beargumenteerd. Werlin (1999) schrijft: “One of the improvements expected after land titling is better services, but if infrastructure is built and the settlement serviced on a cost recovery basis, gentrification is likely and the poorest will get

⁷⁷ Zoomers, 2001, 28

⁷⁸ Wilkinson, 2004, 25

driven out.”⁷⁹ Ook Thung (1993) geeft hetzelfde argument. De marktkrachten worden bij legalisering van land in werking gesteld: het wordt gecommmercialiseerd. “Legalisation of land occupancy often causes sharp rises in land and housing value in the affected settlements, this makes them more attractive to middle-income groups, and leads to a gradual transfer of occupancy to these groups. This again reduces the availability of land and housing for low income groups- and for low income renters, especially.”⁸⁰ De waarde van het land stijgt als het gevolg van meer vraag en meer voorzieningen daardoor beargumenteren deze schrijvers dat die land te duur wordt voor de armen waardoor zij verdreven worden naar andere locaties en alleen de middenklasse van deze maatregelen profiteren.

Met deze argumenten passen Burgess, Varley en Werlin in de eerste categorie die Wilkinson onderscheidt waarbij legalisering het tegenovergestelde effect heeft voor de armen. In deze categorie zitten ook de wetenschappers die debatteren over het onderwerp of eigendomsrechten een individuele of een gemeenschappelijke titel moeten krijgen.

2.5.3.2 Categorie 2

De tweede categorie bevat de wetenschappers die van mening zijn dat eigendomsrechten niet de sleutel tot ontwikkeling zijn maar dat er sprake moet zijn van een holistische aanpak waarbinnen eigendomsrechten wel een (belangrijke) rol spelen.

In de literatuur wordt er vaak vanuit gegaan dat arme mensen zich in hun besluiten alleen laten leiden door het gebrek aan eigendomsrechten, hun illegale woonsituatie en een mogelijke uitzetting. “In practice, while the threat of eviction makes an enormous impact on the perceptions and, therefore, the behaviour and priorities of the slum dwellers, not all of their actions are governed exclusively by it.”⁸¹ Eigendomsrechten zullen dan ook niet de oplossing zijn voor alle problemen. De kwestie van de eigendomsrechten moet een plaats krijgen binnen een brede strategie in de bestrijding van armoede. “A legal title may not facilitate the access to credit anticipated by De Soto and the World Bank if strategies are not also adopted to promote income generating activities.”⁸²

Een groot gedeelte van de discussie binnen deze tweede categorie gaat over de definiëring van armoede. “Legalisation of tenure and upgrading have been criticised because they don’t

⁷⁹ Wilkinson, 2004, 25

⁸⁰ Thung, 1993, 111

⁸¹ UN-habitat-2003, 92

⁸² Wilkinson, 2004, 26

address the structural and institutional causes of poverty.”⁸³ Het benoemen van oorzaken of gevolgen van armoede is een lastig onderscheid, ook in de kwestie rond eigendomsrechten. Ligt de kern van het armoedeprobleem werkelijk in de illegaliteit van de woonsituatie? Oplossing van het illegaliteitsprobleem door eigendomsrechten betekent vaak nog steeds dat er sprake is van overbevolking, het missen van de basisvoorzieningen, wonen op gevaarlijke en ongezonde plekken, armoede en sociale exclusie. Wat verandert er dus precies door legalisering van eigendomsrechten? Het definiëren van armoede met haar oorzaken en gevolgen heeft dus grote impact op de manier waarop het armoedeprobleem wordt aangepakt en of legalisering daarin de oplossing zal zijn of niet. De wortels van de oorzaak van armoede moeten worden aangepakt. Dit pleit dus voor een brede aanpak van armoede dan legalisering van landeigendom alleen.

Bij armoedebestrijding staat vanzelfsprekend de arme mens centraal. Toch wordt vaak vergeten te kijken naar de behoefte van de armen zelf. Is eigendom van grond een prioriteit voor de armen zelf of een prioriteit van ontwikkelingswerkers? De case in Nairobi, de hoofdstad van Kenia laat zien dat eigendom niet een prioriteit hoeft te zijn.⁸⁴ “While tenure through ownership may be desirable for some, the majority will continue to rent and for many this is a preference. This is partly related to attitudes to living in the city: most Nairobians don’t consider the city to be their true home; home is the ancestral land or village. Therefore, many prefer to invest in their “home area” in parts of rural Kenya.”⁸⁵ Het is dus van belang om te kijken waar binnen een groep, cultuur of land behoefte aan is.

2.5.3.3 Voordelen van de illegale markt

“Theories linking formalisation of tenure to positive developmental outcomes focus mainly on illegality as a constraint.”⁸⁶ Maar voor arme mensen zijn er zelfs voordelen te noemen van illegale huisvesting. Dit wordt duidelijk in het volgende citaat. “However, the informality that makes it easy to access land in these (informal) settlements and to build dwellings may make it more difficult to obtain credit or to transfer or sell these rights to others.”⁸⁷ Doordat het stuk land moeilijk te verkopen is, komen arme mensen minder gauw in verleiding om hun land te verkopen tegen een prijs die lager is dan de markt. Er zijn mensen met veel geld die azen op stukjes land als zij het potentiële belang van dat stuk grond voor de toekomst wél zien. En arme mensen kunnen soms zo erg in geldnood zitten dat als er mogelijkheden waren ze hun

⁸³ Wilkinson, 2004, 25

⁸⁴ Zie studie van Alder, G., op www.unhabitat.org

⁸⁵ Alder, 3

⁸⁶ Wilkinson, 2004, 17

⁸⁷ UN-habitat, 2003, 92

stuk grond makkelijk zouden verkopen. Zo raken ze snel hun laatste vaste bezit voorgoed kwijt.

Een ander positief effect van illegale landbezetting is het ontstaan van samenwerkende en sterke gemeenschappen die opkomen voor hun rechten. "The threat of eviction is probably the most potent force in galvanizing communities- it can help to transform a heterogeneous group of households, settled in a particular locality, into a community. However while the actual threat is there, it is likely to divert attention away from more long-term or development-oriented activities. If the threat is withdrawn, however, the community may be sufficiently enabled by the experience to undertake more development activities that require a collective effort, investment or the pooling of resources."⁸⁸

2.6 Onderzoeksmodel

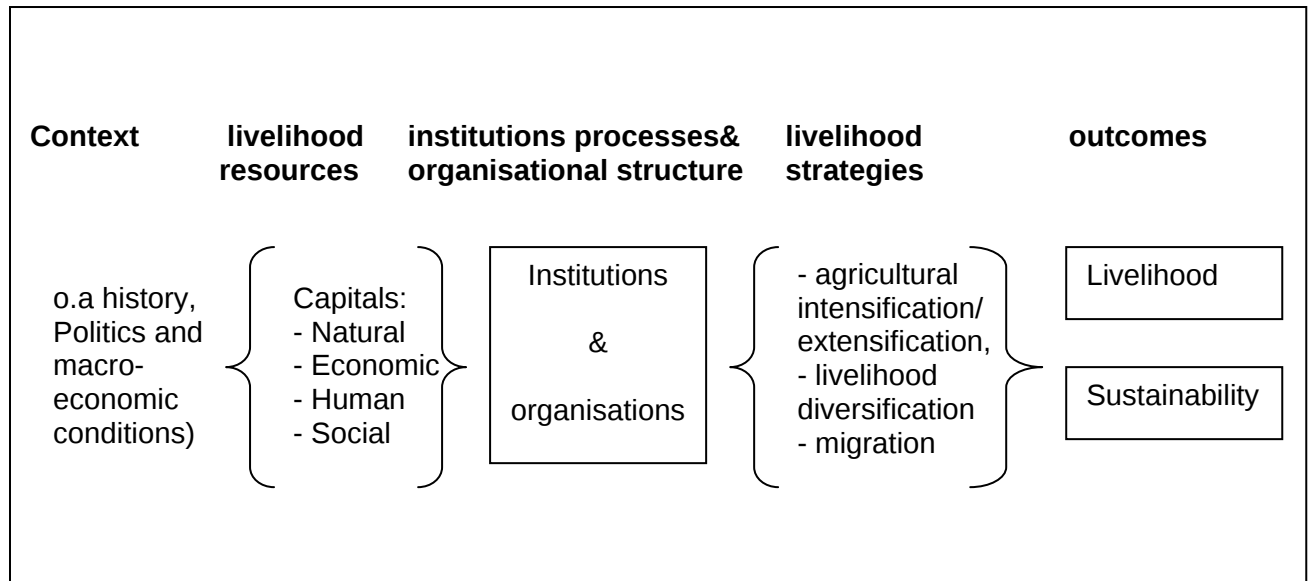
Er zijn verschillende modellen gebouwd om de livelihood van mensen te onderzoeken. Hier zullen twee voorbeelden van worden gegeven, van Het IDS en de DFID, twee organisaties die zich wereldwijd bezighouden met ontwikkelings-samenwerking.

Het eerste model is het "IDS sustainable rural livelihoods framework."⁸⁹ Daar wordt de hoofdvraag in de analyse van duurzame livelihood samengevat in de volgende zin waar een model van is gemaakt: "Given a particular context (of policy setting, politics, history, agroecology and socio-economic conditions), what combination of livelihood resources (different types of capital) result in the ability to follow what combination of livelihoodstrategies (agricultural intensification/ extensification, livelihood diversification and migration) with what outcomes? Of particular interest in this framework are the institutional processes (embedded in a matrix of formal and informal institutions and organisations) with mediate the ability to carry out such strategies and achieve (or not) such outcomes."⁹⁰ Het model samengevat ziet er als volgt uit:

⁸⁸ UN-habitat-2003, 92

⁸⁹ Carney, 1998, 4

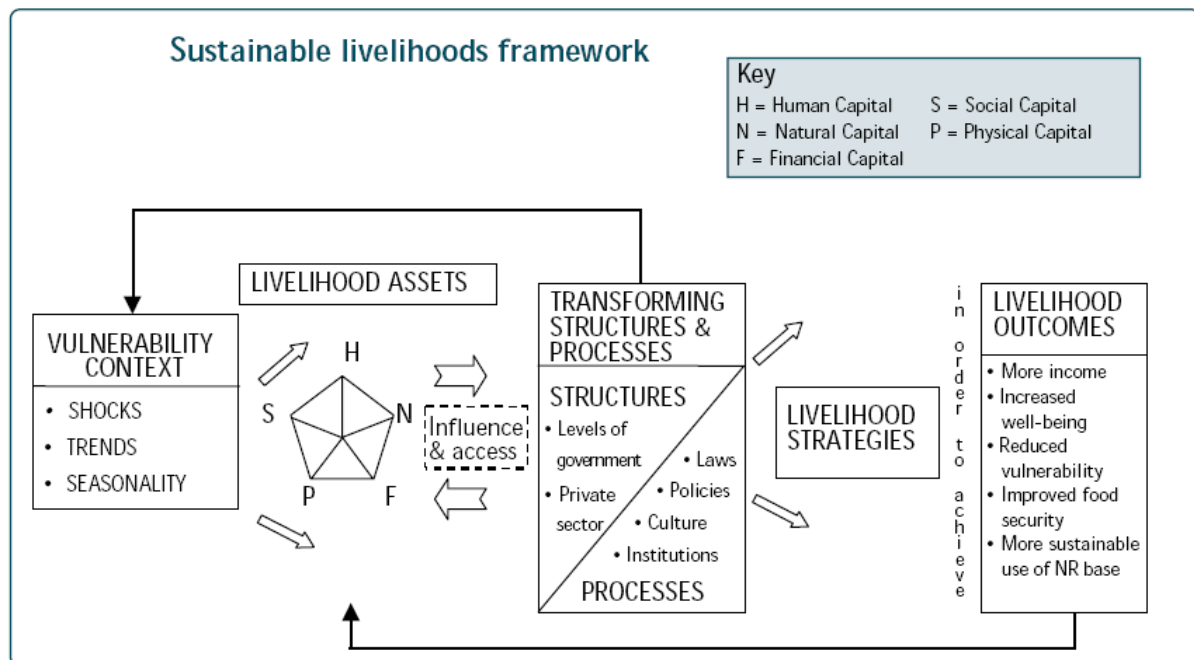
⁹⁰ Carney, 1998, 3

Figuur 2.1 Model van IDS over duurzame rurale livelihood (Samenvatting)

Het model van DFID lijkt er heel erg op maar heeft alles wat verduidelijkt in het schema zelf en is daarom ook het vermelden waard. Ook dit model begint met de context.

"The factors that make up the 'Vulnerability Context' are important because they have a direct impact upon people's asset status and the options that are open to them in pursuit of beneficial livelihood outcomes."⁹¹

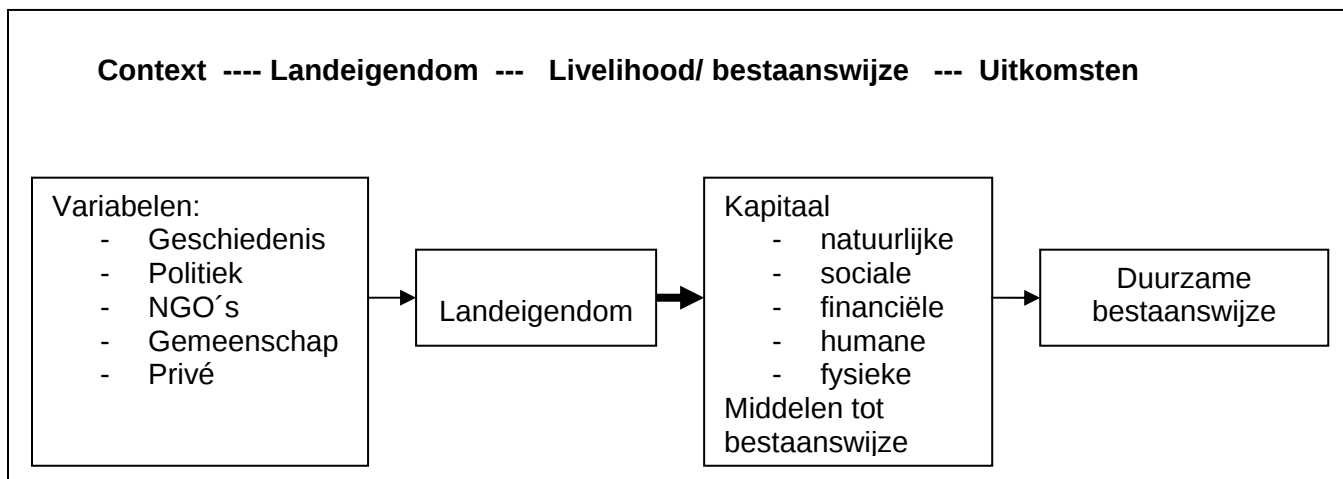

Figuur 2.2 Sustainable livelihoods framework DFID⁹²

⁹¹ www.livelihoods.nl guidance sheets 2.2 p 3

Allerlei factoren die de livelihood beïnvloeden en omvatten staan in beide schema vermeld. Er is echter geen speciale aandacht voor landrechten en landeigendom op de bestaanswijze. De relatie tussen landeigendom en de bestaanswijze is echter de insteek van dit onderzoek. Vandaar dat ik een model heb gebouwd waarin deze relatie aandacht krijgt. Beide voorgaande modellen zijn daarbij ter inspiratie gebruikt.

Het te gebruiken model komt er als volgt uit te zien:

Figuur 2.3 Onderzoeksmodel link landeigendom en duurzame levensonderhoud

IDS plaats in haar model de instituties en organisaties in het midden. In dit onderzoek liggen echter het onderwerp landeigendom (en landrechten die dat ondersteunen) en de rol die zij in de bestaanswijze nemen centraal. Daarom is in plaats van het blok instituties en organisaties, het blok landeigendom in het onderzoeksmodel geplaatst. Omdat het zwaartepunt van het onderzoek voornamelijk ligt in de manier waarop landeigendomsrechten invloed hebben op de livelihood wordt het blok landeigendom vóór de analyse van de bestaanswijze geplaatst.

De overeenkomst met het DFID model en verschil met het IDSmodel is dat er vijf vormen van kapitaal onderscheiden worden. Het fysieke kapitaal maakt wel onderdeel uit van het onderzoeksmodel. Daarmee volg ik het werk van De Haan (2000), Scoones (1998) en Carney (1998). Het economische kapitaal uit het model van IDS noem ik financieel kapitaal omdat het meer weergeeft dan alleen het geproduceerde en verhandelde maar ook al het geld wat mensen lenen, uitgeven en sparen. Ook daarmee wordt het model van DFID gevolgd.

Voor de variabele 'landrechten' noem ik variabelen uit de context die van invloed zijn op de huidige landrechten. Dat betekent de voorgeschiedenis, landhervormingen, dingen die de politiek en NGO's en mensen zelf ondernemen, die weer invloed hebben gehad op de landrechten en bestaanswijze zoals ze op dit moment vorm gegeven zijn. Het citaat bij het model van DFID geeft ook het belang van het noemen van deze context aan.

Door de context te bekijken kunnen de huidige landrechten en landeigendom-praktijken beter begrepen worden. Er kunnen relaties worden gelegd tussen de landeigendom en de bestaanswijze door te kijken hoe boeren in regio Copán met hun vormen van kapitaal/middelen (o.a. land) omgaan, het op waarde schatten en er wel of geen gebruik van maken. Op het eind zal er een koppeling worden gemaakt tussen beide aspecten waardoor we antwoord kunnen geven op de vraag of er sprake is of zal zijn van een duurzame bestaanswijze.

2.7 Conclusie

Alle theorieën, modellen en argumenten die in dit hoofdstuk beschreven zijn, zijn als een fundament onder de rest van de thesis. Zij vormen een leidraad en inspiratiebron. Het onderzoekmodel volgt stap voor stap de deelvragen. Uiteindelijk zal met het bespreken van de duurzame bestaanswijze een antwoord gegeven kunnen worden op de hoofdvraag van de thesis.

3.1 Inleiding

Voor het uitvoeren van dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende methoden. Het onderzoek is een combinatie van veldonderzoek en literaire terugkoppeling. In dit hoofdstuk wordt meer verteld over de gebruikte werkwijzen en keuzes die gemaakt zijn.

3.2 Exploratief en analyserend onderzoek

Dit onderzoek heeft een exploratief en analyserend karakter. Het is een exploratief onderzoek omdat het een onderzoek betreft over een weinig bekend fenomeen, namelijk de link tussen landeigendom en bestaanswijze (livelihood) . Tevens is het ook een analyserend onderzoek omdat het de bestaanswijze van de Maya Chorti indianen beschrijft en ontleedt en vervolgens verbanden zoekt. De veranderende context waarin zij leven, hun moeiten en de impulsen die zij aan hun leven geven. Door dit te analyseren zal er waarschijnlijk meer kennis komen van de levenssituatie van de Maya Chorti bevolking.

3.3 Primaire en secundaire bronnen

Er is zowel gebruik gemaakt van primaire als van secundaire bronnen. De informatie van de primaire bronnen komen uit de interviews die gehouden zijn met inwoners van verschillende dorpen en de leiders van die dorpen (ook via de bijgewoonde vergaderingen op zaterdagen voor alle leiders van alle dorpen). Ook de leiders van CONIMCHH zijn geïnterviewd en vaak bezocht. Daarnaast zijn er verschillende interviews gehouden met werknemers van de organisatie OCDIH en andere specialisten zoals Salvador Segovia die voor APSO werkte en zo direct betrokken was bij de Chortis.

De informatie van secundaire bronnen zijn data die door anderen verzameld is. Daarbij is gebruik gemaakt van theoretische inzichten uit de literatuur van andere wetenschappers, dit om het probleem beter te kunnen analyseren, om het wetenschappelijk debat rond dit onderwerp weer te geven en om de redeneringen in dit onderzoek te onderbouwen met andere meningen.

Andere gebruikte secundaire bronnen zijn in te delen in verschillende categorieën. Allereerst gaat het om voorgaande onderzoeken in hetzelfde gebied door verschillende organisaties of andere onderzoekers. Hierdoor kan ondervangen worden dat er vaker naar dezelfde onderwerpen onderzoek wordt gedaan. Zo kon ik deze informatie meenemen tijdens het doen van onderzoek. De moeilijkheid is dat er bij die onderzoeken uitgegaan kan zijn van verkeerde vooronderstellingen. Ook is het onzeker of de wijze waarop deze dataverzameling gebeurde betrouwbaar is.

Ten tweede zijn er ook documenten van zowel de organisatie OCDIH als CONIMCHH die ter informatie dienen over het leven, werken en veranderingen in het gebied.

3.4 Kwalitatieve en kwantitatieve gegevens

In het onderzoek is zowel gebruik gemaakt van kwantitatieve als van kwalitatieve gegevens.

Kwantitatieve gegevens verschaffen statistische en objectieve informatie. Deze informatie is verzameld door onderzoekers, de overheid of de gemeente. Deze getallen zijn niet volledig. Vaak worden bepaalde gebieden overgeslagen bij tellingen, of wordt niet elk jaar een telling gehouden.

De kwalitatieve informatie is verkregen aan de hand van interviews. Omdat het daarbij om meningen en verhalen van mensen gaat is het subjectief. Uit één verhaal kan alleen één conclusie voortkomen voor die persoon zelf. Meerdere verhalen kunnen leiden tot een generalisatie, ook al is waakzaamheid daarbij een voorwaarde. Kwalitatieve informatie gaat in op het microniveau. De meeste informatie voor dit onderzoek zal bestaan uit kwalitatieve informatie.

3.5 Casestudie

Het onderzoek is een casestudie waarbij een bepaald fenomeen binnen de specifieke context wordt onderzocht. "Case studies involve studying a phenomenon within its real-life setting. Rather than studying a phenomenon in general, a specific example within time and space is chosen for study. This allows a particular issue to be studied in depth and from a variety of perspectives."⁹³ Er zijn verschillende types case studies, Kitchen en Tate (2000) citeren 6 verschillende types die Robson (1993:147) onderscheidde: Individual case studies ,

⁹³ Kitchen, Tate, 2000, 225

set of individual case studies, community studies, social group studies, organisation and institutional studies, studies of events, roles and relationships. In dit onderzoek gaat het om een 'community en social group study' die in dit geval samenvallen. "Community studies: studies of one or more local communities (area defined). Social group studies: studies of people belonging to a particular social group (occupation, activity defined)."⁹⁴ Case studies maken vooral gebruik van kwalitatieve informatie, "using observation and interviewing as methods of data generation. However, case studies can also be quantitative in nature or use a mix of both sorts of data. Often some of the data will be secondary in nature, consisting of summary statistics relating to the phenomenon or historical accounts relating to a phenomenon."⁹⁵ Dit is ook bij het voor u liggende onderzoek het geval.

3.6 Werkwijze per deelvraag

De deelvragen met de manier waarop de informatie is verkregen is in tabel 3.1 samengevat.

Deelvraag	Hoe te beantwoorden?
1.Theorie bestaanswijze en landrechten	Literatuuronderzoek
2. Context	Interviews met sleutelfiguren/ deskundigen Bezoek dorpen Workshops bijwonen Literatuur/ documenten onderzoek
3. Bestaanswijze	Interviews met inwoners en leiders van de dorpen Interviews met sleutelfiguren/deskundigen Bezoek aan dorpen Bijwonen vergadering leiders Workshops bijwonen Literatuur/ documenten onderzoek
4. Landrechten	Interviews met sleutelfiguren/ deskundige Interviews met inwoners dorpen Bezoek aan dorpen Bijwonen vergadering leiders Literatuur/ documenten onderzoek
5. Relatie	Interviews met sleutelfiguren Analyse van alle voorgaande informatie

Tabel 3.1 Methode van beantwoording per deelvraag

Een uitgebreide lijst van de verzamelde kwalitatieve informatie, in de vorm van bezoeken, interviews en bijeenkomsten is te vinden in bijlage 1.

3.7 Interviews

De meeste informatie komt uit interviews direct met de persoon zelf, oftewel 'face-to-face meetings'. "The questionnaire is useful for asking very specific questions concerning

⁹⁴ Kitchin, Tate, 2000, 225

⁹⁵ Kitchin, Tate, 2000, 225

quantifiable information such as age, income and sex or for converting general information into a closed form through rating or ranking; the interview allows a more thorough examination of experiences, feelings or opinions that closed questions could never hope to capture.”⁹⁶ Het interview is daarom een meer adequate manier om de informatie te verkrijgen waar naar gezocht wordt.

De interviews bestaan uit open en gesloten vragen. De gesloten vragen hebben de vorm van een enquête of een ‘questionnaire’. Zo zijn de gesloten vragen makkelijker te categoriseren. De open vragen geven meer informatie over de specifieke individuele omstandigheden. “It is hoped that open-ended questions better reflect a person’s thinking.”⁹⁷ De meeste vragen zullen dan ook open vragen zijn.

De interviews zijn gestructureerd maar er is ook ruimte voor doorvragen of verheldering. Het is dus een mengeling van ‘structured open-ended interviews’, waarbij de vragen van te voren vaststaan, en de ‘interview guide approach’ waarbij “the interviewer has much greater freedom to explore specific avenues of enquiry, and logical gaps within the data can be anticipated and closed.”⁹⁸ Bij de structured open-ended interviews kunnen de interviews wel beter worden vergeleken.

In eerste instantie was de bedoeling om meer gebruik te maken van de structured open-ended interview methode. In de praktijk kwam hier weinig van terecht. Het systematisch plannen van het stellen van vragen was haast onmogelijk door een andere beleving van tijd en vriendschap. Het werden meer gesprekken dan systematische interviews. De interview guide werd gebruikt om het gesprek een beetje te structureren en zoveel mogelijk onderwerpen aan bod te laten komen.

Veldwerk kan volgens mij niet gedaan worden volgens een vaststaand schema. Voor een groot deel wordt door toeval bepaald hoe en wanneer contacten worden gelegd en hoe vriendschappen ontstaan. De Maya Chorti waren veel meer ingesteld op informele relaties. Hoe informeler, hoe meer informatie men kwijt wilde. Met de mensen die daadwerkelijk informatie kwijt willen en met wie het klikt, raak je bevriend en zij worden je grootste informanten. De resultaten van het onderzoek worden dus beïnvloed door de lokale situatie, de bereidheid van de informanten om te spreken en de sociale en communicatieve

⁹⁶ Kitchin, Tate, 2000, 213

⁹⁷ Kitchin, Tate, 2000, 213

⁹⁸ Kitchin, Tate, 2000, 214

vaardigheden van de betreffende onderzoeker om hier op in te spelen en kansen die voorbijkomen te grijpen .

De informaliteit van de interviews is ook de reden waarom de interviews niet zijn opgenomen op een geluidsdrager maar genoteerd. Direct daarna werden de interviews uitgewerkt waardoor de meeste informatie nog vers in het geheugen zat. Toch is het niet te voorkomen dat er informatie verloren is gegaan. Ook de taalbarrière is daar een obstakel in geweest. Ik beheerste niet ten volle de taal en de Chortis gebruikten ook andere synoniemen en klanken dan de andere Hondurezen in het gebied. Dat bemoeilijkte de communicatie.

De uitkomst van mijn onderzoek is natuurlijk wel gekleurd. Door de keus van mijn informanten. Door hun gekleurde beantwoording van vragen, door bijvoorbeeld andere intenties en/of ervaringen te vertellen of verzwijgen. Ondanks dat is er waardevolle informatie naar boven gekomen.

3.8 Gevoelig onderwerp

Het recht van inheemse volken op grond is een beladen politiek onderwerp. De talrijke grootgrondbezitters hielden en houden de ontwikkelingen in de gaten uit angst voor massale terugvordering van grond. Ook voor de inheemsen is het een beladen onderwerp. Al sinds de Conquista wordt zij geconfronteerd met aanvallen op haar territoria en een langzame ondermijning van de eigen inheemse cultuur en economie. Door zware discriminatie bestaat er wantrouwen tegenover mensen in het dorp en ook naar buitenstaanders omdat zij vaak aanstichters waren en zijn van de discriminatie.

Het onderzoek gaat in op deze complexe verhoudingen en er wordt gepoogd inzicht te verkrijgen in zowel de externe conflicten van de Chortis als wel de interne conflicten. Een voorbeeld van een intern 'conflict' die je zou kunnen noemen is de afstand die een aantal Chortis, die zich hebben afgekeerd van hun Indiaanse verleden, hebben genomen ten opzichte van CONIMCHH. Deze mensen heb ik niet benaderd omdat het onderzoek dan te uitgebreid zou worden. Hier zal wel even op ingegaan worden maar alleen vanuit wat ik van CONIMCHH heb gehoord, niet vanuit die mensen zelf.

De ondervertegenwoordiging van het aantal vrouwelijke informanten in de interviews valt direct op. Dat komt in de eerste plaats doordat de onderwerpen waar ik voornamelijk naar vroeg (zaken over grond) vooral mannenzaken zijn. Alleen mannen beheren en bewerken de grond. In de tweede plaats zijn de vrouwen wat moeilijker te benaderen. Ze trekken zich

eerder terug en zeker zonder toestemming van hun man zullen ze niet met buitenstaanders praten. Dat wil niet zeggen dat vrouwen binnen de gemeenschap geen interesse hebben in hun rechten of in de organisatie CONIMCHH. Ze zijn aanwezig op vergaderingen maar weinig van hen bemoeien zich er echt mee. Er zal in de thesis kort ingegaan worden op wat de positie van de Chorti-vrouw binnen de gemeenschap is.

3.9 Relatie met OCDIH

Voor het uitvoeren van dit onderzoek is vanuit Nederland contact gelegd met de organisatie OCDIH. Dit is een afkorting voor Organismo Cristiano de Desarrollo Integral de Honduras; Christelijke Integrale Ontwikkelingsorganisatie van Honduras. Het is een NGO (Non Gouvernementele Organisatie) die op 6 december 1993 is opgericht.

Het doel van de organisatie is als volgt te typeren; “Door participatieve methoden komen tot zelforganisatie van de dorpen en aanreiken van rurale banken in zelfbeheer. Verbetering van landbouwmethoden, met name op de hellingen waar een strijd gevoerd wordt tegen erosie. Versterking van maatschappelijke middenveld en lokale overheden betrekken in ontwikkeling.”⁹⁹

Door alle programma's heen speelt de opzet om mensen hun rechten te leren kennen en gebruik te laten maken van deze mensenrechten. Daarbij richt men zich op achtergestelde minderheidsgroepen die veelal door hun etnische achtergrond gediscrimineerd worden. Een daarvan zijn de Maya Chortis in regio Copán. De organisatie streeft ernaar plaatselijke overheden maximaal te betrekken op de problemen van hun bevolking en geeft ze daartoe training.

OCDIH werkt in 4 provincies van Honduras. In Cortes, Santa Barbara, Lempira en Copán. Mijn onderzoek zal zich alleen richten een deel van het werk in Copán.

OCDIH-Copán werkt in 34 dorpen:

- 12 gemeenschappen van de Maya Chorti bevolking van Copán Ruinas
- 12 gemeenschappen van de Maya Chorti bevolking van Santa Rita
- 10 gemeenschappen van de Latino's van Copán Ruinas

OCDIH werkt samen met de organisatie CONIMCHH (Consejo Nacional Indígena Maya Chortí de Honduras). Deze organisatie zet zich op nationaal niveau in voor de Maya Chortí

⁹⁹ Mooibroek, 2002, 12

van Honduras. De regionale afdeling van CONIMCHH heet CRIMCHH (Conseja Regional Indígena Maya Chorti de Honduras). Hier zijn er twee van. Een in de provincie Ocotepeque en een in de provincie Copán. Zowel CONIMCHH als de CRIMCHH worden bestuurd door Maya Chortis. OCDIH heeft geholpen bij het institutioneel opzetten van deze organisaties. Het initiatief kwam echter wel vanuit de Maya Chortis en hun voormalige leider Cándido.

Om dit onderzoek uit te kunnen voeren had ik hulp nodig van zowel OCDIH, als van CONIMCHH en CRIMCHH omdat zij contacten hebben met de mensen die aan het hoofd staan van de dorpen rond Copán. Zonder hun toestemming is het haast niet mogelijk om met de mensen te praten. Een nadeel van deze omstandigheden is dat het mij in directe verbinding stelt met de organisatie OCDIH wat mijn objectiviteit en de antwoorden van de bevolking zou hebben kunnen beïnvloeden. Het is echter ook positief want deze organisaties zijn er juist om deze mensen te helpen. Ze hebben mij dan ook eerder geassocieerd met hulp dan als een indringer in hun persoonlijke levensomstandigheden of mij gezien als een toerist.

3.10 Conclusie

Vanuit deze gebruikte methoden is er veel informatie verzameld. Veel meer dan in dit onderzoeksverslag een plaats kan krijgen. Voor de openheid waarmee ze mij, ondanks hun moeilijk verleden, toelieten in hun belevingswereld, ben ik hun erg dankbaar.

Hoofdstuk 4

De specifieke context van Copán

4.1 Inleiding

Er zijn drie niveaus waarop informatie beschikbaar is. Het macro, meso en micro niveau. Het macro niveau bestaat uit de nationale context van Honduras. Het meso niveau bestaat uit de provincie Copán en de gemeente Copán Ruinas. Het micro niveau bestaat uit de dorpen, families en de individuen.

In dit hoofdstuk zullen de macro en meso niveaus worden uitgewerkt. Niet om een compleet beeld te geven van de nationale en regionale context want dat is bijna onmogelijk. De internationale context, wat valt onder macroniveau, wordt zelfs compleet buiten beschouwing gelaten. (Behalve dat in hoofdstuk 7 waarin de internationale wetgeving wel aan bod zal komen.) Hoogtepunten uit de nationale en regionale context, die van belang zijn voor het analyseren van het microniveau waarbinnen het Maya Chortí volk, zullen centraal staan. Vanaf hoofdstuk 5 wordt het micro niveau aan de hand van de bestaanswijze van de Maya Chortí indianen beschreven en geanalyseerd.

4.2 Het macro niveau – Honduras

De geschiedenis van Honduras gaat ver terug. Toen vormde zij onderdeel van een gebied wat Mesoamerika heette. Het strekt zich uit van het midden van Mexico (vanaf Chiapas en Yucatán) tot het westen van Honduras en een gedeelte van El Salvador. Het gehele tegenwoordige Guatemala en Belize vallen er onder. Dit gebied werd en wordt nog steeds bewoond door Maya's. De grootste groep Maya's bevindt zich nu in Guatemala. Op onderstaande kaart zie je waar de Maya's leven.

Figuur 4.1 Overzicht Maya gebied¹⁰⁰

Binnen het Maya volk zijn er allerlei kleinere groepen. Een daarvan zijn de Maya Chortí. Zij leven voornamelijk in Honduras, een gedeelte van El Salvador en net over de grens met Guatemala, in Chiquimula. In Honduras wonen geen andere Maya stammen.

Honduras bestaat uit 18 provincies. Binnen haar grenzen wonen zo'n zeven miljoen mensen. Naast de negentig procent Latino's wonen er ook zeven inheemse volkeren; de Garifunas (in het noorden), de Misquitos (in het oosten), de Lencas (in het zuiden), de Tolupanes (rond San Pedro Sula), de Pech (in het oosten), de Tahuancas (rond Rio de Patuca in het oosten) en de Maya Chortís (in het westen). De groep die als laatste erkend is als inheemse volk van Honduras zijn de Maya Chortís.

Zowel de eeuwenoude geschiedenis van de Maya's als de kolonisatie (die beide in hoofdstuk 5 kort worden beschreven) hebben een enorme invloed op het land gehad. Het voornaamste resultaat van de dekolonisatie is dat er grenzen kwamen binnen het Mesoamerikaanse rijk. Er ontstonden verschillende landen met elk een eigen postkoloniale geschiedenis.

De dekolonisatie van 1821 zorgde voor veel onderlinge conflicten waardoor ze erg kwetsbaar waren en eerder te maken kregen met interventie van buitenaf. "After two and a half decades of mostly military rule, a freely elected civilian government came to power in 1982."¹⁰¹ Sinds die tijd is er elke vier jaar sprake van een wisseling van president, de strijd

¹⁰⁰ www.michielb.nl

¹⁰¹ The World Factbook Honduras, 2005, www.odci.gov

wordt voornamelijk gevoerd tussen de liberalen en nationalisten ook al zijn er ook andere partijen die aan de verkiezingen meedoen.

De postkoloniale periode van Honduras wordt voornamelijk gekenmerkt door de productie van bananen en de buitenlandse bedrijven die zich daar vanaf het begin van de 20^e eeuw, mee bezig hielden. Honduras werd eind negentiende eeuw door drie Amerikaanse bedrijven benaderd om grond te kopen waar ze bananen produceerden voor de export. Het gaat om de Vaccaro brothers (later de Standard Fruit), De Cuyamel Fruit Company en de United Fruit. Zij kochten grond van de Hondurese overheid, “by 1918, 75% of all Honduran banana lands were held by US companies”¹⁰², en daarmee zorgden ze voor een groot deel van de export. Door het economische succes hebben deze bedrijven ook veel politieke controle kunnen uitoefenen. Ook dit heeft een grote stempel op het land gedrukt. In deze tijdperk wordt Honduras een bananenrepubliek genoemd.

“1950s In response to a growing labour movement the fruit companies begin to move out and nationalisation of the banana plantations leads to mismanagement, corruption and a concentration of wealth in the hands of a few individuals. [In the] 50s, 60s & 70s Honduras receives large amounts of foreign aid as United States foreign policy places a high priority on maintaining political and economic influence in Central America.”¹⁰³ Die band met de Verenigde Staten is zowel zichtbaar in de politiek als in de economie. Voor het exporteren en importeren van goederen zijn ze aan elkaar gelinkt zoals te zien is in tabel 4.1. In de economische groei is Honduras dus sterk afhankelijk van de Verenigde Staten.

Export:	\$1.457 biljoen (2004)
Exportproducten:	Koffie, garnalen, bananen, goud, palmolie, fruit, kreeft, hout
Exportpartners:	VS 64%, El Salvador 3%, Guatemala 3% (2004)
Import:	\$3.332 biljoen (2004)
Importproducten:	Machines, transportmaterialen, ruwe industriële materialen, chemische producten, brandstoffen, voedingsmiddelen (2000)
Importpartners:	VS 51%, El Salvador 3%, Mexico 3% (2004)

Tabel 4.1 Export en import van Honduras¹⁰⁴

In het UNDP Report on Human Development in Central America and Panama van 2003 wordt aangegeven dat in Honduras 71,6% in armoede leeft, en 53% in extreme armoede. Onderstaande cijfers in tabel 4.2 bevestigen dat. Schokkend is de enorme ongelijkheid in de

¹⁰² Lonely planet, 2004, 338

¹⁰³ www.stmungos.org

¹⁰⁴ The World Factbook Honduras, 2005, <http://www.odci.gov>

verdeling van de inkomen. Dit geeft aan dat de rijkdom van Honduras in handen is van een klein gedeelte van de bevolking.

BNP	\$18.790 miljoen (2004)
BP - per capita:	\$2.800 (2004)
Bevolking onder armoedegrens:	53% (schatting 1993)
Huishoudinkomen of consumptie in procenten:	<i>Laagste 10%: 0,6%</i> <i>hoogste 10%: 42,7% (1998)</i>
Staatsschuld:	74% van BNP (2004)
Investerings (bruto):	24% van BNP(2004)
BNP – werkelijk groeicijfer:	4,2% (2004)
Arbeidsbevolking:	2,5 miljoen (2004)
Werkeloosheid:	28,5% (2004)
Arbeidsbevolking – per sector:	Landbouw 34% Industrie 21% Diensten 45% (2001)
BNP – samenstelling per sector:	Landbouw: 13% Industrie: 32 % Diensten: 55 % (2004)
Landbouwproducten	bananen, koffie, citrusvruchten, rundvlees, hout en garnalen
Industrieën:	Suiker, koffie, textiel, kleren, houtproducten
Groei van industriële productie:	7,7% (2003)

Tabel 4.2 Economische cijferinformatie over Honduras ¹⁰⁵

De werkeloosheid staat op 28,5%. Dit is het gevolg van de vele mensen op zoek naar een baan in de grote steden. “Veel van Honduras’ armoede is rurale armoede. Het land is vaak voldoende vruchtbaar, maar de verkoopprijzen zijn te laag om veel winst te maken na aftrek productiekosten. Ouderen willen dan nog wel doorgaan voor eigen consumptie, maar de jeugd doet dat niet langer. Zij trekken massaal naar de stad. Voor de 70.000 jongeren die aldus jaarlijks de banenmarkt opgaan, zijn slechts 10.000 banen beschikbaar.”¹⁰⁶ Velen blijven echter niet in Honduras, een enorme migratiegolf richting de Verenigde Staten is in gang. Slecht 1/3 is er op een legale manier gekomen maar de andere 700.000 proberen daar toch hun geluk te vinden want in Honduras denken ze dat in elk geval niet te kunnen bewerkstelligen.

Ook de cijfers over de sociale situatie van Honduras, te zien in tabel 4.3, laten de kwetsbaarheid van de Hondureze bevolking zien.

¹⁰⁵ The World Factbook Honduras, 2005 <http://www.odci.gov>

¹⁰⁶ Hilde Mooibroek, 2005, 51

Bevolkingsgroei:	2,16% (schatting 2005)
Geboortecijfer:	30,38 geboortes/1,000 mensen (schatting 2005)
Overlijdenscijfer:	6,87 sterfgevallen/1,000 mensen (schatting 2005)
Netto migratiecijfer:	-1,95 migranten/1,000 mensen (schatting 2005)
Zuigelingensterftecijfer:	Totaal: 29,32 sterfgevallen/1,000 levendgeborenen Mannelijk: 32,84 sterfgevallen/1,000 levendgeborenen Vrouwelijk: 25,63 sterfgevallen/1,000 levendgeborenen (schatting 2005)
Levensverwachting bij geboorte:	Totaal: 65,6 jaar Mannelijk: 64,66 jaar Vrouwelijk: 66,59 jaar (schatting 2005)
Vruchtbaarheidscijfer:	3,87 geboortes/vrouw (schatting 2005)
HIV/AIDS prevalentie bij volwassenen:	„8% (schatting 2003)
Aantal HIV/AIDS geïnfecteerden	63.000 (schatting 2003)
HIV/AIDS - doden:	4.100 (schatting 2003)

Tabel 4.3 Cijfers populatie van Honduras¹⁰⁷

“De inschatting is dat als het huidige tempo van de bevolkingsgroei doorgaat, de landsbevolking binnen 25 jaar verdubbeld zal zijn. Als je tot je laat doordringen wat dat betekent voor publieke diensten als gezondheid, water, scholen, dan kun je nu al voorzien dat die niet meegroeien. Met bijvoorbeeld als gevolg een grotere voedingsbodemp voor AIDS.”¹⁰⁸ Honduras is binnen centraal Amerika ook de voorloper wat betreft HIV-geïnfecteerden. Als dit zich snel uitbreidt zal dit grote gevolgen hebben voor de bevolking en daarmee ook op de economie van het land.

Een dieptepunt in de geschiedenis van Honduras is Mitch. In het jaar 1998 werd Honduras opgeschrikt door de allesvernietigende orkaan Mitch. Dit heeft grote gevolgen gehad voor de sociale structuren, de infrastructuur en economie die instortte. Ook de inkomsten door toerisme hebben toen een deuk opgelopen. En zoals altijd zijn de armere mensen het meest getroffen. Nog steeds kan men deze regio niet bekijken zonder Mitch in gedachten. Slechts een deel van alle schade is hersteld; men rekent op 20 jaar achterstand in ontwikkeling.

4.3 Het meso niveau – Copán

Honduras bestaat uit 18 provincies. De Maya Chortí wonen verspreid over twee westelijke provincies; Copán en Ocotepeque. De meeste leven in de provincie Copán. Op onderstaande kaart van Honduras vindt u de twee betreffende provincies in het westen.

¹⁰⁷ The World Factbook Honduras, 2005, <http://www.odci.gov>

¹⁰⁸ Hilde Mooibroek, 2002, 7

Figuur 4.2 Provincies van Honduras¹⁰⁹

De Chortís leven op het platteland in zo'n 70 dorpen. Een aantal van die dorpen zijn georganiseerd binnen de organisatie CONIMCHH. Het gaat om 25 dorpen in de gemeente Copán Ruinas, 10 in de gemeente Santa Rita, 6 dorpen in El Paraíso en 2 in de gemeente Cabañas. In bijlage 2 vindt u een kaart van deze vier gemeenten. In bijlage 3 zijn de namen te vinden van de dorpen uit deze gemeente die zich bij CONIMCHH hebben aangesloten. De Chortís in de provincie Ocotepeque zijn verspreid over de gemeenten Ocotepeque, Sensenti en Sinuapa.

Het gebied van dit onderzoek beperkt zich tot de gemeente Copán Ruinas in de provincie Copán. Copán Ruinas is een van 289 gemeenten in Honduras. Copán Ruinas ligt zo'n 15 kilometer van de grens met Guatemala. "El área urbana cuenta con once barrios y tres colonias (aproximadamente 6000 habitantes), en el área rural lo conforman 66 aldeas y 41 caseríos (24,000 habitantes)."¹¹⁰ Copán Ruinas (wat in de volksmond en in de rest van het onderzoek kortweg Copán wordt genoemd) ligt op de vruchtbare oevers van de rivier de Copán. Zij is de oostelijkste van de grote stadstaten van de Maya's. In het oude Maya rijk was Copán het culturele en religieuze centrum van de Maya Chortí.

Er is weinig onderzoek gedaan naar het Maya Chortí volk in Honduras, de meeste kennis van dit volk komt uit Guatemala. Maar de statistieken die aanwezig zijn bij de gemeente Copán Ruinas en van landelijke peilingen⁽¹¹¹⁾, geven wel informatie over de situatie waarin zij leven. Deze cijfers zijn te vinden in bijlage 4. Zeker bij vergelijking van cijfers van Copán Ruinas met de hele provincie Copán, of met andere provincies of het landelijk niveau geeft dat inzichten in de achtergestelde situatie waarin vele inwoners van Copán Ruinas

¹⁰⁹ leu.irnase.csic.es

¹¹⁰ Plan estrategico municipal, 2004, 15

¹¹¹ Alvaro Calix, e.a., 2003,

(waaronder de meeste Maya Chortí) leven. Zoals tabel 4.4 laat zien scoort Copán Ruinas op alle gebieden lager dan de provincie als geheel. Een lagere levensverwachting, een hoger percentage van ondervoeding, een lager percentage van het alfabetisering en een lager aantal jaren schoolgang zorgt voor een lagere inschaling op de ontwikkeling index.

Beschrijving	Gemeente Copán Ruinas	Provincie Copán
Human Development Index	0,369	0,566
Levensverwachting	62,3 jaar	67,1 jaar
Percentage ondervoeding	64,59%	58,5%.
Alfabetiseringsgraad	52,65%	68,4%
Schoolgang	1,40 jaar	2,5 jaar

Tabel 4.4 Vergelijking Copán Ruinas met de provincie Copán¹¹²

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er veel instituties en organisaties, waaronder veel NGO's, in deze regio zitten. Het probleem van NGO's is echter dat ze komen en gaan. Het is moeilijk om echt continuïteit te hebben in hun werk. Met uitzondering worden de volgende NGO's genoemd: "Entre las principales Organizaciones no gubernamentales que se lograron identificar se encuentran: El Organismo Cristiano de Desarrollo Integral de Honduras (OCDIH) y Comisión de Acción Social Menonita (CASM). Además existen otras instituciones que realizan programas de desarrollo en este municipio como lo son: APSO y PRONADERS."¹¹³ Hun bijdrage aan de ontwikkeling en armoedebestrijding van mensen uit de gemeente is groot.

De gemeente heeft een strategisch plan geschreven waarin zij voor de periode 2004-2015 concrete doelen heeft vastgesteld. Haar missie omschrijft zij als: "Impulsar el desarrollo económico, social y político del municipio, con justicia y equidad, a través de instituciones y organismos eficientes, comprometidos con la democracia participativa y la transparencia; integrando y fortaleciendo todas las capacidades y potencialidades locales y regionales."¹¹⁴

De kerngebieden waar zij mee bezig is zijn:

- Onderwijs
- Gezondheidszorg
- Milieu en landbouw en veeteelt
- Toerisme
- Infrastructuur
- Democratisering en instituties

Figuur 4.1 Het gemeentehuis in Copán Ruinas

¹¹² Informe del Indica de Desarrollo Humano de Honduras, 1998-2000

¹¹³ Plan estrategico municipal, 2004, 24

¹¹⁴ Plan estrategico municipal, 2004, 27

Copán Ruinas is een diverse gemeente waar een groot verschil is tussen 'stad' en land. In het dorp Copán leven mensen van de opbrengsten uit het toerisme, in tabel 4.5 te zien bij de dienstensector. En op het platteland leven mensen van inkomsten van het land; landbouw.

SECTORES ECONOMICOS	ACTIVIDADES ECONOMICAS
Sector Primario: Agricultura	Producción de café, cardamomo, hortalizas y granos Básicos.
Sector Secundario: Industria	-Talleres Artesanales de Tallado en Piedra. -Industria Manufacturera de Tabaco, para la transformación en puros. -Industria Ligera de Café Aromático y Café Orgánico Empacado.
Sector Terciario: Servicios	-Hotelería y Turismo -Venta Artesanal de Souvenir. -Comedores y Restaurantes. -Servicios menores: Internet, lavandería, bloquera, pulpería, mini-súper.

Tabel 4.5 Activiteiten per economische sector¹¹⁵

De meeste Maya's leven op en van het platteland terwijl de gemeente veel investeert in het dorp Copán en de voorzieningen voor het toerisme. Want toeristen komen er veel in verband met de oude Maya Ruines waaraan de gemeente ook haar naam te danken heeft.

4.4 Conclusie

De geschiedenis van het land maar ook de actuele politieke en sociale situatie schetsen de context waarbinnen de Maya's leven. De situatie van Copán is bijzonder. Op Nationaal niveau is Copán belangrijk door de aanwezigheid van de aantrekkingskracht van toeristen naar de eeuwenoude Maya Ruines. Toch zijn er bij vergelijking van gegevens grote achterstanden te bemerken juist in deze provincie en gemeente. Dit laat zien dat de Maya's die voornamelijk in deze regio wonen niet profiteren van deze inkomsten uit de dienstensector en (nationale) investeringen in de bevordering van toerisme die hierbij gemoeid zijn. De rijkdom en macht ligt zowel op nationaal als regionaal niveau in handen van enkelen. Diegenen die achterblijven lijken de eeuwenoude inwoners van de gemeente Copán: de Maya Chortí.

¹¹⁵ Plan estrategico municipal, 2004, 21

Hoofdstuk 5

Meer over het Maya Chortí volk

5.1 Inleiding

Als je de National Geographic moet geloven zijn alle Maya's uitgestorven. In die optiek zijn ze alleen nog interessant en leerzaam door de rijke hoeveelheid archeologische schatten die nog lang niet allemaal ontcijfert zijn. Ook vele andere boeken schrijven over de ondergang van het machtige Maya rijk en het uitsterven van alle Maya's ten gevolge van onderdrukking en ziekten die Spanjaarden meebrachten en de uitputting van het gebied waardoor het steeds moeilijker was om in leven te blijven. Maar ze leven! Duizenden van hen leven nog steeds in hetzelfde gebied waar hun ouders en voorouders woonden, leefden en bouwden.

In dit hoofdstuk staat een inheemse volk van Honduras, de Maya Chortí, centraal. De Maya Chortí is een interessant volk dat door de jaren heen heeft weten te overleven. Zij zijn de oorspronkelijke bewoners van dit gebied. Ze onderscheiden zich van de rest van de bevolking door de manier waarop ze eruit zien, zich gedragen, hun scholingsniveau en hun cultuur. Dit hoofdstuk is een kennismaking met dit haast onbekend volk. Door hun specifieke situatie beter te leren kennen zal ook het beantwoorden van de andere deelvragen gemakkelijker zijn. Want deze spelen zich af binnen de specifieke wereldbeschouwing van de Maya Chortís.

5.2 Het oude Maya-rijk

De geschiedenis van de Maya's voert terug naar drie perioden waarin nederzettingen werden gebouwd. "De preklassieke periode, een tijdperk van relatief kleine, primitieve nederzettingen, begon ongeveer in het jaar 2000 v.C. en eindigde rond 250 n.C. De volgende periode, het 'klassieke' tijdperk (ca. 250-900 n.C.), werd beschouwd als de bloeiperiode van de Maya's. De beschaving bereikte haar hoogste punt en er werden grote vorderingen gemaakt in kunst en wetenschap. De laatste periode, het 'postklassieke' tijdperk (ca. 900 n.C. –begin 16^e eeuw), werd gezien als een tijd van maatschappelijk verval, volgend op de ondergang van de meeste belangrijke stedelijke centra in de laaglanden."¹¹⁶ Deze drie perioden worden vaak aangenomen als de opkomst en teloorgang van een machtig volk.

¹¹⁶ Laughton, 2006, 13

Laughton schrijft echter ook over twijfels over deze opvattingen. Naar aanleiding van archeologische opgravingen ontstonden de eerste Maya-nederzettingen waarschijnlijk al eeuwen eerder dan altijd was aangenomen. “De traditionele opvattingen over het verval van de beschaving zijn eveneens herzien. Men ging ervan uit dat de meeste Maya-steden aan het einde van de negende eeuw n.C. verlaten werden ten gevolge van opstanden, invasies hongersnoden of ziektes. Recentere onderzoekingen hebben echter uitgewezen dat het Maya-rijk niet verenigd was, zoals oorspronkelijk werd aangenomen, maar bestond uit stadstaatjes die onderling voortdurend oorlog voerden dan wel bondgenootschappen sloten. Tegen het einde van de klassieke periode nam de bevolking enorm toe, evenals de oorlogshandelingen, terwijl het land vrijwel uitgeput was en ziektes welig tierden. Deze factoren hebben wellicht geleid tot de val van de klassieke Maya-beschaving in de laaglanden, maar in de zuidelijke hooglanden en op het schiereiland Yucatán bleef het de Maya’s goed gaan tot in de zestiende eeuw de Spanjaarden arriveerden.”¹¹⁷ De Spaanse overheersing begon in 1502 toen Columbus voet aan Hondurese grond zette.

De Maya’s hebben gestreden tegen de Spanjaarden waarbij vele het niet hebben overleefd, als gevolg van oorlog en ziekten. “Los malos tratos y los vejámenes cometidos contra los indios por parte de los encomenderos y corregidores, más las enfermedades adquiridas en los trabajaderos de añil y las epidemias de viruela y sarampión, provocaron considerables estragos en las comunidades indígenas.”¹¹⁸ Verschillende opstanden door de jaren heen hebben er niet voor gezorgd dat de Spanjaarden terug gingen, maar evenmin dat alle Maya’s uitgeroeid werden. Tegenwoordig leven er nog steeds ongeveer 6 miljoen verre afstammelingen van dit ooit zo machtige volk, verspreid over diverse Mesoamerikaanse landen.

Deze tijd van overheersing duurde tot de onafhankelijkheid van Honduras in 1821. De Conquista, zoals de Spaanse overheersing in Honduras en buurlanden wordt genoemd, heeft een stempel op het land gedrukt. Daarbij gaat het vooral om de omvorming van de inheemse en lokale identiteit. Het overgrote deel van de volken is Latino of mesties, wat een mengvorm is van Spaans en Indiaans bloed. Velen hebben echter ook vastgehouden aan de eeuwenoude tradities. Dit was niet gemakkelijk, vanwege het grote verlies aan culturele schatten en informatie. “In 1562 verordonneerde de Spanjaarden de vernietiging van alle Maya-boeken. Slechts 3 boeken overleefden dit.”¹¹⁹ Ook waren de pogingen om de tradities van de Maya-indianen te vernietigen zeer heftig. “La conquista y colonización española de

¹¹⁷ Laughton, 2006, 13

¹¹⁸ Rivas, 1994, 132

¹¹⁹ <http://www.larutamaya.nl>

Honduras consistió en un proceso de destrucción violenta de la organización económico-social de los pueblos indígenas.”¹²⁰ Ze kregen te maken met allerlei restricties en werden onder dwang bekeerd om ze nog makkelijker te kunnen exploiteren.

De vele verschillende Maya-stammen die tegenwoordig in het gebied wonen lijken een bewijs te vormen dat het Maya-rijk inderdaad niet verenigd was. Elke stam heeft zijn eigen rituelen, religie, gewoontes en belangrijke kleuren en symbolen in kleren ook al hebben ze ook veel overeenkomsten. Alleen in Guatemala zijn er al zo'n 21 verschillende Mayagroeperingen. “De laatste eeuw is de scheiding minder sterk dan voorheen en vinden er huwelijken plaats tussen mensen van verschillende groeperingen. De scheiding tussen de Maya's en de Latino's is echter veel groter. De Maya's leven over het algemeen van de landbouw en vormen de armste laag van de bevolking. De Latino's beheren de middenstand, de commerciële bedrijven en werken voor de overheid.”¹²¹

5.3 De hedendaagse Maya's; de Maya Chortí

In Latijns Amerika leven 400 verschillende inheemse volken. In praktisch heel Latijns Amerika verkeren de inheemse volkeren in een uiterst marginale positie. Zo ook de Maya Chortí in het westen van Honduras. “Ze hebben te maken met een economische achterstand, een lage levensstandaard en een tekort aan grond. Zowel op nationaal als op internationaal niveau verzetten inheemse volken zich tegen deze marginalisering. Zij willen erkenning van hun specifieke problemen en speciale rechten, waarvan het collectieve recht op zelfbeschikking, en nauw daaraan verbonden het collectieve recht op het behoud van het culturele erfgoed en op de grond die zij van oudsher hebben bewoond, als het meest belangrijk worden beschouwd.”¹²²

Maar voordat de Maya Chortí aanspraak konden maken op deze rechten moesten ze als inheemse volk van Honduras erkend worden. Jaren van discriminatie en ontkenning van hun bestaan gingen daaraan vooraf. “La discriminación racial que sufrieron los indígenas por algunos terratenientes del municipio quienes veían en los indígenas sus principales enemigos por el recurso tierra fue otro factor que dificultó el avance de los indígenas.”¹²³

Deze discriminatie continueerde, ook nadat in 1978 een studie van de antropoloog Lázaro Flores, van de pedagogische universiteit Francisco Morazán van Tegucigalpa, aantoonde

¹²⁰ Rivas, 1994, 25

¹²¹ <http://www.ecotoerisme.nl>

¹²² Kloosterman, 1995, 2

¹²³ OCDIH, 2002, 16 (y si lo volvieramos..)

dat de Maya's in Honduras echt afstammelingen waren van de Oude Maya's. Het was het jaar dat "las comunidades indigenas descubren sus raices ancestrales y se delaran constitucionalmente en el pais."¹²⁴ Hij had aangetoond dat er eeuwenoude gewoonten en ceremoniale rites werden uitgevoerd. Ook waren er andere culturele aspecten waardoor hij kon aantonen dat ze afstamden van de oude Maya's. Toch duurde het nog 17 jaar, tot mei 1997, voordat ook de nationale overheid tot de publieke erkenning kwam dat de Maya Chortí als inheems volk in Honduras echt bestond.

Deze erkenning door de nationale overheid kwam mede door het optreden en de dood van Cándido Amador Recinos. Zijn geschiedenis staat beschreven in de inleiding van dit onderzoeksverslag. Maar ook de oprichting van de organisatie CONIMCHH (Consejo Nacional Indígena Maya Chortí de Honduras) in 1994 heeft daaraan bijgedragen.

De overheid had tot dan toe alleen aandacht voor het archeologische park van Copán Ruinas. In de bloeitijd van de Maya's was hier namelijk het religieuze centrum gevestigd, met vele prachtig versierde tempels en andere gebouwen. In de loop der jaren zijn daarvan steeds grotere gedeelten toegankelijk gemaakt voor het publiek, en is de plek nu één van de meest toeristische trekpleisters van het land. Wat voor veel inkomsten voor de overheid zorgt. De overheid investeert meer en veel liever in de toeristen branche dan in de afstammelingen van de Maya's. Liever in levensloze stenen dan in mensen van vlees en bloed, indianenbloed.

Met de erkenning van de Maya Chortí, in 1997, als inheemse volk, vallen ze echter officieel onder bescherming van de nationale overheid maar ook onder internationale regels. "El pueblo indígena Maya Chortí es un pueblo originario legalizado Nacional e Internacional bajo una ley que garantiza los valores y derechos de todos los pueblos indígenas tribales del mundo."¹²⁵ Over deze afspraken en wetgeving en de uitwerking ervan volgt in hoofdstuk 7 meer.

De Maya Chortí wonen verspreid in zo'n 70 dorpen. De meeste dorpen zijn klein, het gemiddelde is zo'n 50 families. Ondanks de erkenning van de Maya Chortí als afstammelingen van diegenen die de ruïnes hebben gebouwd, is daarmee geen einde gekomen aan de grote verschillen die er bestaan tussen de levensomstandigheden van de Maya Chortí's en de Latino's. De overheid is echter zowel vanuit nationaal als internationaal perspectief gezien verantwoordelijk om iets te doen aan deze grote verschillen. "Los

¹²⁴ CONIMCHH, 1998, 1

¹²⁵ CONIMCHH, 1998, 2

problemas son más visibles en la zona indígena, presentando una baja escolaridad, ausencia de escuelas en algunas comunidades, alto índice de desnutrición a causa de ausencia de alimentos, y por ultimo el problema de la vivienda el cual presenta condiciones inhumanas, pues viven en ranchos de palos con techo de paja, piso de tierra.”¹²⁶ Maar vooralsnog is dit een proces wat uitermate langzaam gaat.

De dorpen zijn verschillend in de mate van ontwikkeling, hulp van NGOs, de hoeveelheid bestaande oude gewoontes en gebruiken, manier van uitwisselen van culturele waarden en de mate van vereenzelviging met de oude Maya-cultuur. De religie, educatie en politieke kleur zijn eveneens verschillend. Deze drie factoren worden door Victor Martinez (20-12-2006) gezien als redenen die de dorpen verdelen. Deze verdeeldheid heeft ervoor gezorgd dat het moeilijk was om samen één stem uit te brengen richting de overheid tot erkenning van hun bestaan. Vandaar dat de Maya Chortí als inheems volk in Honduras in 1994 een eigen organisatie hebben opgericht: de CONIMCHH.

5.4 De organisatie CONIMCHH

CONIMCHH is opgericht om te “garantizar la reivindicación de nuestros derechos ancestrales reconocidos según el Artículo 346 de la Constitución de la república y el Convenio 169 de la Organización Internacional del Trabajo.”¹²⁷ De missie die zij najaagt komt vertaald op het volgende neer: ¹²⁸ De integrale humane ontwikkeling van de aangesloten dorpen bevorderen door middel van het opkomen voor hun rechten. Ook de ontwikkeling van leiderschap: mannen en vrouwen, die met grote toewijding hun taken uitvoeren, financieel verantwoordelijk zijn en politiek en technisch bekwaam zijn in hun leiderschap en de samenwerking met anderen. En die in dat alles hun plaats bepalen in de zoektocht naar oplossingen die kunnen zorgen voor de terugwinning van de culturele inheemse identiteit, maar ook de economische ontwikkeling, duurzaam beheer van de verkregen land en een hogere levenskwaliteit in harmonie met de wereldbeschouwing van de Maya Chortí in Honduras. Zo wil men als organisatie bijdragen aan economische, sociale, culturele en politieke ontwikkeling van het inheemse volk de Maya Chortí.

De structuur van de Maya Chortí is als volgt (vertaald¹²⁹) De hoogste autoriteit van de organisatie ligt in handen van de Asamblea General. Zij heeft als functie om de grote lijnen uit te zetten waarop actie ondernomen moet worden. Zij hebben deze autoriteit doordat ze

¹²⁶ OCDIH, 2002, 16 (y si lo volvieramos..)

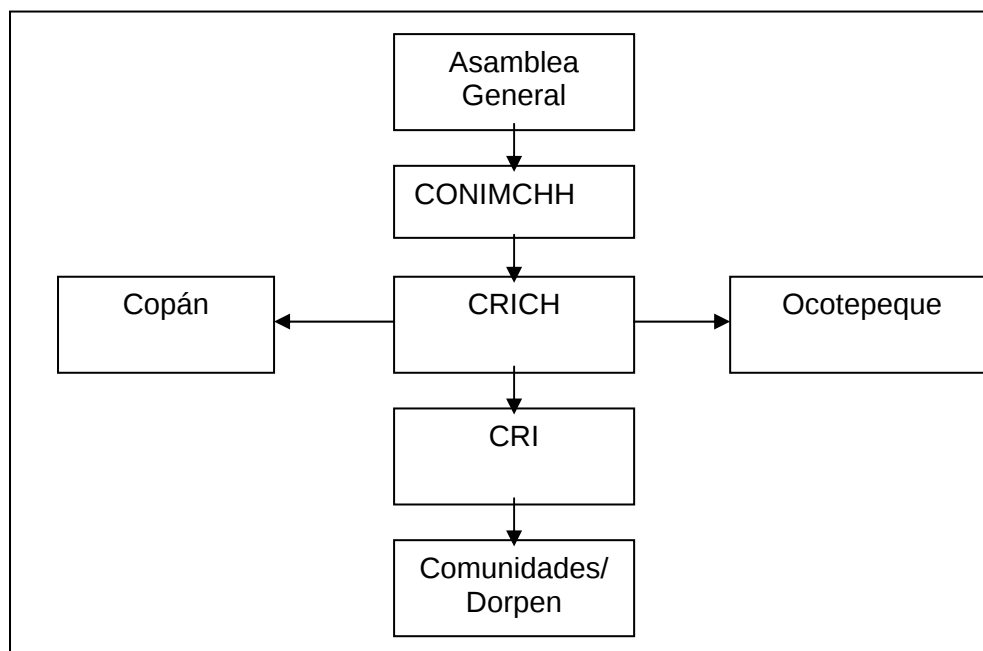
¹²⁷ CONIMCHH, 2004, 2

¹²⁸ CONIMCHH, 2004, 4

¹²⁹ OCDIH, 2002, 14 (y si lo volvieramos..)

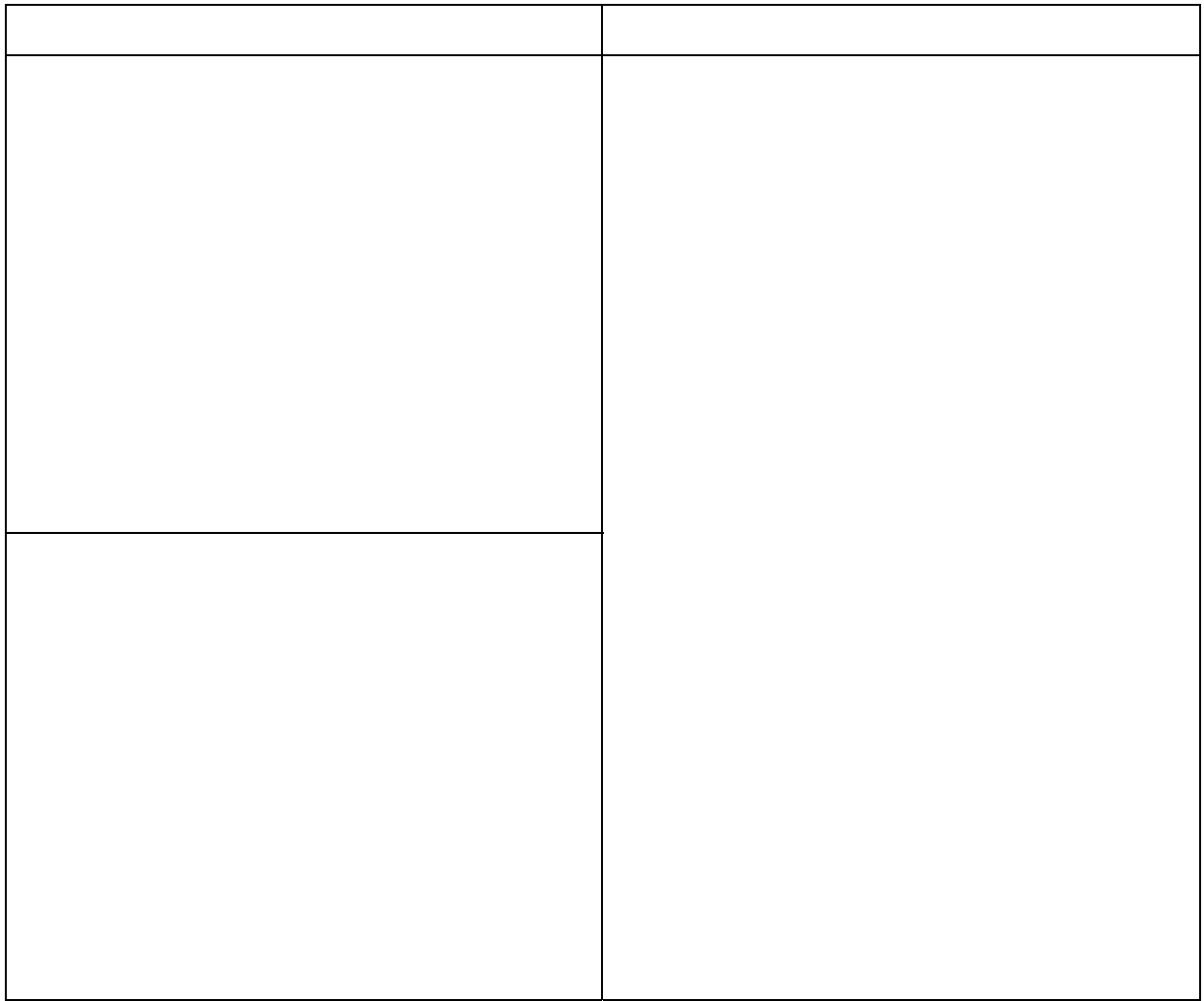
het best de situatie van de Chortís kennen, hun geschiedenis, hun noden en voorstellen voor mogelijke oplossingen. De Asamblea bestaat vaak uit de oudere mensen van het volk. Daarna volgt de organisatie CONIMCHH. Het betekent Consejo Nacional Indígena Maya Chortí Honduras. Letterlijk vertaald betekent Consejo “de raad”. Men spreekt in de volksmond echter meestal over de organisatie. Hierin wordt het hele volk, wonend in de twee provincies Copán en Ocotepeque gerepresenteerd. Haar functie is de legale representatie van het volk en het uitvoeren van invloedrijke acties met de nationale overheid. Van hun zijn de beide CRICH afhankelijk. CRICH staat voor Consejerías Regionales Indígena Chortí. Zij zijn op regionaal niveau, het niveau van de twee provincies, verantwoordelijk voor de gang van zaken op het gebied van ontwikkeling. Hun eerste verantwoordelijkheid is het aansturen van de CRI 's, de Consejerías Rurales Indígenas. Elk dorp heeft namelijk een CRI, die er voor verantwoordelijk is om het dorp tegenover anderen te vertegenwoordigen en de ontwikkeling van het dorp te bevorderen. Elke Consejeria (CRI) bestaat uit 12 personen, waaronder een voorzitter, verantwoordelijke voor onderwijs, gezondheidszorg en cultuur. Hierover volgt meer in hoofdstuk 6. Elke twee weken op zaterdag komen de voorzitters (of een andere afgezant) van de CRI's van elk dorp bij elkaar om te vergaderen. Deze vergaderingen zijn te zien op fotoserie 5.1

Gevisualiseerd ziet de organisatie CONIMCHH er als volgt uit;

Figuur 5.1 Schematische voorstelling CONIMCHH

Het bestuur van CONIMCHH en CRICH en CRI verandert elke twee jaar. Daar is een speciaal systeem voor: “De asamblea, die bestaat uit alle dorpen en alle families die aangesloten zijn bij CONIMCHH. Vanaf 18 jaar mag je stemmen.

Fotoserie 5.1 Het kantoor van CONIMCHH en de vergadering van dorpsleiders op zaterdag

Elke persoon mag 1 tot 5 personen voor de 12 verschillende functies uit verschillende dorpen voorstellen. Er zijn 12 mensen nodig voor de nationale consejeria, [CONIMCHH] en 12 mensen voor de regionale [CRICH]. Met de overlap van 1 persoon, namelijk de consejero mayor van het regionale team, hij is dezelfde persoon als de consejero menor van het nationale team. Het is dus ook niet verwonderlijk dat de hele verkiezing ongeveer 3 dagen duurt.”¹³⁰ De verkozen mensen zetten zich twee jaar in voor de organisatie zonder dat ze daarvoor betaald krijgen. Dit vergt dus veel inspanning van hun familie en dorpsgenoten om hen te onderhouden. Daarnaast betaalt “elke man die georganiseerd is binnen CONIMCHH 8 lempiras (0,40 euro) per maand aan consejero nacional.”¹³¹ Met dit geld en met geld uit verschillende aangevraagde fondsen kunnen ze hun werk voor elkaar krijgen.

Naast het bestuur van CONIMCHH zijn er nog drie teams die zich met specifieke gedeelten van ontwikkeling bezig houden. “Er is een team van economische ontwikkeling en duurzaamheid, waar het terugwinnen van grond onder valt. Er is een team die zich bezig houdt met identiteit en cultuur. Er is een team van gezondheid en welzijn.”¹³² Het bestuur houdt zich ook bezig met de communicatie met organisaties en overheden die het Maya Chortí volk wil helpen. “Projecten in gemeenschappen worden via CONIMCHH geregeld. De CRIMCHH weet wat de dingen zijn die de gemeenschappen nodig heeft. De CONIMCHH zoekt organisaties die de projecten willen ondersteunen. De gemeenschappen zouden het ook individueel kunnen doen maar dan ligt hun kracht niet in het gezamenlijke omdat ze op individuele basis proberen vooruit te komen.”¹³³

De CONIMCHH is de organisatie die de rechten van de inheemse groep Maya Chortí moet waarborgen en zich voor de uitvoering ervan inzet. Waarom is dat zo belangrijk voor ze? Dat heeft alles te maken met hun wereldbeschouwing en culturele identiteit.

5.5 Wereldbeschouwing

De wereldbeschouwing van de Maya's verschilt van alle andere omringende volken. Zelf noemen ze het de cosmovision. Als buitenstaander kunnen ze alleen uitleggen wat voor elementen eronder vallen maar het geheel begrijpen is onmogelijk. Victor Martinez probeerde mij zijn wereldbeschouwing van cosmovision uit te leggen. Dat gebeurde tijdens een lange wandeling door de bossen en bergen, een van onze vele gesprekken. Hij zei dat hij niet over kon brengen wat het voor hem betekende om daar te zijn, lopen, wandelen, en

¹³⁰ Interview Francisco, 01-03-06

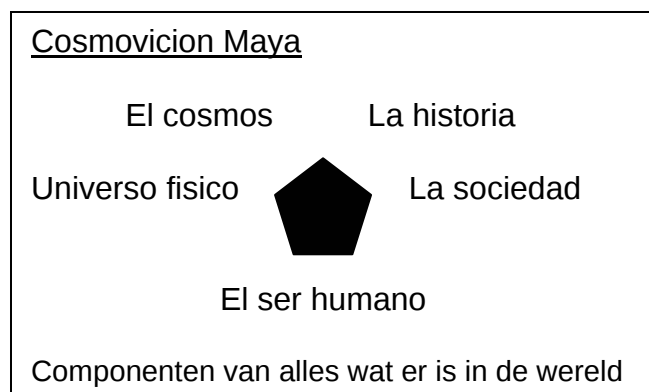
¹³¹ Vergadering CONIMCHH 3-12-05

¹³² Interview Elder Regalado, 01-03-06

¹³³ Interview Victor Martinez, 20-12-05

dat hij ook in zijn ‘wereldbeschouwen’ en het ervaren daarvan ‘gestoord’ werd omdat er iemand bij was die het niet zo beleefde als hij. “Sommige dingen zal niemand jou ooit vertellen, die zal je dus ook nooit weten en ook niet begrijpen omdat het te heilig is.”¹³⁴ Dit geeft al aan dat het een lastig onderwerp is om te beschrijven. Maar tegelijk een heel belangrijk onderwerp. Want dat het iets is wat bij hem, en bij alle Maya Chortí, zo sterk aanwezig is en het anders beleven van dezelfde werkelijkheid, dát maakt hen juist anders. Dát is het kenmerk van een inheems volk.

Tijdens een Workshop over cultuur, gegeven door twee Guatemalteekse Maya Chortís, werd de breedheid van de Maya wereldbeschouwing verduidelijkt door de componenten ervan te benoemen. Figuur 5.2 maakt duidelijk dat zowel het verleden (de geschiedenis), als het heden (de omgeving, de samenleving), als de natuurlijke omgeving en kosmos en als het wezen (het menselijk bestaan/ zijn) een deel vormt van het wereldbeeld van de Maya’s.

Figuur 5.2 Wereldbeschouwing Maya¹³⁵

De Maya's zijn bijzonder gevoelig voor de omgeving waarin ze wonen. Hoewel het volgende citaat in de verleden tijd wordt gebruikt geeft het wel mooi aan hoe ze hun omgeving ook vandaag de dag beleven. “Ze geloofden dat de bomen, rotsen, bergen en zelfs de grond een spirituele dimensie hadden. Met name bergen waren belangrijk omdat die beschouwd werden als de verblijfplaats van de voorouders.”¹³⁶ Zij voelen zich verbonden met de natuur. De aarde noemen ze moeder aarde. Daarin wordt al iets weergegeven van de relatie die ze hebben. De Maya Chortí is een “Inheemse volk waarbij de harmonie tussen God, mens en natuur centraal staat.”¹³⁷

¹³⁴ Interview Victor Martinez, 28-02-06

¹³⁵ Workshop, 06-03-06

¹³⁶ Laughton, 2006, 33

¹³⁷ Workshop, 06-03-06

Met een dergelijke kosmologische blik kijken ze ook naar het bos, en dat bepaalt hoe ze bezig zijn met bosbehoud. “El aspecto se relaciona con la actitud de veneración y de respeto que los pueblos Indígenas tienen a la madre naturaleza; el árbol no es solo un árbol. Tiene brazos que son sus ramas, mil lenguas que son sus hojas, y une la tierra con el cielo por las raíces y por la copa.”¹³⁸ Zij zullen in een bos bijvoorbeeld niet snel bomen kappen, hoewel dit steeds moeilijker wordt omdat de armoede groot is en er behoefte is aan grond om te bewerken zodat er eten is voor de gezinnen. Als het toch gebeurt, is het met pijn in hun hart.

De Maya's hadden een uitgebreid aantal goden en daaraan gekoppelde ceremonies. Sommige goden waren verbonden met de natuurlijke wereld, vooral met de landbouwcyclus. Andere waren de belichaming van hemelse fenomenen als de zon, de maan en Venus. Ook de kwaadaardige goden uit de onderwereld werden vereerd en/of gevreesd. Waterbronnen worden nog steeds gezien als de poorten tot de gevreesde onderwereld. Hier moet je dus zorgvuldig mee omgaan. Ze mogen niet droog komen te liggen en niet vervuild raken.

Het zaai en oogstsystemen waren gekoppeld aan de stand van de maan en het vallen van de eerste regens. Sommige van deze rituelen worden nog steeds gebruikt. Maar nu is er een mix van oude gewoontes en nieuwe invloeden waardoor het moeilijk te zeggen is in hoeverre een en ander nog toegepast wordt. De aarde, de wind, de zon, de regen en het maïs zijn allemaal natuurgoden van de oude Maya's. Nu vereren ze deze niet meer als goden, maar hetzelfde gedachtegoed neemt nog altijd een belangrijke plek in hun hart en handelen in.

5.6 Religie

“Het Maya-geloof schreef voor dat de mensheid na de schepping de goden voortdurend gunstig moest stemmen teneinde het voortbestaan van de wereld zeker te stellen. (...) Het hele jaar door vonden er rituelen en ceremonieën plaats, elk bedoeld om een specifiek aspect van het dagelijks leven te bevorderen, zoals de hoeveelheid regen of overvloedige honing. De koningen moesten in contact treden met de goden en de voorvaderen – om hulp of advies vragen. Dat deden ze door op pijnlijke wijze hun eigen bloed te vergieten tijdens ingewikkelde rituelen, die veelvuldig werden vastgelegd in verf of steen.”¹³⁹ Voor de Maya's van tegenwoordig is het een ander verhaal. “Entre los campesinos de tradición Chortí las ideas religiosas no son, necesitamenten, un reflejo fiel del pasado indígena. Al momento de la Conquista, los españoles exterminaron sistemáticamente a los representantes de la clase sacerdotal, quienes se llevaron a la tumba innumerables secretos y un conocimiento

¹³⁸ Tapizca, 2006, 5 (Sistematización)

¹³⁹ Laughton, 2006, 109

profundo de la religión. Los que sobrevivieron son los que mezclaron sus antiguas creencias religiosas con elementos de la religión católica.”¹⁴⁰ Kort gezegd komt dit citaat er op neer, dat bij de verovering door de Spanjaarden veel inheemse religieuze leiders zijn uitgemoord. Daardoor is toen veel religieuze kennis van de inheemse volken verloren gegaan. In dat vacuüm is de Katholiek Kerk ingetreden. “In 300 jaar is de katholieke kerk heel sterk geworden waardoor veel taal en cultuur verloren is gegaan. Dit is vooral het geval in het westen van Honduras.”¹⁴¹

Een mengvorm van catholicisme en elementen uit de eeuwenoude Maya-religie is het moeilijk te omschrijven resultaat. Bepaalde rituelen verwijzen terug naar rites gekoppeld aan de landbouwcyclus, maar daarin komt dan een kruisvorm voor die bij de oude Maya's niet aanwezig was. Het kruis neemt een belangrijke plaats in het nieuwe geloof in. “De oorspronkelijke goden hebben plaatsgemaakt voor beelden van santos [heiligen].”¹⁴² De natuurgoden van de oude Maya's worden niet meer als zodanig erkend. “De Maya Chortís geloven in één God. De schepper van alle dingen. Het hart (centrum) van hemel en aarde. En er zijn ook elementen van die god die worden gesymboliseerd, alsof het ook goden zijn, maar dat zijn ze niet. Zo is er speciale aandacht voor de dingen die de schepper geschapen heeft, de aarde, hemel, water, vuur, lucht, wind, regen, zon. In de oude ruïnes zijn ze afgebeeld als goden.”¹⁴³ Met deze uitleg komen ze dicht bij het catholicisme.

Een groot verschil met het katholieke geloof is echter dat ze nog steeds offeren. Ze offeren bijvoorbeeld om de gunst van God in overvloedige regen af te dwingen of om een nieuw landbouwjaar te vieren of bij de viering van de dag van de doden. “De Maya's offeren kippen, kaarsen en wierook en een rituele alcoholische drank.”¹⁴⁴ “Door middel van het vuur [van een offer] werd en wordt gecommuniceerd over het heden, het verleden en de toekomst.”¹⁴⁵ Sommige huizen hebben een altaar ingericht om deze offers te kunnen brengen. “Se riegan hojas de pino alrededor de los altares. La ceiba tiene una influencia benéfica, similar a la de la cruz.”¹⁴⁶ In het dorp Bonete is een altaar bezocht die inderdaad zo was opgebouwd door elementen van dennenbomen en de Ceiba-boom. Maar opvallend was daar ook de aanwezigheid van kruizen en een Mariabeeld. De authenticiteit van deze vorm van religie is dan ook moeilijk te vatten.

¹⁴⁰ Rivas, 1994, 137

¹⁴¹ Presentatie Tapizca, 2-03-06

¹⁴² <http://www.larutamaya.nl>

¹⁴³ Interview Victor Martinez, 21-11-05

¹⁴⁴ <http://www.larutamaya.nl>

¹⁴⁵ Interview Victor Martinez, 29-11-05

¹⁴⁶ Rivas, 1994, 138

5.7 Culturele elementen

Naast religie zijn er andere elementen die een kenmerk vormen voor inheemse volkeren, namelijk de taal, rekensystemen, een andere kalender en ceremoniale centra.

Voornamelijk de taal wordt als indicator gebruikt om een volk als inheems aan te duiden. En dat maakt het in dit geval van de Maya Chortí in Honduras lastig. Hun oude taal is het Chortí maar velen hebben het dagelijks gebruik van de taal verloren. “Según las fuentes científicas, el pueblo Chortí es uno de los más antiguos dentro de la familia Maya-quiché, lo que confirma el arcaísmo de su idioma. Squier afirma que, a mediados del siglo pasado, la lengua Chortí se hablaba aún en Copán y sus alrededores, incluso en el Valle de Sensenti. El Chortí, en Honduras, se considera una lengua muerta.”¹⁴⁷ Behalve sommige uitdrukkingen die zowel in Castellano (Spaans) en Chortí worden gebruikt is het, om met de woorden van Rivas te spreken, een dode taal. Ik zou echter liever over een slapende taal willen spreken omdat, vooral in de dorpen die wat dichterbij Guatemala liggen, een deel van het volk (vooral ouderen) ook tegenwoordig nog Chortí spreken. “Sin embargo los chortís, pueden identificarse por algunas expresiones antiguas que persisten en su manera de hablar y más específicamente en las formas religiosas tradicionalmente observadas por los sacerdotes chortís en lengua esotérica.”¹⁴⁸ De jongere generatie is het weer aan het leren op de basisschool. Binnen CONIMCHH is dit een speerpunt en zijn er een aantal mensen verantwoordelijk voor dat de eigen taal aan kinderen geleerd wordt. Dit project staat echter nog in de kinderschoenen.

Jarenlang was het niet toegestaan om het Chortí te spreken en te gebruiken op school. En bang voor de consequenties daarvan en omdat het een ingewikkelde taal is hebben velen het Chortí als communicatiemiddel verloren. Het Chortí is een ingewikkelde taal met veertien verschillende manieren om geluiden uit te spreken. Ze hebben zowel een getekende taal met tekeningen en tekens als een geschreven taal met dezelfde letters als ons alfabet.

Een ander aspect van de oude Maya cultuur is het bijzondere reken en cijfersysteem. Ze zijn het eerste en enige oude volk dat de wetenschappelijke ontdekking gedaan heeft van een rekensysteem met het cijfer nul. “De Maya's ontwikkelden een twintig-tallig stelsel. De getallen een tot en met vier worden aangegeven met puntjes. Het getal vijf is een streep, de getallen zes tot en met negentien bestaan uit een of meer strepen en puntjes, zoveel als nodig. Ook ontwikkelden de Maya's het begrip plaatswaarde en het gebruik van nul

¹⁴⁷ Rivas, 1994, 139

¹⁴⁸ Rivas, 1994, 135

(weergegeven door een schelpvormig symbool). De getallen werden opgeschreven in kolommen. De onderste lijn geeft de eenheden aan (een tot en met negentien); de lijn daarboven de twintigtallen; de volgende vierhonderdtallen (20×20); dan komen de achtduizendtallen ($20 \times 20 \times 20$) enzovoort. Zo konden de Maya's berekeningen uitvoeren tot in de miljoenen."¹⁴⁹ Tegenwoordig staat deze rekenmethode alleen symbool voor de wijsheid die hun voorouders al hadden. Maar op school leren ze de 'gewone' rekenmethode.

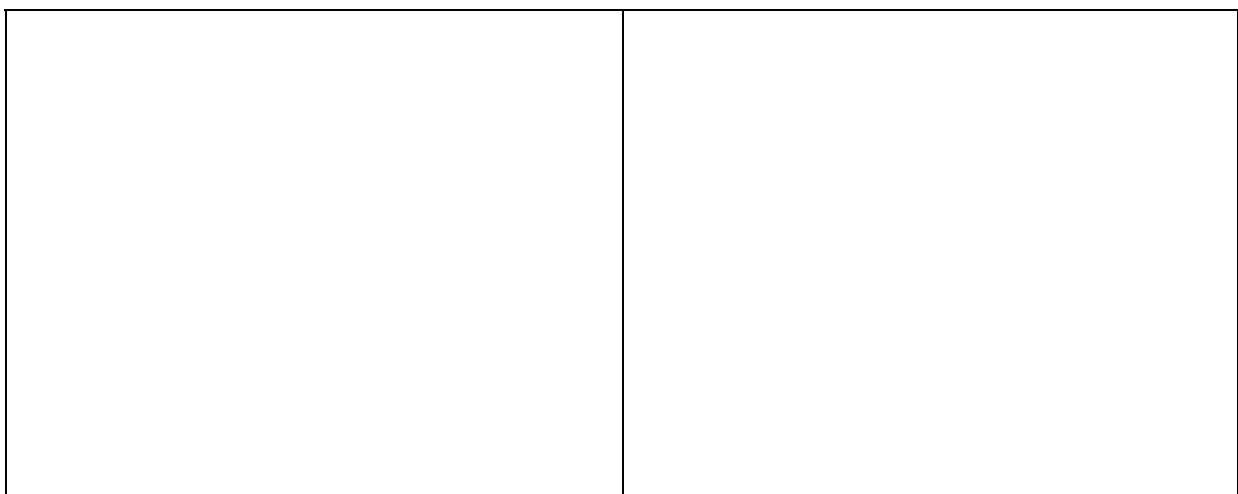
De Maya's hebben een eigen kalender gehad, die net als hun getallenstelsel gebaseerd is op twintigtallen. Er zijn achttien maanden van 20 dagen. Daarmee kom je uit op 260 dagen in een jaar. Er was ook een maand van vijf dagen, dit wordt beschouwd als een ongunstige periode. Het nieuwe jaar begint op 26 februari. Op fotoserie 5.2 ziet u de tekens van de 20 dagen. Het is een combinatie van studies van de zon, maan en de planeet Venus. De sterrenkundige kennis was enorm groot, anders zou zo'n precies systeem niet mogelijk zijn geweest.

Foto 5.2 Maya kalender van de 20 dagen in de maand

¹⁴⁹ Laughton, 2006, 50

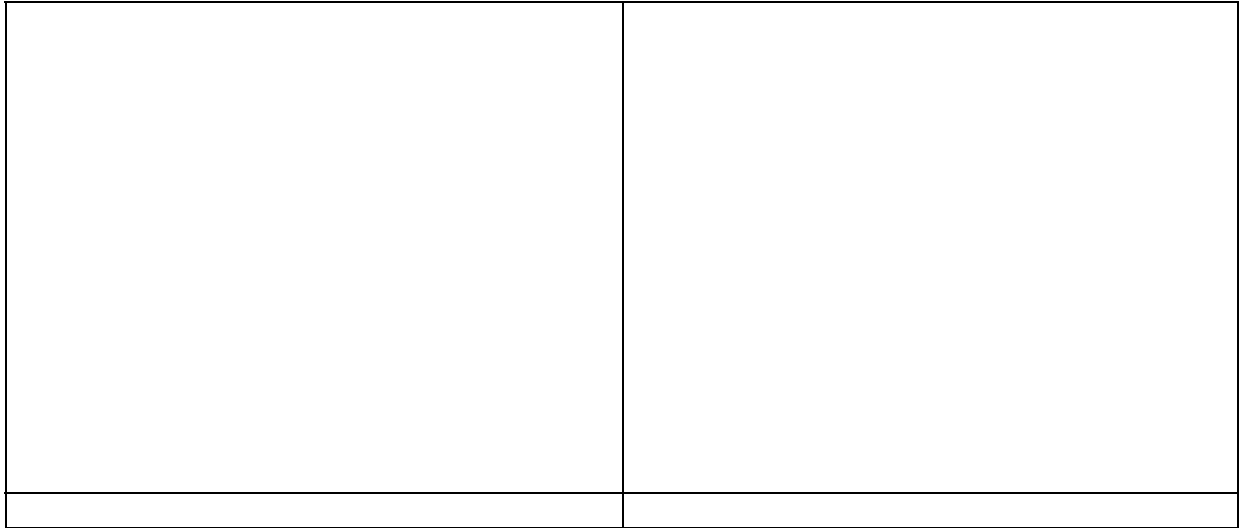
De duidelijke bouwkundige overblijfselen van de oude Maya's zijn door niemand te ontkennen. De ruines van tempels vormen hét bewijs dat de oude Maya's in Copán hebben gewoond. De architectuur is bijzonder en uniek. "Het merendeel van de bevolking woonde in hutjes met een rieten dak, maar de vorsten en edellieden waren gehuisvest in luxueuze stenen paleizen. Na hun dood werden lichamen vaak begraven onder grote piramidevormige tempels."¹⁵⁰ En deze tempels en paleizen zijn nog steeds zichtbaar en een belangrijke bron voor toerisme naar Copán Ruinas. Hun mythes en scheppingsverhalen, hun begrip van de kosmos en hun religieuze overtuigingen en opvattingen van het leven na de dood krijgen een plek in de bouwwerken. "Via hun stenen bouwwerken en beelden herschiepen de Maya's symbolisch zowel de patronen van de kosmos als die van de aardse, natuurlijke wereld. De hoge piramidevormige tempels stellen bergen voor; de pleinen kunnen gezien worden als meren of zeeën; de stenen zuilen staan opgesteld als een imitatie van de wouden."¹⁵¹ Opvallend is het bosrijke gebied rond de ruines en de vele bomen rond en ook op de tempels. Deze bomen vormen een onderdeel van de ruines en zullen en mogen niet gekapt worden omdat zij er één geheel mee vormen. Dit is opvallend omdat het voor het behoud van de ruines als werelderfgoed waarschijnlijk beter zou zijn om ze wél te kappen.

Door de Maya Chortí worden de ruines het ceremoniële centra genoemd. Voor hen is het ook nu nog een plek waarin zij zich verbonden voelen met hun voorouders. Een plek waar ze ook ceremoniale feesten houden. En ook de plek die zij bezet houden als politiek pressiemiddel in de strijd voor hun rechten. Een belangrijke plek dus, ook voor vandaag. Fotoserie 5.3 laat het ceremoniële centrum van de Maya Chortí zien.

¹⁵⁰ Laughton, 2006, 8

¹⁵¹ Laughton, 2006, 33

Fotoserie 5.3 De ruines / het ceremoniële centrum van de Maya Chortí in Copán Ruinas

5.8 Identiteit

Tot het eind van de jaren 70 was er een gevoel dat er een 'global culture' ontstond waardoor alle verschillen tussen landen, volken en culturen langzaam aan het verdwijnen waren. In de jaren 80 en 90 kwamen echter allerlei etnische bewegingen op die juist de verschillen tussen culturen benadrukten. Dit is tekenend voor de groeiende behoefte van mensen om zich te onderscheiden en zich te identificeren met een bepaalde cultuur en/of groep die juist anders is dan alle anderen. "Ook bij inheemse volken is er sprake van een (her)opleving en beklemtoning van de eigen identiteit."¹⁵² Deze strijd om identiteit wordt bij hen echter al eeuwen gevoerd. "In veel gevallen zijn zij hierin geslaagd, maar toch is een groot aantal inheemse volken door incorporatie, discriminatie en culturele achterstelling geheel opgegaan in de hen omringende samenleving."¹⁵³ Hoewel Kloosterman daarmee een goed punt aansnijdt is er ook nuancering nodig. Ik vroeg Salvador Segovia, (die veel ervaring heeft met het werken met inheemse volkeren): kan het eigenlijk wel samengaan, Chortí zijn in deze globaliserende en moderniserende wereld? Hij antwoordde: "Het hoeft niet tegenstrijdig te zijn. Is het beter om Engels te leren in plaats van Chortí? Het kan erbij, want het kan veel opleveren bij toeristen. Het kan samengaan en snijdt elkaar niet perse. Video's en foto's en internet kunnen ook gebruikt worden in de strijd. Moderniseren betekent niet deze mogelijkheden verliezen. Het is echter ook een risico. Door modernisering kan juist het eeuwenoude verdrijven."¹⁵⁴ Modernisering van inheemse volkeren betekent dus niet automatisch dat zij altijd geheel opgaan in een nieuwe omgeving. Vaak blijven ze zich anders voelen, hebben ze een ander wereldbeeld, gedragen ze zich anders en stellen ze andere prioriteiten. Vaak zijn ze daarom toch gediscrimineerd en achtergesteld.

Kloosterman draait het in zijn boek 'Inheemse identiteit: tussen romantiek en werkelijkheid' naar mijn mening juist om. Om de romantiek die er rond inheemse volkeren hangt weg te nemen beredeneert hij dat zij hun eigen identiteit alleen benadrukken als ze in een achtergestelde positie leven. "Etnische groepen die macht bezitten definiëren zichzelf zelden in termen van etnische kenmerken. Pas als er sprake is van onderdrukking of ontkenning worden die belangrijk."¹⁵⁵ "Tegenwoordig beroepen veel etnische groeperingen zich op hun etnische identiteit als zij een situatie als onrechtvaardig ervaren. Etnische groepen zijn vaak benadeelde groepen en in de strijd om een rechtvaardige verdeling van bronnen, kan etniciteit worden gebruikt als wapen. De etnische gemeenschap fungeert dan als een sociale

¹⁵² Kloosterman, 1995, 18

¹⁵³ Kloosterman, 1995, 18

¹⁵⁴ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

¹⁵⁵ Kloosterman, 1995, 20

beweging die de mogelijkheid creëert om bijvoorbeeld politieke of economische aspiraties te formuleren en naar buiten te brengen.”¹⁵⁶

Hoewel ik die kant wel erken en er ook argumenten voor zou kunnen geven is het uitgangspunt wel anders. De manier waarop inheemse volkeren naar de wereld om zich heen kijken, hun wereldbeschouwing, verschilt van andere volkeren. Je identiteit zoeken in een moderne wereld wordt daarmee een complex iets. “Vaak wordt in het proces van identiteitsvorming het verleden als bron gebruikt om zo invloeden van buitenaf te kanaliseren en een plaats te geven. Soms ook wordt van bepaalde gebruiken gedacht dat ze uit het verleden stammen, terwijl ze in werkelijkheid afkomstig zijn van buiten de etnische groep of zelfs compleet zijn verzonnen. Zowel het heden als het verleden en ook de toekomst worden op deze manier continu gecreëerd en opnieuw gecreëerd.”¹⁵⁷ Dit is een heel normaal proces. Wat niet wil zeggen dat ze daarmee minder ‘inheems’ zijn. Hun etnische identiteit wordt in veel gevallen wel gekenmerkt door een vermenging van traditionele en moderne (of externe) elementen. De manier waarop ze dat echter doen is wel bepalend voor de mate van inheems zijn.

“Het behoud van de eigen identiteit is tegenwoordig één van de belangrijkste collectieve rechten waarop inheemse volken aanspraak maken. (...) Nu is eigen identiteit een complex en meerduidig begrip. (...) soms lag de nadruk op taal, op andere momenten op somatische, religieuze, economische of historische dimensies.”¹⁵⁸ Deze zoektocht naar identiteit in een moderne samenleving is een belangrijk kenmerk van het Maya Chortí volk in Copán Ruinas.

5.9 Conclusie

Het is een doorgaand proces om het begrip ‘inheemse volken’ goed te definiëren. In dit hoofdstuk zijn een aantal aspecten genoemd. Vragen kunnen en mogen gesteld worden. Bijvoorbeeld: Wie horen er wel of niet bij het inheemse volk? Waarin onderscheiden zij zich van andere groepen in de nationale samenleving? Naar mijn overtuiging legitimeert het feit dat de Maya Chortí zich in een aantal belangrijke aspecten duidelijk onderscheiden van de rest van de Hondureze bevolking, een specifieke aanpak van de uitdagingen waar zij nu voor staan.

¹⁵⁶ Kloosterman, 1995, 21

¹⁵⁷ Kloosterman, 1995, 20

¹⁵⁸ Kloosterman, 1995, 19

Foto 5.4 Marta Gonzáles draagt Maya-kleding die vroeger door iedereen werd gedragen

Hoofdstuk 6

De bestaanswijze van de Maya Chortí

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk zal gaan over de bestaanswijze van het Maya Chortí volk. Dit volk leeft en werkt op het platteland en weet zich in haar bestaan volledig daarvan afhankelijk. De manier waarop de bestaanswijze vorm krijgt heeft te maken met de wereldbeschouwing van de Chortís zoals die in hoofdstuk 5 omschreven is. Deze visie verschilt van de volkeren om haar heen en beïnvloedt de manier van leven en werken en dus hoe de bestaanswijze vorm krijgt. De bestaanswijze is in dit hoofdstuk eerst kort beschreven en wordt daarna verder geanalyseerd aan de hand van vijf vormen van kapitaal; natuurlijk, financieel, fysiek, sociaal en humaan. Hiermee wordt de theorie gevolgd die in hoofdstuk 2 is uitgewerkt. Deze vijf kapitalen samen geven een compleet beeld van de mogelijkheden en activa van binnenuit en de moeilijkheden of bemoeienissen van buitenaf waar de Chortís mee te maken krijgen bij het vormgeven van hun bestaanswijze. Het materiaal dat gebruikt is om dit te beschrijven is voornamelijk afkomstig uit interviews en verslagen van bijgewoonde vergaderingen.

6.2 Zelfvoorzienende landbouw van de Maya Chortí

Het grootste gedeelte van het Maya Chortí volk leeft van landbouw met een zeer sterk zelfvoorzienend karakter. Knox en Marston (2001,323) definiëren dit als “farming for direct consumption by the producers, not for sale.” Het is de tegenhanger van moderne commerciële landbouw waarbij op grotere schaal geproduceerd en verspreid wordt. Bij zelfvoorzienende landbouw wordt soms een klein deel van de producten op lokaal niveau verkocht. Zo kunnen extra producten als schoenen of suiker gekocht worden. Diversificatie van inkomen, naast landbouw, vindt nauwelijks plaats. Ook dit kenmerkt de zelfvoorzienende landbouw. In tabel 6.1 staat een overzicht van andere kenmerken en verschillen tussen de traditionele vorm van landbouw die zelfvoorzienend is en de moderne commerciële landbouw.

	Traditional, subsistence	Modern, commercial
Economic aims	Prime aim to provide family food	Profit maximisation
	Land and labour main inputs; few capital inputs	Capital and land major inputs; labour a declining input
	Diversity of crops grown	Specialised production
	Aims at maximising gross output and yield per acre	Aims at maximising output per head and minimising production costs
	Prime aim avoidance of risk; reluctant to innovate	Innovation

Tabel 6.1 Verschillen tussen zelfvoorzienende en commerciële boeren¹⁵⁹

Zoals in tabel 6.1 te zien is, is het eerste doel van zelfvoorzienende landbouw de productie voor directe consumptie van de familie. De Maya Chortí produceren ook met dit doel. “De mentaliteit is consumeren en alleen te verbouwen om te consumeren.”¹⁶⁰ Het grootste gedeelte van de grond wordt gebruikt om maïs en bonen te verbouwen. Geen maaltijd is compleet zonder tortilla's van maïs en bonen. De meeste Chortí eten niets anders. Op kleine schaal worden ook wat groenten en fruit verbouwd. Deze worden voornamelijk verkocht en het belang ervan voor de aanvulling van hun basisvoedsel wordt nog niet altijd erkend.

Landbouwers, waaronder commercieel en zelfvoorzienend, zijn voornamelijk afhankelijk van toegang tot land. Voor de Chortís wordt dit onderdeel in paragraaf 6.3 en hoofdstuk 7 verder besproken. Ook het werk van hun handen en een beetje startkapitaal worden genoemd als input voor zelfvoorzienende landbouw. Kapitaal speelt niet zo'n grote rol als bij commerciële landbouw maar is wel nodig om aan zaden te komen en soms nieuw gereedschap te kopen. Dit onderdeel zal in verschillende paragrafen van dit hoofdstuk verder uitgewerkt worden.

Het derde punt in tabel 6.1 is dat er diversificatie van producten plaatsvindt, juist bij kleine boeren. Zo proberen ze het risico te verspreiden. Als een deel van de oogst mislukt door een plaag of droogte zou het gezin van de rest rond kunnen komen. Deze diversificatie is gedeeltelijk bij de Chortís te zien. Zoals Christobal verteld: “We verbouwen voornamelijk maïs en bonen. Ook een klein beetje papaja, loroco, mango's, sinaasappels, avocado, mandarijnen, banaan, bakbanaan en ananas. Een integrale boerderij.”¹⁶¹ De nadruk ligt echter voornamelijk op maïs en bonen.

De diversificatie van producten; (gewassen, kleinvee en onderhoud van grond o.a. door mest), wordt door de landbouwvoorlichters van CONIMCHH en OCDIH gepromoot. Het idee

¹⁵⁹ Potter, e.a., 1999, 262

¹⁶⁰ Interview Wilmer Aranda, 28-02-06

¹⁶¹ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

is het opzetten van fincas integrales: integrale boerderijen. Er worden agrarische promotoren (PAC; Promotores Agrícolas Campesinos) gezocht in dorpen waarmee wordt samengewerkt. Deze leiders fungeren als vrijwillige facilitatoren. “Vaak zijn die leiders ook het verst gevorderd in de toepassingen op hun eigen boerenbedrijfje, en zo worden ze als het ware model voor anderen. (...) Er worden vele en verschillende landbewerking gerelateerde onderwerpen behandeld, zoals organisch telen, selectie zaaigoed, verwerking melkproducten, plaagbestrijding, verbetering gronden.”¹⁶² Voor de meeste gezinnen is zo’n boerderij echter alleen toekomstmuziek en zijn ze alleen bezig met genoeg maïs en bonen voor eigenconsumptie te produceren, wat al moeilijk genoeg is.

Verschillende dorpen zijn enthousiast bezig met het programma van de voorlichters. De enthousiaste PAC van het dorp Monte los Negros, Leonardo Ramirez, kon uren vertellen over de diversiteit van de producten van het land en over het lesgeven aan andere mensen in zijn dorp en andere dorpen. Hij is groot voorstander van de integrale boerderij; anderen staan daar wat sceptisch tegenover. Hun voorouders leven al zo lang van maïs en bonen waarom zouden ze andere dingen eten en verbouwen? Maar ook de grondkwestie is daarbij van belang. Bij mijn bezoek aan het dorp in Bonete waren ze nog niet erg enthousiast bezig met het opzetten van integrale boeren maar sinds ze officieel een grondtitel in handen hebben (pas na mijn bezoek) komen er goede berichten uit dat dorp.

Het vierde punt van tabel 6.1 is dat traditionele boeren maximaal gebruik en opbrengst uit de grond te willen halen. Zelfvoorzienende boeren hebben vaak slechts toegang tot een klein stukje landbouwgrond. Deze gebruiken ze zo intensief dat uitputting van de grond vaak het resultaat is. Alle energie van de hele familie wordt gebruikt om het land te bewerken. Er wordt niet gekeken naar productiekosten want het werk van hun handen is het enige wat ze hebben. Dit in tegenstelling tot commerciële landbouwers die afhankelijk zijn van de opbrengst per hoofd, werknemer, om zo de productiekosten te kunnen verminderen.

Het laatste punt van de tabel 6.1 gaat over het doel om risico’s te verminderen waardoor er een drempel is om innovaties te doen. Het is makkelijk om commentaar te geven op de bestaanswijze van zelfvoorzienende, kleinschalige en kwetsbare landbouw; ze zouden moeten investeren om over die onzekerheid van hun bestaanswijze te komen. Maar de noodzakelijke innovaties om de kleinschalige landbouwproducenten vooruit te helpen worden door de boeren niet genomen. “Innovations such as new crops and production methods like irrigation and the application of fertilisers and pesticides are frequently costly, unavailable and

¹⁶² H. Mooibroek, 2005, 16

unreliable, and require a major departure from well-tested methods, which are often carefully adapted to the particularities of the environment. Farmers with low-level technology and limited financial resources cannot afford to take such risks."¹⁶³ Ze riskeren ermee alles kwijt te raken van het weinige wat ze hebben.

De bestaanswijze van de Maya Chortí bestaat uit zelfvoorzienende landbouw. Om dit vorm en inhoud te geven maken ze gebruik van allerlei mogelijkheden en voorzieningen die aanwezig zijn in henzelf of in hun omgeving. Ook wordt hun bestaanswijze beïnvloed door anderen van binnen of buiten de gemeenschap. Deze invloed kan positief of negatief zijn voor de bestaanswijze. Een manier om deze invloedrijke factoren te beschrijven is aan de hand van vijf vormen van kapitaal. Zo wordt een nog completer beeld gegeven van de bestaanswijze van het Maya Chortí volk.

6.3 Natuurlijk kapitaal

*Natuurlijke kapitaal = Alle hulpbronnen waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Maar ook de kwaliteit van de hulpbronnen. Het gaat hier om land, water, bos, weide, diversiteit van grond, erosie, vruchtbaarheid, mineralen, hoeveelheid oogsten, klimaat waaronder temperatuur.*¹⁶⁴

Voor de Maya Chortí is dit het belangrijkste onderdeel van de bestaanswijze. Zoals we al in hoofdstuk 5 zagen draait hun wereldbeschouwing om de natuur en eenheid met het levende om hen heen. In alles zit een ziel en dit heeft consequenties voor de omgang met deze natuurlijke bronnen.

Voor hun bestaanswijze zijn ze zeer afhankelijk van het beschikbare natuurlijk kapitaal. "La producción agrícola es de carácter tradicional y a nivel de subsistencia. Disponen de una cantidad mínima de tierra que, por lo general, se reduce a la huerta de la casa. La agricultura de subsistencia y la poca tierra que poseen no les permite generar un excedente para mejorar sus condiciones de vida."¹⁶⁵ Dit citaat geeft aan dat de beperkte toegang tot land oorzaak is van de zelfvoorzienende landbouwmethode en de beperkte mogelijkheden om de levensomstandigheden daardoor te verbeteren. Het natuurlijke kapitaal is van levensbelang voor de Maya Chortí en tegelijk is toegang tot land een heikel punt in hun leven

¹⁶³ Potter, e.a., 1999, 261

¹⁶⁴ Naar de Haan (2000), Blaikie e.a. (1994, Chambers & Conway (1992), Chambers (1995), Carney (1999)

¹⁶⁵ Rivas, 1994, 145

6.3.1 Territorium

De toegang tot het territorium, zoals de Chortís het land, water, bos en weide noemen, is hun namelijk in het verleden afgepakt en ontzegd. “De mensen zijn door de overheid uitgesloten van hun eigen grond waar ze gezien hun voorouders recht op hebben. Copán is toeristisch belangrijk door Ruines. Maar er wordt maar weinig aandacht gegeven aan de afstammelingen van deze grote bouwers.”¹⁶⁶

Uit elke vergadering van CONIMCHH en elk gesprek in de dorpen of met betrokkenen bleek dat “fundamenteel is de strijd om grond maar het is een langzaam proces.”¹⁶⁷ Hoofdstuk 7 zal dieper ingaan op de procedure rond toegang tot land. Juridische processen en opbrengsten zullen daarin uitgediept worden.

De meeste families gebruiken ongeveer 1 hectare. Dit is in vele gevallen grond van een grootgrondbezitter die zij in gebruik hebben genomen. In sommige gevallen gaat het om grond dat al een officiële eigendomsdocument heeft. Één hectare is echter vrij weinig. “Om te overleven zou vijf manzanas het minimum zijn om de basis granen voor een familie op te verbouwen. Het hangt ook af of ze mest kunnen gebruiken.”¹⁶⁸ (Vijf manzanas is ongeveer 3,5 ha.) En het hangt af van de vruchtbaarheid van de grond. Vroeger werd het ‘slash and burn’ principe toegepast; de stukken grond werden verbrand om ze weer schoon te maken voor gebruik. Dit is slecht voor de grond. “Ook bomen gingen ermee dood. Bomen die grond vast moeten houden. Na veel regens zakt alle vruchtbare grond van de berg af, naar beneden.”¹⁶⁹

De grond is in de meeste dorpen niet erg vruchtbaar. De steile hellingen in de bergen, waar de Mayas over het algemeen wonen, zijn moeilijk te bebouwen zonder gevaar voor erosie. Maar ook de aanwezige stenen is een probleem. “Een grote oorzaak van voedselonveiligheid is slechte grond. Bijvoorbeeld in het dorp Chonco. Dat is eigenlijk gewoon pure steenbodem. Het is hele droge grond en erg heet.”¹⁷⁰ Andere redenen voor onzekere voedselvoorziening is de “onvruchtbaarheid van de grond. Het jarenlange gebruik van grond verbranden. De koeien van grootgrondbezitters die er hebben gegraasd en er nu soms nog grazen. De grote families met vaak zo’n 6 zonen die vanaf hun 16e recht op land

¹⁶⁶ Naar video door Salvador Segovia, 27-01-06

¹⁶⁷ Vergadering CONIMCHH 3-12-05

¹⁶⁸ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

¹⁶⁹ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

¹⁷⁰ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

hebben. CONIMCHH moet hard doorgaan met de strijd om meer land.”¹⁷¹ Eigenlijk is het te weinig en te slecht om van te leven.

Omgaan met deze moeilijke omstandigheden van het land is noodzakelijk. OCDIH is bezig met verschillende projecten in verschillende dorpen. “Maicillo, een speciaal graan wat goed tegen droogte kan, wordt daar [in Chonco] nu verbouwd. Het wordt vooral in Guatemala verkocht omdat het daar gegeten wordt. In dorpen worden reserves aangelegd van granen om de zomermaanden door te komen, waar het te heet is om iets te verbouwen. Het gaat om de maanden maart, april, mei en juni. Dan kan er geen graan groeien. In verschillende dorpen zijn we nu bezig met een irrigatiesysteem, dat zou in die maanden ook kunnen helpen.”¹⁷²

Ook worden er zeven verschillende technieken geleerd om duurzame landbouw mogelijk te maken. Volgens W. Aranda (2006) houdt duurzame landbouw het volgende in; “Gebruik maken van de natuurlijke bronnen zonder die te vernietigen. De bodem moet goed bewaard en gebruikt worden. De 7 technieken om daar te komen zijn:

- levende hekken (bomen en struiken)
- organische mest
- dode hekken (prikkeldraad, hout)
- terrasbeplanting
- natuurlijke insecticiden
- niet de grond branden
- landbouwgrond in rechte lijnen ompitten voor het zaaien, zo ook meer oogst

Maar ook het zorgvuldig omgaan met bomen bij waterbronnen heeft ermee te maken.”

Voor de toegang tot bos en waterbronnen geldt hetzelfde als voor land. Voor de Mayas is het niet alleen belangrijk om een stuk grond te hebben om producten te verbouwen, maar de gehele natuur is deel van hun wereldbeschouwing. Een bos is dan ook niet direct bedoeld om te kappen. “De Chortís onderhouden het bos heel goed. Ze gebruiken het om takken te zoeken voor het koken, maar alleen losliggende takken. Een deel wordt altijd bos gehouden ook al hebben ze weinig grond om op te leven en op te verbouwen. Nieuwe bomen planten gebeurt haast niet en is nauwelijks nodig.”¹⁷³ Om een boom te kappen vragen ze toestemming aan de goden. Dit geeft al aan hoe belangrijk zij bos vinden. Toch zullen zij bij

¹⁷¹ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

¹⁷² Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

¹⁷³ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

het vrijmaken van grond voor hun huis en het maken van hun huis zelf bomen moeten kappen.

Het probleem van erosie komt door gebrek aan bomen. De steile hellingen kunnen de grond dan moeilijk vasthouden. Er is steeds meer sprake van erosie. Door extremere weersomstandigheden kwam er meer regen, meer landverschuivingen na regens en meer bosbranden door extreme hitte.

6.3.2 Mitch

De extremere weersomstandigheden lijken ongeveer begonnen te zijn na Mitch. In oktober 1998 raasde de orkaan Mitch over Honduras. "Honduras was devastated by Hurricane Mitch in 1998, killing at least 5,000 people and destroying 70% of the country's crops. The damage was estimated at \$3bn, setting development back by decades."¹⁷⁴ Zoals bij veel natuurrampen worden ook nu de allerarmsten getroffen. "Alle oogst is mislukt. De maïs is verrot. Er moet voedsel gedistribueerd worden omdat mensen honger hebben. Vooral de mensen in de Maya Chortí dorpen hebben de hulp hard nodig. (...) Ondervoeding is een groot probleem. Er is onvoldoende voedsel."¹⁷⁵

Haar sporen en impact zijn zeven jaar later nog steeds merkbaar. "Je kunt niet in deze regio zijn zonder de orkaan Mitch van oktober 1998 in je kijkrichting mee te nemen. Nog slechts een deel van alle schade is hersteld, men rekent op 20 jaar achterstand in ontwikkeling."¹⁷⁶ Het is een referentiepunt bij het vertellen van verhalen. Het is een jaar dat iedereen zich herinnert. Men spreekt van voor en na Mitch.

Langzaam herstellen Hondurezen van deze klimatologische schok. De kans op nieuwe orkanen lijkt toe te nemen. De angst zit er nog steeds diep in. Mitch is dan ook erg belangrijk om iets te begrijpen van wat het land in grote mate bepaalt. Infrastructuur is weggespoeld, ook waterleidingen, bergruggen zijn gebroken wat het probleem van erosie groot maakt. Herstel hiervan kost veel tijd. En het weer werkt niet erg mee. "Door de verandering in het weer zijn de regens heftiger, de droogtes intensiever. Alles roept om herbebossing en milieubeheer."¹⁷⁷

¹⁷⁴ <http://www.cafod.org>

¹⁷⁵ Naar video door Salvador Segovia, 27-01-06

¹⁷⁶ Mooibroek, 2005, 50,

¹⁷⁷ Mooibroek, 2005, 50

“Algemeen doet zich voelen dat de natuur naar het lijkt haar spankracht heeft verloren. Het land heeft in de tussentijd al weer een hevige droogte verwerkt, en een nieuwe orkaan (Michelle, eind '01). Algemeen is het commentaar dat na Mitch het weer / de seizoenen onvoorspelbaarder zijn geworden (met als gevolg dat de boeren niet meer weten wanneer te zaaien, en aarzelen, uit angst kostbaar zaaigoed te verliezen). Het weer is meer in extremen vervallen. Tegelijk is het land door Mitch meer kwetsbaar geworden voor natuurrampen, zo is erosie toen met een klap toegenomen, zijn waterwegen verlegd, en uitvalswegen nog lang niet hersteld. De schatting is dat er eerder om de 30 à 40 jaar een grote ramp zich afspeelde, nu wordt dat op 5 à 7 jaar gesteld. Een voorbeeld is Michelle: de orkaan was van een sterkte waar men aan gewend is, maar door de veel grotere kwetsbaarheid na Mitch zijn de gevolgen veel dramatischer.”¹⁷⁸ In 2005 is het land zelfs geteisterd door 23 orkanen. De meeste invloed daarvan is in de noordelijke kustzone te merken. Maar ook in het zuiden en westen zijn de effecten soms merkbaar. Het wordt kouder vanwege verschillende luchtstromen en het regent vaker en het is droger aan het worden.

6.3.3 Conclusie over het natuurlijk kapitaal

Het natuurlijk kapitaal is cruciaal voor de bestaanswijze van de Maya Chortí. Maar juist in de toegang tot dat kapitaal zijn ze juist zo kwetsbaar. De toegang tot land wordt hen vanuit historisch en politiek oogpunt bemoeilijkt. De strijd om meer grond wordt later toegelicht. Als er al toegang tot land is, is deze van slechte kwaliteit waardoor ze extra kwetsbaar zijn voor verschillende weersomstandigheden.

Het gebruik van het natuurlijk kapitaal wordt ook ernstig bedreigd door extreme weersomstandigheden. De klimaatsveranderingen die zich in Honduras na Mitch lijken te voltrekken hebben invloed op het gebruik van het natuurlijk kapitaal voor zelfvoorzienende landbouw. Wisselingen in het klimaat maken het de boeren moeilijk. Vooral droogte en regens en daaruit volgende erosie maakt het risico van verlies groot. Verlies betekend geen eten voor de familie.

¹⁷⁸ Mooibroek, 2002, 8

6.4 Financieel kapitaal

*Financieel kapitaal = de financiële middelen die iemand tot zijn beschikking heeft als het gevolg van het werken. Het gaat hierbij om de financiële opbrengt van alle bedrijvigheid, spaarmogelijkheden, leenmogelijkheden, hoogte krediet, mogelijkheden van terugbetaling*¹⁷⁹

De bestaanswijze van het Maya Chortí volk is landbouw met een zeer sterk zelfvoorzienend karakter. Een deel van de producten kan verkocht worden en er zijn enkele vormen van diversificatie van bedrijvigheid. Bij dit alles zijn ze afhankelijk van het economisch klimaat, toegang tot geld en lening en toegang tot de markt. Deze aspecten van financieel kapitaal worden hieronder uitgewerkt.

6.4.1 Deel verkopen?

“Verschillende boeren kunnen iets verkopen van de oogst maar dat gaat slechts om zo’n 700 lempiras per oogst. Dit is te weinig om extra dingen te kopen als suiker, zout, koffie, kleren, schoenen. Onderling ruilen de mensen producten tegen elkaar.”¹⁸⁰ Chistobal Pineda vertelt dat zijn vrouw een deel van hun producten verkoopt voor zo’n 300 lempira per maand. Ze verkoopt het zowel binnen het dorp als in andere dorpen waaronder Copán Ruinas. Ook Antonio Guerra verteld dat hij soms een deel van zijn producten verkoopt. “We kunnen een deel verkopen. Het verschilt een beetje. We verkopen voornamelijk bonen, maïs verkopen is een beetje lastig. Het meeste is om te eten. De prijs van de bonen verschilt nogal maar het is ongeveer 300 lempira voor een kilo.”¹⁸¹ Uit deze groep mensen bestaat het grootste gedeelte van het volk. Maar vele kleine boeren (zoals Manuel de Jesús Hernández van het dorp Bonete) kunnen helemaal niets verkopen.

Gelukkig zijn er uitzonderingen naar boven. Een boer die het erg goed lijkt te doen is Leonardo Ramirez in Monte los Negros. “Ik verbouw maïs en bonen. Maar hier in de grond rond het huis verbouw ik ananas, avocado, limoen, mango, suikerriet, papaja, camote en ginea. Een deel kan ik verkopen. Mijn kinderen zijn de ananas al zat, ik heb zo’n 4000 planten. Deze kan ik verkopen in juni en juli voor zo’n 400 lempira. Tegelijk is het een bescherming van mijn land omdat de wortels diep zitten en zo de grond tegen erosie beschermen. Alles wat we verbouwen eten we ook van, maar het deel dat we verkopen

¹⁷⁹ Naar de Haan (2000), Blaikie e.a. (1994, Chambers & Conway (1992), Chambers (1995), Carney (1999)

¹⁸⁰ Groepsgesprek Bonete, 17-11-05

¹⁸¹ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

hebben we nodig voor schoenen en kleren en materialen. En voor gezondheid, mijn vrouw moest dit jaar naar het ziekenhuis omdat ze ziek was. Totaal heeft dat 3000 lempira gekost. We zijn bijna klaar met afbetalen. We hebben dus ook geld nodig niet alleen levensmiddelen. Maar andere dingen brengen niet het gewenste resultaat op, zoals de bonen dit jaar die zo'n 3000 lempira hebben gekost maar het niet hebben opgeleverd. Door de weinige regen groeide het niet goed. (...) Ook heb ik suikerriet geplant. Die kan ik verkopen voor 1 lempira elk.”¹⁸²

De maand mei is een belangrijke maand voor de Chortís, dan beginnen de regens en daarmee een nieuw sociaal, religieus en economisch (productief) jaar. De 3 maanden voor mei produceren ze haast niets. Dan werken ze op de velden van anderen om te helpen met het koffie plukken.

6.4.2 Diversificatie

Het land brengt vaak niet genoeg op om die extra dingen te kopen die ze ook nodig hebben (zoals schoenen, schoolgeld, gereedschap suiker, zout, olie, ziektekosten). Ook om de hete zomermaanden (de maanden maart, april en mei) door te komen hebben ze reserves nodig, door de droogte kunnen ze niets produceren. “Generally, poor people undertake manifold activities which yield them food, housing, money etc. The most common of these are the production of crops, livestock, clothing and housing for home consumption; the production of crops and livestock for sale; trade; handicrafts such as basket, weaving, pottery, carpentry; seasonal or permanent wage labour, which includes children; remittances by kin who have emigrated; loans, alms, gifts and sometimes corruption.”¹⁸³ Bij de Maya Chortí kan de diversificatie worden beschreven vanuit drie onderwerpen; koffie, microbedrijvigheid en migratie.

Koffie

Veel Chortí gaan in de maanden voor de droogte, ongeveer vanaf november, op het land van grootgrondbezitters werken om te helpen bij de koffieoogst. Dit zware werk, van 's ochtends vroeg tot eind van de dag wordt ook door kinderen en meisjes gedaan. Het loon hiervoor is laag maar omdat dit ongeveer hun enige mogelijkheid is om meer inkomsten te genereren maken veel gezinnen er wel gebruik van.

¹⁸² Bezoek Monte los Negros, 14-12-05

¹⁸³ Haan de, 2000, 14

“In 1970 ging ook nog de tabak weg. Er kwam meer koffie. En toen begon de exploitatie van de indianen. Met de winst voor de grootgrondbezitters.”¹⁸⁴ De exploitatie van de koffieoogst bestaat uit de noodzaak die de Chortís hebben om te werken en het lage loon wat ze ervoor krijgen. “Ze verdienen zo’n 40-60 lempira per dag. Hangt ervan af hoeveel je plukt je krijgt 20 lempiras voor elke eenheid. (Hij wees op een zak/bak van zo’n 40 cm hoog).”¹⁸⁵ Het loon is zo laag dat de meerwaarde ervan voor het dagelijkse onderhoud niet erg bijdragend is. “Ik ga wel eens bij rijken werken. Maar dat is alleen maar voor 2 of 3 dagen. Als zij langs komen om te vragen of wij bijvoorbeeld willen helpen met het plukken van koffie. Dan verdien ik zo’n 40 lempira per dag. Daar kan je niet mee verder komen in de toekomst. Ik zorg ook voor mijn twee kinderen en hun moeder. Samen met hun familie.”¹⁸⁶ Als dagloner worden ze per dag gevraagd te komen werken. Het is onzeker werk. “De ene keer werken we van 8.00 tot 15.00 uur, dan van 8.00 tot 17.00 uur en ook de ene dag wel, de andere dag niet.”¹⁸⁷

Gelukkig komen de grootgrondbezitter nu langs om te vragen of mensen willen komen werken. Vroeger werden ze gedwongen omdat werk te doen. Nu zijn ze vrij om zelf die keuze te maken. Maar de noodzaak zit hem niet in de plicht die ze hebben ten opzichte van de grootgrondbezitter maar die ten opzichte van hun families die ze moeten onderhouden. Opvallend is dat ze hiervoor afhankelijk blijven van de grootgrondbezitters.

Microbedrijvigheid

Een andere manier van diversificatie is het beginnen van een micro-onderneming. Er zijn enkele voorbeelden van bedrijfjes te noemen per dorp maar over het algemeen kan gezegd worden dat dit hele kleine initiatieven zijn en dat deze alleen voorkomen in de iets rijkere dorpen. Het probleem bij het ontstaan van een micro-onderneming is namelijk vaak toegang tot een startkapitaal. Hierin zijn ze afhankelijk van hulp van buiten de gemeenschap. Een aantal voorbeelden hiervan worden genoemd.

In het dorp Aqua Caliente zijn er “drie verschillende projecten van de Japanners geweest voor vrouwen (...). Een project van een molen om het maïs mee te malen en zo beter en sneller te kunnen werken. Een project van een bakkerij waar vrouwen brood bakken om het in en buiten het dorp te verkopen. En een project voor het schilderen van t-shirts.”¹⁸⁸ Een bezoek aan dit laatste project gaf mij inzicht in het vele werk dat verzet wordt voor een heel lage opbrengst. Per t-shirt verdienen de vrouwen elk 8 lempira (0,40 euro). Er worden

¹⁸⁴ Interview Doctor Interiano, 03-03-06

¹⁸⁵ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

¹⁸⁶ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05, Bonete

¹⁸⁷ Groepsgespek Bonete, 17-11-05

¹⁸⁸ Groepsgespek Agua Caliente, 11-12-05

hooguit 15 t-shirts per maand verkocht. Met 8 vrouwen samen kunnen ze per dag ongeveer 10 shirts beschilderen.

In het dorp Corralito zijn er “drie andere bedrijfjes; één om brood te bakken, één waar ze kralen maken voor kettingen en andere sieraden, één die helpt om organische mest te produceren als hulp voor de mannen.”¹⁸⁹ De vrouwen nemen in dit dorp ook een plaats in binnen het microbedrijf. Ze ondersteunen daarbij het werk en inkomen van de man.

Het dorp Estansuela heeft een koeienproject gehad met hulp van HPI (Heifer project International). “We begonnen met 11 koeien, voor 11 families. Er zijn nu 30 koeien in het dorp .(...) Het systeem is als volgt: als er een kalf wordt geboren geef je die aan een andere familie die nog geen koe heeft gekregen. Het kalf moet in net zo’n staat zijn als toen jij je koe kreeg. De rest van de kalven zijn voor jou. Nu zijn er al 30 families die hiervan geprofiteerd hebben. De vierde ronde van verdelen van koeien gaat nu in. De koeien worden samen verzorgd. Het is een gemeenschappelijk project. Zes koeien geven nu melk. Maar heel weinig. Zo’n 7 flessen per dag die we voor 6 lempira per fles kunnen verkopen. De opbrengst is dus nog niet zo groot.”¹⁹⁰ Die opbrengst moet daarbij ook verdeeld worden over al die families die meedoen. Daar tegenover staat dat de verzorging ook niet veel tijd kost omdat ze dat samen doen. Die lasten kunnen ze ook samen delen.

Sommige projecten blijven dromen als er geen hulp van buitenaf komt. Een voorbeeld geeft Leonardo Ramirez van het dorp Monte los Negros. “Ook heb ik suikerriet geplant. Die kan ik verkopen voor 1 lempira elk. Maar ik heb een droom om meer geld te verdienen. Als ik een ‘Sangaro’ heb, een molen om sap van suikerriet te maken, dan kan ik meer verdienen. Want uit 1 stengel suikerriet kan je ongeveer 3 glazen vullen en elk glas kun je verkopen voor 2 lempira. Zo’n machine kost 300 lempira en momenteel heb ik dat niet maar we hebben het al voorgelegd aan OCDIH of zij ons kunnen helpen bij het aanschaffen van zo’n molen voor de hele gemeenschap.”¹⁹¹

Zelf heeft Leonardo nog meer opbrengsten. Hij werkt voor OCDIH als betaalde PAC. “Ik geef hun les in manieren om beter gewassen te verbouwen. We hebben geleerd om niet meer de grond en al het vuilnis te verbranden. We verzorgen onze percelen beter en houden ze vruchtbaar en minder kwetsbaar voor erosie door ‘levende hekken’ en terrassen. We zaaien bomen. We produceren zelf mest en zo gebruiken we minder chemische en dure producten

¹⁸⁹ Interview Felipe de Jesús Perez Amador, 31-01-06, Corralito

¹⁹⁰ Bezoek Estansuela 29-11-05

¹⁹¹ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

in de landbouw. (...) OCDIH betaalt 2700 lempiras elke maand.”¹⁹² Dit contract liep echter begin 2006 af wat een enorme inkrimping in het inkomen van deze familie van 10 personen betekent. Dit is echter een uitzonderingspositie als het complete beeld van de Chortís wordt bekeken.

Migratie

Een andere vorm van diversificatie van inkomsten kan komen door de migratie van een familielid. Deze vorm is onder armen wijd verbreid. In veel arme Hondurese gezinnen is op zijn minst iemand die naar de Verenigde Staten vertrekt om daar een aantal jaar te werken. Één miljoen Hondurezen wonen en werken daar waaronder slechts zo’n 300.000 legaal.

Migratie vindt echter nauwelijks plaats onder de Maya Chortí. Het verlaten van hun huis, familie en leven zou een te grote verandering met zich meebrengen. Ik heb velen ernaar gevraagd. Allemaal kwamen ze met hetzelfde antwoord. Ze kenden geen Maya Chortí die geëmigreerd waren. Ze zouden op zich wel willen maar zouden nooit over de financiële middelen kunnen beschikken om het ook daadwerkelijk te bewerkstelligen. “Het probleem is het krijgen van visa en het geld. Maar we zouden daarheen willen om het hier beter te krijgen op alle gebieden van ons leven.”¹⁹³ Niemand maakte de dromen concreet in plannen.

Een enkeling werkt in andere steden als San Pedro Sula of Tegucigalpa of in Guatemala. Zoals de zoon van Antonio Guerra, uit het dorp Barbasco. Ook dat inkomen wordt gedeeld door de familie. “Hij geeft ons ongeveer 70% van wat hij verdient. Hij verdient daar meer dan hier. Hij verdient ongeveer 35 quetzales per dag.”¹⁹⁴ Omgerekend is dat zo’n 90 lempira (6,50 euro). Een fors hoger loon als je het vergelijkt met het koffieplukken wat zo’n 40-60 lempira per dag oplevert. Maar ook deze vorm van migratie is zeldzaam en beperkt zich tot enkele families.

Voor de Maya Chortí lijkt diversificatie van inkomen zich dus te beperken tot koffieplukken en enkele kleinschalige microbedrijven.

6.4.3 Economisch klimaat

De landelijke politiek heeft veel invloed op het economische klimaat van een regio. De vorige president Maduro wilde het land ontwikkelen door het versterken van de multinationals en

¹⁹² Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

¹⁹³ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

¹⁹⁴ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

grote en kleine bedrijven. De liberalen, onder de nieuwe president, “hebben meer aandacht voor de microbedrijven, voor scholing en technische assistentie. Ze geven aandacht aan het stimuleren en versterken van kleine en middelgrote bedrijven. Kleine bedrijven bestaan uit ongeveer 2 personen met 2-5 manzanas grond maar kunnen ook uit 3 families bestaan. De vorige overheid heeft alleen toeristische microbedrijfjes gesteund.”¹⁹⁵ Deze verandering zou invloed kunnen hebben op Copán en de Chortís die daar wonen.

“Middelgrote bedrijven kunnen al gauw uit 300 tot 400 manzanas grond bestaan. En kan bestaan uit een groep van een aantal families. De documenten zijn formeler en de institutie is formeel geregeld. In Copán zijn haast geen middelgrote bedrijven te vinden. Het eerste waar ik aan denk zijn dat Café Welchez en hotel Marina die hier wel middel grote bedrijven zijn maar vergeleken met andere bedrijven en hotels in andere plaatsen zijn ze microbedrijven. Het lijkt me overbodig te zeggen dat er onder de Maya Chortí geen enkel bedrijf is dat in de richting gaat van een middelgroot bedrijf. Ze blijven hangen op het niveau van de kleinste microbedrijfjes. Familiebedrijfjes en enkele groepen.”¹⁹⁶

Salvador Segovia is een groot voorstander van commercialiseren. “Het is tijd voor een nieuwe etappe, commercialisering van deze kleine bedrijven. Want nog steeds komen de mensen met weinig producten op hun rug elke dag om ze te verkopen. En zo verliezen ze tijd om op het land te werken. Hun producten zouden moeten worden opgehaald door mensen die een vaste deal met hun hebben hoeveel producten ze per periode afleveren. Het hebben van een vaste afnemer is ook beter dan het moeten zoeken naar een plaats om hun spullen ver onder marktwaaarde te verkopen. Ook zouden ze spullen moeten produceren die veel meer opbrengen op de markt, niet alleen maïs en bonen. Ook organisaties zoals OCDIH zouden aan deze nieuwe etappe moeten denken.”¹⁹⁷ OCDIH richt zich nu voornamelijk op voedselveiligheid. Een proces waar ze al vanaf 1998 mee bezig zijn. Hun argument om daar mee bezig te zijn is ook overtuigend want ze werken nog niet zolang in al die dorpen en kunnen pas echt wat bereiken als er officiële papieren van landeigendom zijn. Dit verschilt per dorp.

Toch is het punt van Salvador wel het nadenken waard. Waar gaan de projecten heen, wat is het toekomstbeeld? “Om projecten duurzamer te laten zijn moeten de projecten verder gaan dan een project voor koeien. Maar ook voor melk. En zelfs verder dan dat, om van melk kaas

¹⁹⁵ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

¹⁹⁶ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

¹⁹⁷ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

te maken. Want dat brengt meer op.”¹⁹⁸ Een gegarandeerde afzet van producten is daarvoor noodzakelijk. Iets wat nu nog niet veel gepromoot wordt maar ook iets wat onderhevig is aan veel invloeden van buitenaf.

Ten slotte zijn er twee zaken die cruciaal zijn voor het kunnen commercialiseren:

- toegang tot een lening (startkapitaal)
- toegang tot de markt (afzetmarkt)

Beide elementen zijn voor de Maya Chortís vrij moeilijk toegankelijk.

6.4.4 Toegang tot geld - krediet

“De bank geeft hier in Honduras alleen leningen aan grote bedrijven, aan mensen die rijk zijn. Voor een arme boer die een bedrijf wil beginnen zijn er geen mogelijkheden. De regels van het spel, de spelvoorwaarden moeten veranderen om mogelijkheden te scheppen voor armere mensen. De mensen met macht bepalen echter de regels van het spel.”¹⁹⁹ En zo vallen de armen erbuiten. Hun onmacht binnen dit ‘spel’ is groot. Zoals ze het zelf zeggen: “Het grootste probleem is dat we geen toegang hebben tot geld.”²⁰⁰ “We hebben geen financiële middelen; alleen het werk van onze handen. Dat is wat we kunnen bieden en hoe we onze huizen hebben gebouwd.”²⁰¹ De banken vragen bij een lening om een bewijs van vast inkomen en een rente van 20-30%. Dit maakt het bijna onmogelijk om een lening aan te vragen als landbouwer, laat staan een zelfvoorzienende Maya Chortí boer.

OCDIH is daarom in veel dorpen aan het werk met het verstrekken van microkredieten. Kleine leningen worden verleend tegen een lage rente en als het op tijd terug betaald wordt kan na verloop van tijd die kleine lening iets groter worden. Zo leren de mensen omgaan met terugbetalen en verantwoordelijkheid van het geld. In de meeste dorpen loopt dit initiatief heel goed, ook al zijn er ook gevallen dat de lening gebruikt wordt voor het betalen van schoolgeld of ziektekosten. Het terugbetalen is dan moeilijk en mensen kunnen in schulden raken.

In veel bezochte dorpen vindt men deze banken. Een aantal noemden ze in de interviews. In Corralito is er een rurale bank waar zo’n 20 vrouwen verzameld zijn. Ook in Bonete “werkt de boerenleenbank goed. Beetje bij beetje betalen we terug, soms is het erg moeilijk. Door leningen kunnen we verder komen en we onderkennen het belang van het op tijd

¹⁹⁸ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

¹⁹⁹ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

²⁰⁰ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²⁰¹ Groepsgespek Bonete 17-11-05

terugbetalen omdat anders alles wordt weggenomen.”²⁰² Leonardo van het dorp Monte los Negros verteld wat er met de lening is gebeurd op dorpsniveau. “We hebben een banco comunal, een bank op gemeenschappelijk niveau, waarin wij hebben gespaard voor acht graansilo's voor maïs waarmee we onze maïs kunnen opsparen voor diegenen die het niet hebben of om het samen te verkopen omdat dat meer oplevert. Zo kunnen we meer verdienen. OCDIH heeft ons geleerd over de Cajas Rurales, boerenleenbank. Zij geven die kennis door, zij zorgen voor de financiële middelen omdat zij daar meer toegang toe hebben. Maar eens zullen wij het zelf kunnen.”²⁰³ Dit initiatief van buitenaf kan leiden tot een vorm van commercialisering die net voorbij het zelfvoorzienende karakter van de landbouw van tegenwoordig uitkomt.

6.4.5 Toegang tot de markt

Bij commercialiseren is de toegang tot de markt een essentieel onderdeel. “De mensen die op de markt producten verkopen, huren die verkoopplek. De Chortís kunnen dat niet; dus moeten ze aan huis verkopen of in andere dorpen. De markt is dus een politieke plek; mensen met geld verkopen daar; het zijn mensen die dichtbij wonen en de burgemeester heeft daar invloed op. Elke zondag zijn er wel markten op straat (via ASOPAC) maar de burgemeester die daartoe toestemming heeft gegeven is een eventuele afbreken van dat recht aan het overwegen, omdat er conflicten zijn met de mensen in de vaste marktplaats. (...) Maar het commercialiseren is nog niet van de grond gekomen. Er is geen markt die standaard de producten afnemen dus moeten ze langs de huizen met hun producten.”²⁰⁴ En dat kost dus tijd die ze niet op het bewerken van het land kunnen besteden.

Er is wel een grote verandering te bemerken met vroeger. “Er was geen vrijheid van handel; nu is die er wel.”²⁰⁵ Maar een einde aan de discriminatie is er nog niet; dit uit zich in prijsdiscriminatie. “Wij verkopen 100 libras (pond) maïs voor ongeveer 180 lempiras. Maar de kans is groot dat jij er 250 voor zou krijgen en ik maar 160 als we hetzelfde zouden verkopen.”²⁰⁶ De Chortís verkopen hun producten vaak onder de marktwaaarde omdat ze het op straat of langs de huizen moeten verkopen en in kleinere hoeveelheden kunnen vervoeren.

²⁰² Groepsgespek Bonete 17-11-05

²⁰³ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²⁰⁴ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

²⁰⁵ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

²⁰⁶ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

OCDIH is in 2006 begonnen aan een studie over de markt en marktprijzen om duidelijk te krijgen welk product in welke maand het meeste oplevert. OCDIH heeft CIAT (Centro Internacional de Agricultura Tropical) gevraagd om deze studie naar de prijs van kool, banaan, papaja, peper, suikerriet, bonen, paprika, maïs, rijst en natuurlijke medicijnen vorm te geven. Zo zou diversificatie van producten in de juiste tijd een hogere inkomsten kunnen geven aan families. Als ze alleen maïs en bonen verbouwen zullen ze niet veel extras kunnen verdienen. Hiermee hopen ze gaten in de markt te vinden.

Een ander initiatief vanuit OCDIH is het organiseren van een markt voor sieraden en handwerk door de Chortís. “We maken ook handwerken. Maar alleen voor eigen gebruik want er zijn haast geen mogelijkheden om dingen te verkopen. Twee dagen per jaar is er een markt voor de mensen uit de dorpen. Daar staan ze dan trots met hun producten. Maar het is maar twee dagen per jaar. We hebben geen toegang tot markten en bedrijfjes.”²⁰⁷ Helaas is het nog steeds slechts mogelijk om deze verkoop op twee dagen in het jaar te houden. Een duurzame bron van inkomen is dat dus niet.

6.4.6 Conclusie over het financieel kapitaal

Het doel van zelfvoorzienende landbouw is het onderhouden van de eigen familie. Dat gebeurt door genoeg te produceren voor eigen gebruik en het overige kleine deel te verkopen. Toch is dit vaak niet genoeg om de familie te voeden en extra benodigdheden te kopen. Daarom vindt er diversificatie plaats door middel van koffieplukken op het land van grootgrondbezitters en door het initiatief van vrouwen in microprojecten variërend van levensmiddelen, handwerken of landbouwondersteunende activiteiten. Ze blijven hierin voorlopig afhankelijk van hulp van buitenaf. Dit geldt zowel voor het economisch klimaat, (wat door de plaatselijke overheid gestimuleerd kan worden), als voor toegang tot geld (door middel van een klein krediet via OCDIH) en als laatste geldt het ook voor de toegang tot de markt. Door stimulering van en meer mogelijkheden binnen deze drie factoren zou commercialisering plaats kunnen vinden en de Chortís minder afhankelijk maken van buitenaf.

²⁰⁷ Interview Felipe de Jesús Perez Amador, 31-01-06, Corralito,

6.5 Fysiek kapitaal

*Fysiek kapitaal = De basisinfrastructuur waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Het gaat hierbij om transportmogelijkheden, woonmogelijkheden, water, energie, communicatiemiddelen, sieraden, voedselopslag voor moeilijke tijden en het hebben van dieren voor in moeilijkere tijden. En investeringen in huis, dieren, land, technologie en werkgereedschap.*²⁰⁸

6.5.1 Infrastructuur - wegen

In 1970 werd een goed geasfalteerde weg aangelegd tussen La Entrada en de grens met Guatemala. Dit bracht enorme veranderingen met zich mee. De regio Copán werd hierdoor verbonden met de rest van Honduras en minder gericht op Guatemala. Dokter Interiano (03-03-06) vertelde dat men eerst geen paspoort nodig had om de grens over te gaan, daarna wel. Ook was het meest gebruikte betaalmiddel in Copán de Quetzal (betaaleenheid van Guatemala) en niet de Lempira. “Door de komst van de weg tussen Guatemala en La Entrada, door Copán, kwam er een eind aan de geïsoleerde economie. Dit was echter vooral goed voor de boerderijen van grootgrondbezitters.”²⁰⁹ De Chortí leken de dupe te worden van deze ontwikkeling. In plaats van een makkelijke grensovergang was het moeilijker om hun familie over de grens te bezoeken. Ook zagen ze grootgrondbezitters om zich heen profiteren van de nieuwe mogelijkheden voor de handel.

De toegang tot de dorpen van de Chortís werd er niet beter op. De weg naar Estansuela en Monte los Negros is nog goed te noemen. “Een brede weg van hard zand, welke zelfs bij regen redelijk begaanbaar is. Het dorp ligt direct naast deze weg.”²¹⁰ “Er is een publieke weg die goed onderhouden wordt en een redelijke weg door de gemeenschap heen, daar kunnen ook auto’s langs. Ik heb alleen toegang tot de motortaxi en ik loop naar Copán. In een motortaxi kost het 100 lempiras en het is zon 1,5 uur lopen.”²¹¹

Soortgelijke verhalen vertellen ook de bewoners van andere dorpen. “De weg is wel prima. Wel erg modderig als het regent. Ik loop naar Copán.”²¹² Barbasco is ook zo’n 1,5 uur lopen naar Copán. De paden zijn slibberig en erg smal. Vooral in de regentijd geeft dit problemen.

²⁰⁸ Naar De Haan (2000), Blaikie e.a. (1994, Chambers & Conway (1992), Chambers (1995), Carney (1999)

²⁰⁹ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

²¹⁰ Bezoek Estansuela 29-11-05

²¹¹ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²¹² Interview Felipe de Jesús Perez Amador, 31-01-06, Corralito

Hetzelfde geldt voor Bonete dat daardoor erg slecht bereikbaar is. Een uitzondering op de rest van de bezochte dorpen is het dorp Agua Caliente. “Agua Caliente is een dorp wat zo’n 20 kilometer van Copan Ruinas af ligt. De weg ernaar toe is vrij goed. Er rijden bussen en auto’s waar je zo’n 25 lempira voor betaalt. Je kan niet naar Copán lopen.”²¹³ De afstand bemoeilijkt echter wel de communicatie met CONIMCHH en andere organisaties die zouden willen helpen in deze dorpen.

Het gevolg van de lange afstanden die lopend afgelegd dienen te worden is dat velen in hun eigen dorp blijven. Alleen voor het hoogstnoodzakelijke gaan ze naar grote dorpen als Copán. “Los campesinos Chortís de Honduras no hacen viajes prolongados a lugares distantes y raras veces salen de su área.”²¹⁴ Vaak gaan ze alleen naar een dorpscentrum op zo’n 3-20 km verder om wat producten te verkopen en te kopen. “Ik ga alleen als ik echt wat te doen heb. Meestal alleen als ik vergaderingen heb van OCDIH en het gezondheidscentrum in Copán. En af en toe als ik dingen moet kopen.”²¹⁵

6.5.2 Elektriciteit en water

De toegang tot stromend water en elektriciteit is erg verschillend. Vanuit allerlei projecten wordt er hard aan gewerkt om die in alle dorpen te krijgen maar een eigendomsbewijs van de grond is daarbij wel noodzakelijk anders kan de grootgrondbezitter aangeven dat hij het niet wil. In tabel 6.2 is een overzicht te zien van deze voorzieningen en opgemerkte bijzonderheden van de bezochte dorpen.

Dorp	Water?	Elektriciteit?	Bijzonderheden
Agua Caliente	Ja	Ja	Contrast armen en rijken in dit dorp erg groot! Niet allen zijn Chortí.
Barbasco	Ja (okt. 2005)	nee	Alleen mensen die meededen in het project “Eerst moesten de vrouwen met kruiken naar een put daar beneden om het water te halen.” ²¹⁶
Bonete	Nee	Nee	Armste dorp!
Corralito	Ja	Ja/nee	Elektriciteit: “alleen in de straten. We moeten het nog aanleggen naar onze huizen.” ²¹⁷ Het projectgeld was op.
Estansuela	Ja	Ja	Elektriciteit: niet alle huizen zijn erop aangesloten.
Monte los Negros	Ja (al 4 jaar)	Nee	Water: alleen mensen die meededen in het project
Nueva Esperanza	Ja	Ja	Aangegroeide wijk aan Copán

Tabel 6.2 Overzicht van de voorzieningen water en elektriciteit in de bezochte dorpen

²¹³ Groepsgesprek Agua Caliente, 11-12-05

²¹⁴ Rivas, 1994, 147

²¹⁵ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²¹⁶ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

²¹⁷ Interview Felipe de Jesús Perez Amador, 31-01-06, Corralito

Water en ook latrines zijn een grote stap vooruit in het kader van de hygiëne. Dat is dan ook van levensbelang bij ontwikkelingsprojecten. In enkele interviews werd aangegeven dat toegang tot elektriciteit voor hen geen prioriteit had.

6.5.3 Huizen

Prioriteit ligt wel bij het verbeteren van woonomstandigheden. De Chortís wonen nog steeds voor het grootste gedeelte in huizen van modder en takken. Bonete en Agua Caliente zijn daarvan goede voorbeelden. Estansuela is het enige bezochte dorp waar bijna alle huizen van stenen waren gemaakt. De dorpen Barbasco, Monte los Negros en Corralito zitten daar tussen in met huizen van zelfgemaakte stenen van klei. In enkele dorpen zie je golfplaten daken. Dit wordt vanuit de gemeente en enkele ontwikkelingsorganisaties steeds meer gepromoot.

Projecten voor betere woonomstandigheden worden uitgevoerd om de dodelijke ziekte Chagas (trypanosomiasis) terug te dringen. Chagas wordt overgebracht door een insect (*Triatoma* sp.), die zich schuil houdt in lemen muren en daken van gras. Het insect brengt de ziekte over via een beet. Na infectie vernauwen zich langzaam de aderen, waardoor de geïnfecteerde na een periode van ongeveer 15 jaar overlijdt aan een hartstilstand. Het medisch centrum van Copán deed allerlei onderzoeken hiernaar en geeft voorlichting in de dorpen waarna er hard gewerkt wordt aan veiliger huizen.

In bijna alle dorpen is wel een stenen kerk en/of een school te vinden. Dit zijn duidelijk projecten geweest met financiering van buiten het dorp; het zijn de beste gebouwen in het dorp.

6.5.4 Gebouw CONIMCHH

Het duidelijkste teken van fysiek kapitaal voor het Maya Chortí volk is het gebouw wat ze bezitten in Copán Ruinas. Het gebouw van CONIMCHH is meer dan een gewoon gebouw. Het laat zien dat de Chortís leven, zich georganiseerd hebben en in het dorp Copán Ruinas aanwezig zijn. Dit is bijzonder want in 1999 toen ze een gebouw wilden huren lukt dat niet. “In 1999 wilde niemand in Copán een huis verhuren aan de indígenas (inheemsen). Met hulp van APSO uit Engeland is toen het huis gekocht. (...) Een plaats waar ze hun culturele waarden, visie en toekomst kunnen laten zien.”²¹⁸

²¹⁸ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

Er wordt flink verbouwd aan het kantoor. “naast het kantoor zijn vier kamers gebouwd die verhuurd gaan worden. Ze zijn bijna klaar en worden dit jaar in gebruik genomen. Dit is zowel voor Hondurezen als toeristen. Hierdoor kunnen extra inkomsten worden verkregen. Onder deze kamers is een cybercafé in aanbouw. Ook deze is bijna klaar. Er zijn al 6 computers en er komen er 6 meer. Ze moeten nog aan elkaar verbonden worden en dan kan ook deze inkomstenbron in werking worden gesteld.”²¹⁹ Geweldig dat er nagedacht is over deze nieuwe inkomstenbronnen die direct ten goede komen aan CONIMCHH. Toch lijkt het niet helemaal goed uitgedacht te zijn. Dat werd ook op een vergadering van CONIMCHH bediscussieerd. “Deze twee laatste punten [het cybercafé en de vier kamers] komen in conflict met de activiteiten van CONIMCHH. Wij willen in de toekomst dan ook een stuk grond van ongeveer 1 manzana zoeken in een van de dorpen. Daar kunnen ze een grotere ruimte bouwen waar les kan worden gegeven, vergaderingen en andere activiteiten gehouden kunnen worden, waar mensen kunnen blijven slapen enzovoort. Dit moet een dorp zijn die goed bereikbaar is en die beschikbaar is om al dit werk voor CONIMCHH te willen doen. Dit is een plan voor de toekomst, maar er wordt over nagedacht.”²²⁰

Eerder had Victor Martineze in een interview hier ook al over verteld. “Ik heb al vanaf het begin deze ontwikkeling als een probleem gezien. Voordat het project begint moeten ze eigenlijk de dorpen om raad vragen. Aan ons allemaal. Want de beslissing is snel genomen. Ik ben niet tegen het hotel. Maar wel tegen het einde van het kantoor in Copán. Er zijn veel mooiere en rustigere plekken voor een hotel. Bijvoorbeeld in een dorp hoog in de bergen. Dan kan je meer laten zien van onze cultuur. We kunnen meer werkgelegenheid eruit scheppen en het is interessanter en mooier. Want zeg nou zelf, wat zoek je in een hotel? Je wilt toch rust? En niet dat er elke dag mensen in en uit lopen in het gebouw ernaast. Want ons kantoor ligt eronder. Het is druk. Je hoort altijd stemmen. Nu is het gebouw al af. Het is nog niet in gebruik genomen. Nu zien mensen pas de problemen die ik in het begin al aanstipte. Maar nu is het te laat. We hadden juist een huis in Copán gekocht om meer macht te hebben. De hele bevolking zag ons als vijanden en wilde ons niets huren. Wij hebben de macht en de positie in Copán gekregen en nu gaan wij vrijwillig een kantoor in een dorp buiten de stad neerzetten? Dat is een stap achteruit.”²²¹ Zijn duidelijke en kritische mening is belangrijk in een groter verband dan fysiek kapitaal het gaat hier namelijk ook om sociaal kapitaal. De fysieke aanwezigheid van CONIMCHH (en dus Maya Chortí) geeft hun macht.

²¹⁹ Vergadering CONIMCHH, 28-01-06

²²⁰ Vergadering CONIMCHH, 28-01-06

²²¹ Interview Victor Martinez, 23-02-06

Na jaren van verdrukking en ontkenning laten ze met hun gebouw alleen al zien dat ze niet meer genegeerd kunnen en mogen worden.

6.5.5 Voedselopslag - dieren als reserve voor moeilijke tijden

Voedselopslag wordt tegenwoordig door een samenwerking van OCDIH met ASOPAC gedaan. Er zijn verschillende graansilo's (zie foto 6.1) waar mensen hun maïs naar toe kunnen brengen om het later als het te heet is om nog inkomsten te hebben van hun grond daar het maïs te kunnen ophalen. Thuis wordt het eerder opgegeten door beesten. Niet alle dorpen doen hieraan mee.

In tabel 6.3 staat een overzicht van dieren die men in de bezochte dorpen heeft. En de genoemde bijzonderheden waarom ze deze hebben.

Dorp	Dieren	Bijzonderheden
Barbasco	10 kippen 1 varken 2 honden	"Ik heb zo'n 10 kippen, een varken, en twee honden. Om te eten. En de honden voor de bewaking." ²²²
Bonete	2 eenden	"Ik heb deze dieren om ze te eten. Bij een feest, of als er echt geen eten is, maar eerder voor een feest." ²²³ In heel Bonete zijn geen koeien, varkens en maar 1 paard.
Corralito	1 koe 1 kalf 20 kippen	"Hebben jullie dieren? We hebben 1 koe en 1 kalf. We hadden er twee meer maar die zijn dood gegaan door griep. We hebben ook een stuk of 20 kippen. Er zijn veel ziektes onder kippen. In dit dorp, wat hoger op de berg, zijn veel kippen dood gegaan aan deze ziektes. Ons heeft het gelukkig niet getroffen. In het dorp hebben een aantal mensen een stuk of 6 of 10 koeien. Die hebben ze individueel. Niet van projecten. Het enige wat je wel moet hebben is een plek waar ze kunnen grazen en leven. Wij hebben niet veel grond." ²²⁴
Estansuela	Koeien	Voor de melk, komen van het project van HPI. Waarbij het eerste kalf moet worden doorgegeven aan een nieuwe familie. Nu zijn er al 4 rondes geweest waarbij families hiervan profiteren.
Monte los Negros	1 koe 2 paarden	"Ik heb 1 koe, die heb ik voor de melk. Maar nu is die nog maar 1 jaar oud dus heb ik er nog geen profijt van. Ik heb 2 paarden. Ik heb hen om de maïs te vervoeren. Ik zou wel varkens willen hebben maar ik heb nu geen ruimte om ze te houden. Wil ze niet zo los hebben lopen omdat ze al mijn planten zullen vernielen. Dus moet ik plaats hebben om een stuk te gebruiken voor varkens. Dat zou mijn finca integral, mijn integrale boerderij, compleet maken. Want we kunnen goed mest maken van de uitwerpselen van de varkens." ²²⁵

Tabel 6.3 Overzicht van dieren aanwezig in de bezochte dorpen en bijzonderheden daaromtrent

²²² Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

²²³ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05, Bonete

²²⁴ Interview Felipe de Jesús Perez Amador, 31-01-06, Corralito

²²⁵ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

Het lijkt niet zo te zijn dat de Chortís in dieren investeren om het te bewaren als er moeilijkere tijden aanbreken. Ze eten ze wel voor een bijzondere gelegenheid, als er iets te vieren is.

6.5.6 Verbetering?

Een groot deel van de verbeteringen van infrastructuur, woonvoorzieningen, elektriciteit en water komen tot stand door de samenwerking van de Maya Chortís met een organisatie (vaak NGO) die hen daarmee wil helpen. Een belangrijk aspect in deze samenwerking wordt aangedragen door Salvador Segovia. "De Latino's willen rijkdom en economische groei. De inheemsen willen verbouwen om te overleven. Geen rijkdom verwerven. Beetje bij beetje de kwaliteit van het leven verbeteren zonder rijk te worden. Een langzaam proces van verandering. Of ze zitten te wachten op elektriciteit en stromend water is de vraag. Dat is een fout die de overheid en NGO's vaak maken. Ze zien de inheemsen als gewone boeren. Het hebben van een droom is belangrijk bij het slagen van projecten. Misschien willen ze wel hun woonomstandigheden verbeteren maar zitten ze niet te wachten op een huis zoals wij. Zij hebben een overlevingseconomie. De cultuur is er niet naar om zichzelf te verrijken. Zeker niet als ze daarvoor in een andere plaats moeten gaan wonen."²²⁶ Dit is belangrijk om in gedachten te houden zowel voor NGO's als voor onderzoekers. Door het contact wat de Chortís hebben met Ladinos en ook met buitenlanders kunnen ze meegaan met projecten waar ze geen of weinig gebruik van zullen maken. Estansuela liet haar oude huizen van hout en modder staan om in te koken. Ook hebben ze stromend water in veel dorpen maar toch gaan velen zichzelf en hun kleren wassen in de (vervuilde) rivier. En daar halen ze soms ook hun water nog vandaan. Water uit een bron heeft voor hen een meer spirituele betekenis (zie hoofdstuk 5). De manier waarop projecten worden uitgevoerd is dus allesbepalend voor het succes ervan. Goed overleg en samenwerken is cruciaal maar wordt vaak vergeten.

6.5.7 Conclusie over het fysiek kapitaal

Het laatste punt geeft al iets weer van de vragen die gesteld kunnen worden bij het belang van het fysiek kapitaal voor de bestaanswijze van de Maya Chortí. Om die vorm te geven moeten hun wensen en verlangens naar voren komen als het gaat om infrastructuur, behuizing en toegang tot water en elektriciteit en mogelijkheden voor voedselopslag of investering in dieren voor moeilijke tijden. Als zij zelf niet volledig achter de veranderingen staan zal het ook niet in het voordeel werken van het verbeteren van hun bestaanswijze. Een

²²⁶ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

goed voorbeeld is het gebouw van CONIMCHH dat gekocht is ondanks alle tegenstand vanuit de inwoners van Copán Ruinas. De koop liet iets zien van de overlevingsdrang en strijdlust van de Chortís. Hopelijk raken ze dat niet kwijt als ze hun kantoor misschien zullen verplaatsen buiten Copán.

Fotoserie 6.2 laat een Chortí woning zien en twee foto's van de problemen met de grondoppervlak. De foto links onder laat weggespoelde aarde zien waardoor erosieproblemen uit die regio zichtbaar worden. De foto rechtsonder laat een weg zien na een hevige regenbui.

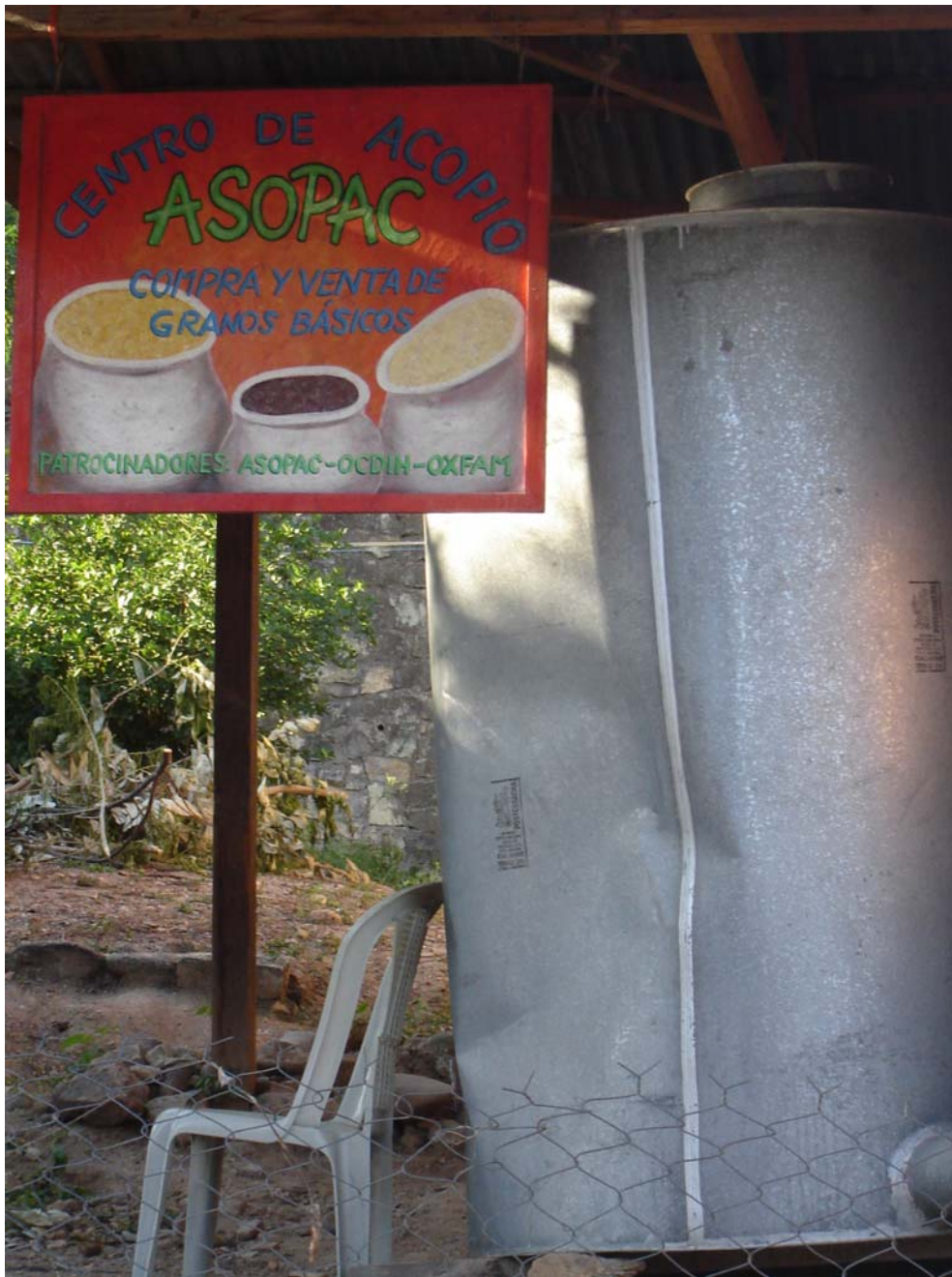

Foto 6.1 Graansilo's van de Maya Chortí een project van patrocinadores, ASOPAC, OCDIH en OXFAM

Fotoserie 6.2 Chortí woning, foto van weggespoelde aarde en slechte wegen na regenval

6.6 Sociaal kapitaal

*Sociaal kapitaal = Alle contacten waar wel of geen gebruik van kan worden gemaakt. Maar ook de machtsrelaties die in deze relaties liggen en de heersende norm om gebruik te maken van deze contacten. Het gaat hier om de familie, burens, netwerken, religieuze organisaties, lidmaatschappen van bepaalde groepen, zoals b.v. politieke partijen, 'trustrelations', instituties, organisaties en de gemeenschap.*²²⁷

In deze paragraaf kijken we naar de sociale contacten van de Maya Chortí op verschillende schaalniveaus. Van onderuit kijken we hoe sociale contacten worden opgebouwd en als laatste onderdeel waar spanningen in die relaties zijn ontstaan.

6.6.1 Familie

Zoals in veel ontwikkelingslanden is de familie het allerbelangrijkste netwerk van de Maya Chortí. "La estructura familiar es la base de todas la relaciones sociales."²²⁸ De families zijn groot, velen hebben 8 of 9 kinderen en krijgen ze al op een jonge leeftijd. Er zijn veel moeders van 15 jaar oud. De familie helpt elkaar met het werk op het land en in de keuken om zo bij te dragen aan de dagelijkse inkomsten en dagelijkse eten. Land komt in handen van de jongens vanaf 16 jaar. Maar vaak werken ze samen op het land met de vader, tot ze een eigen gezin stichten. Zowel in Corralito (dorp van Cristobal) als in het dorp Agua Caliente en Monte los Negros was er een jongen van 15 hoofdverantwoordelijke op het land. Dit omdat zijn vader bij CONIMCHH werkte of PAC was bij OCDIH. Dit is de prijs die zij geven voor inzet in de organisatie.

Daartegenover staat dat alle inkomsten gedeeld worden. "We delen alle opbrengsten met elkaar. Het werk is voor ons allen. Voor een betere toekomst voor ons allemaal."²²⁹ Ook uit Barbasco hoor ik dezelfde verhalen; de familie helpt elkaar om vooruit te komen.

Traditie speelt een grote rol binnen de familie. "Muchas de sus actividades socio-políticas y culturales están regidas por una fuerte tradición."²³⁰ Het gezin wordt als eerst verantwoordelijke gezien in het doorgeven en handhaven van de eeuwenoude traditie. De

²²⁷ Naar de Haan (2000), Blaikie e.a. (1994), Chambers & Conway (1992), Chambers (1995), Carney (1999)

²²⁸ Rivas, 1994, 148

²²⁹ Bezoek Monte los Negros, 14-12-05

²³⁰ Rivas, 1994, 148

ouderen nemen hierin een bijzondere plaats. Er is groot respect voor de 'ancianos', de oudsten in een dorp. Zij vertellen de geschiedenis door van hun familie, dorp en volk en bij een conflict of verschil van mening in het dorp zullen zij bemiddelen.

6.6.2 Dorp

Een niveau hoger zit het dorp. "De gemeenschap of het dorp waarin zij wonen is ook erg belangrijk voor de Chortís. De gemeenschap houdt de mensen bij elkaar. Zoals elk mens moet je ook de Chortís als individu zien maar het zijn individuen die niet buiten de gemeenschap kunnen leven."²³¹ Elk dorp heeft 12 leiders. Deze wisselen om de 2 jaar zodat er geen grote machtsinvloeden kunnen ontstaan.

1. Consejero mayor	7. Cultuur
2. Consejero menor	8. Vrouwen
3. Vocal, derde verantwoordelijke	9. Gezondheid
4. Secretaris	10. Onderwijs
5. Penningmeester	11. Communicatie
6. Fiscaal	12. Oudsten

Ondanks deze structuur is er geen sprake van ongelijke machtsverhoudingen. Iedereen heeft dezelfde stem en inspraak in dingen die de hele gemeenschap aangaan. De toegang tot land is daar een goed voorbeeld van, het wordt geheel op gemeenschappelijk niveau geregeld. Een ander voorbeeld zijn de vele projecten van NGO die op dorpsniveau worden uitgevoerd.

Dat gemeenschapsgevoel komt duidelijk naar voren bij de bouw van huizen wat samen gebeurt. "La casas son construidas durante la estación seca. Durante esta época, los varones tienen poco trabajo y pueden combinar sus visitas con toda clase de trabajos cooperativos. Cada vez que se constuye una casa se celebra una ceremonia, para que sea aceptada en la comunidad y salan de ella los malos espíritus."²³² "Las actividades de cooperación representan un aspecto importante en las relaciones sociales de la comunidad Chortí. (...) La siembra, la cosecha y el almacenaje son tareas que deben ejecutarse rápidamente y en momentos preciosos, porque están regidas por las estaciones y el estado del tiempo. Si los gorgojos atacan las trojos, el maíz debe ser desgranado inmediatamente, curado y almacenado de nuevo en los graneros. Estas tareas son ejecutada, generalmente, con la participación de las familias de cuya ayuda pueda disponerse.(...) En muchas de sus

²³¹ Tapizca, 2006,5 (Sistematización)

²³² Rivas, 1994, 145

tareas conjuntas, se divierten tanto como trabajan. Por momentos, abandonan sus tareas para fumar, conversar, jugar, murmurar e intercambiar información.”²³³ Die laatste zin geeft aan dat het ook gezelligheid is wat de mensen samenbindt. Er wordt bijna evenveel gewerkt als gerelaxed: gelachen, gerookt en gepraat. “Tijd is hier niet zo belangrijk. Het gaat hier meer om relaties die mensen hebben. Relaties met andere mensen worden van hogere waarde geschat.”²³⁴

Dorpen helpen elkaar met de kennis die ze hebben om vooruit te komen. Want als ze mensen van buiten de gemeenschap vragen om te helpen kost het veel meer. Zoals Victor Martinez die putten slaat in andere gemeenschappen nadat hij het in zijn eigen gemeenschap heeft gedaan. De huizen die in Bonete worden gebouwd is een project op dorpsniveau, iedereen helpt elkaar. Diegenen die mee willen doen aan het project worden ingedeeld in subgroepjes van zes families. Een voor een bouwen ze de zes huizen waarbij iedereen elkaar evenveel helpt.

6.6.3 Kerken

Een vorm van contact hebben die niet op dorpsniveau geregeld is zijn de kerken. Bijna elk dorp heeft wel een kerk en sommige hebben zelfs meerdere. Veel Mayas komen zondags bij elkaar in de grote katholieke kerk in Copán. Het onderzoek heeft zich niet bezig gehouden met de lidmaatschap van kerken maar heeft meer de mengvorm beschreven die zich nu aan het voltrekken is tussen de eeuwenoude gewoontes en de nieuwe religies. Velen combineren hun nieuwe geloof te met hun wereldbeeld. Dit is zoals ook de Mayas in Guatemala uitlegden tijdens de workshop die zij verzorgden (06-03-06): “Achter alles zit een schepper. Hier kunnen we elkaar ontmoeten. Religies en culturen vinden elkaar op dit ene punt. De cosmovision [wereldbeeld] Maya is geen religie. Het is een manier van leven. Een manier om het leven te zien, bekijken en beleven. Er zijn Maya die ook katholiek zijn of evangelisch. Het overstijgt de religie.”²³⁵ Niet alle kerken zullen hier mee eens zijn. Maar heel veel Mayas die lid zijn van een kerk zullen zich hierin wel herkennen. Zo vormt de kerk een groep waarbinnen de Mayas sociale contacten opdoen. Maar zoals we in paragraaf 6.6.6 ook zullen zien brengt dit onderdeel ook spanningen met zich mee omdat het verschil van lidmaatschap spanning kan leggen op de onderlinge verbondenheid als inheems volk.

6.6.4 Politiek

²³³ Rivas, 1994, 151

²³⁴ Interview Victor Martinez, 20-12-05

²³⁵ Workshop, 06-03-06

Een andere invloedssfeer die genoemd moet worden is die van de politiek. De Maya Chortí nemen niet echt deel aan het politieke leven en proberen zich daarvan afzijdig te houden. Zij “consideran que la política es una actividad ladina.”²³⁶ Er is geen sprake van lidmaatschap van een politieke partij. Toch ontdekken de Chortís steeds meer het belang van inbreng en inspraak in de politiek. Het is een manier om te vechten voor hun rechten. Daarom zijn ze geïnteresseerd in welke president er aan de macht is en welke burgemeester er in Copán is. Dit heeft namelijk invloed op de manier waarop zij hun leven vorm kunnen geven.

Salvador, die nu voor WOLA (politieke versterking) werkt, heeft een duidelijke mening over de plaats van politiek. “De wet en de politieke situatie moet achter ons staan. Anders heeft het haast geen zin om al deze projecten aan te vragen. Het eerste is recht op land en tweede de humane rechten. Deze zijn het belangrijkste. (...) Politieke ontwikkelingen en instellingen zijn van levensbelang voor het slagen of falen van projecten.”²³⁷

“De vorige president Maduro die zijn land wilde ontwikkelen dacht aan het versterken van de multinationals en grote en kleine bedrijven. Daarbij was de aanleg van een goed wegennetwerk belangrijk. En daardoor dacht hij dat de armoede opgelost zou kunnen worden.”²³⁸ Door zich op één ding te focussen kwam er vrij weinig van de grond op het gebied van integrale armoedebestrijding: toegang tot krediet, de markt, sociale en technische ontwikkeling. Er kan niet om de politieke situatie heen gedacht worden. “Die is de afgelopen vier jaar van 2002-2005 behoorlijk slecht geweest waarbij er weinig voor de armen werd gedaan en er weinig land is gekocht voor de indigenas.”²³⁹

De liberalen onder het bewind van president Mel (2005-2009) lijken het anders te gaan doen dan hun voorganger. Maar dat moeten ze eerst nog waarmaken. Er wordt altijd veel beloofd om stemmen te winnen. Die beloften hebben minder waarde als de overwinning eenmaal behaald is. In gesprek met Victor Martinez en José (23-02-06) bleek dat zij blij zijn over het feit van Mel gewonnen heeft. Er spreekt hoop uit voor hun toekomst. Hij was namelijk eerst de ‘fiscal’, in Copán. Hij heeft in zijn leven al meer Maya dorpen bezocht dan alle presidenten voor hem. Hij kent dus de problematiek in Copán.

Ook Marcelina spreekt vol lof over de nieuwe president tijdens een vergadering op zaterdag. “Ik ben uitgenodigd bij de beëdiging van de president. Ook al is er nog weinig over te zeggen

²³⁶ Rivas, 1994, 149

²³⁷ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

²³⁸ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

²³⁹ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

of hij zijn beloften waar zal maken is het wel opvallend dat hij zoveel aandacht schenkt aan armoede en marginale groepen. Er kunnen dingen veranderen. Nu is de tijd geschikter dan met de vorige president om echt doelen om te zetten in actie. Het is nog nooit gebeurd dat we bij de beëdiging van een president zijn uitgenodigd en nu wel. We zijn onderweg naar meer aandacht en dus ook macht voor de indigenas. Macht om dingen te verbeteren voor ons zelf en onze families. Er is een wet ondertekend dat er rekening gehouden zal worden met de rechten van indigenas. Dit is een belangrijke stap.”²⁴⁰ Toch is het altijd weer afwachten want regeringen zijn gewoon corrupt. Maar de verwachtingen zijn duidelijk gespannen en hoopvol.

Op gemeenteniveau is politiek ook van groot belang. Dat hebben de lokale organisaties, de vele NGO's, steeds beter door. Er wordt met hen samengewerkt en gepland, ook om geld binnen te kunnen krijgen. De gemeente is echter “afhankelijk van de nationale overheid. En dat verlangzaamd hun acties. Het gaat langzaam maar ze zijn welgezind, ze willen helpen.”²⁴¹ De organisatie CONIMCHH wordt ook serieus genomen door de gemeente. Inmiddels is er voor het eerst in de geschiedenis een Maya Chortí aangesteld als vertegenwoordiger van de Chortí en als gemeenteraadslid (regidor). Marcelina Interiano, de consejero mayor van CONIMCHH in 2004-2005, is daarvoor aangesteld. José heeft meegedaan aan de verkiezingen om burgemeester te worden. Hij spreekt de hoop uit: “Een volgende keer zal er een Chortí burgemeester zijn.”²⁴² Zo wordt de participatie in de politiek steeds groter en zullen ze hun volk beter kunnen vertegenwoordigen en helpen.

6.6.5 Organisaties

Er zijn verschillende organisaties die zowel op het politieke vlak als direct in de dorpen werkzaam zijn om de bestaanswijze van de Maya Chortí te ondersteunen en veilig te stellen door op te komen voor hun rechten. Allereerst is dat natuurlijk CONIMCHH waar in hoofdstuk 5 al inhoudelijk is ingegaan. Zij staan echter niet alleen, vele organisaties staan er omheen, twee voorbeelden worden expliciet genoemd.

CONIMCHH

CONIMCHH is de organisatie die het dichtst bij de Maya Chortí staat. Het hele volk heeft ermee te maken. Ook andere organisaties die met de Maya Chortí samenwerken moeten

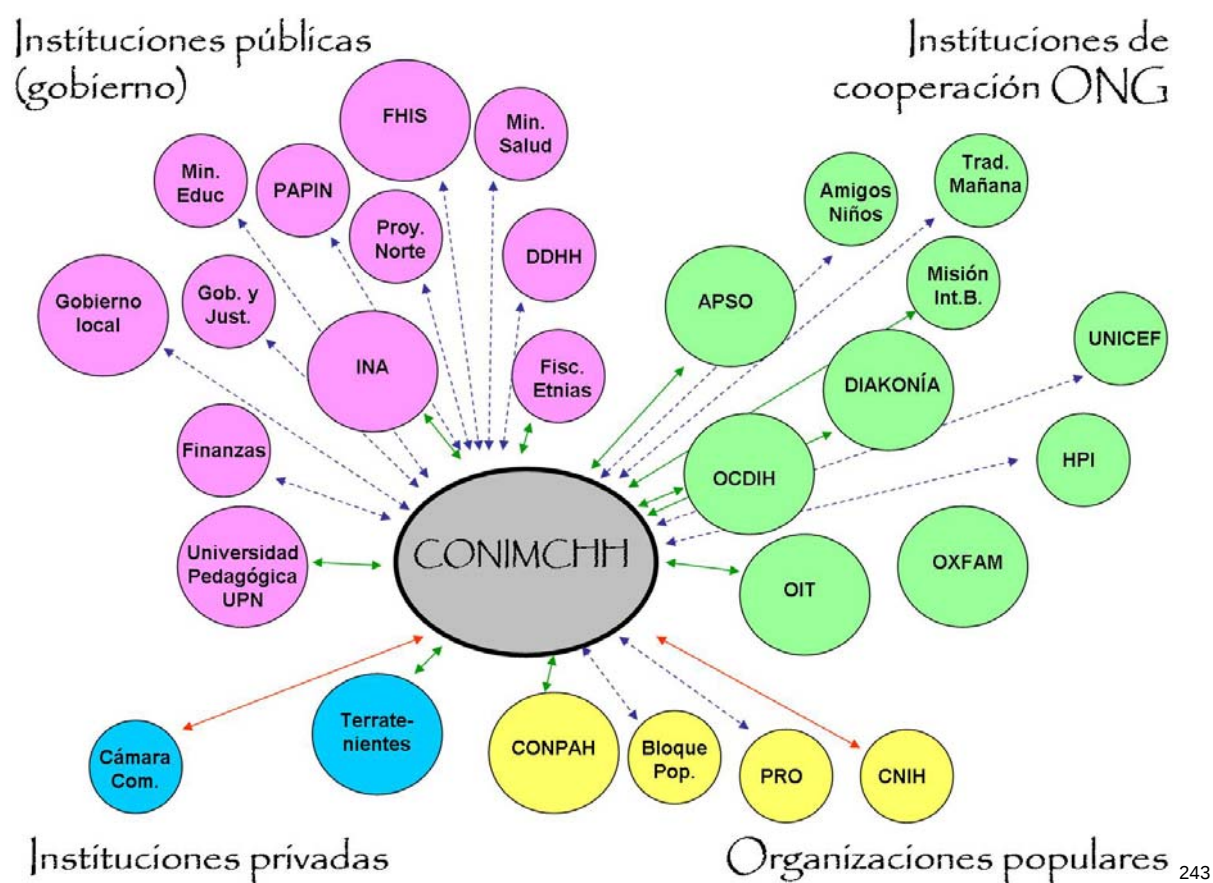
²⁴⁰ Vergadering CONIMCHH, 28-01-06

²⁴¹ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

²⁴² Interview Victor Martinez, 23-02-06

rekenschap afleggen bij CONIMCHH. Zij hebben een beeld van de verschillende dorpen en hun behoeften en zij proberen een gelijke behandeling te bewerkstelligen tussen de dorpen.

CONIMCHH staat niet alleen. Zij heeft allerlei institutionele organisaties om zich heen staan die met haar samenwerken. Deze samenwerking heeft invloed op CONIMCHH. Veel organisaties (NGO's, maar ook gouvernementele organisaties) zijn gekomen en weer weggegaan. Daarmee telkens een stempel achterlatend op CONIMCHH en het Maya Chortí volk. Een overzicht, zichtbaar in figuur 6.1, brengt de diversiteit van deze organisaties in beeld. Vele conclusies kunnen hieruit getrokken worden.

Figuur 6.1 Institutionele relaties met CONIMCHH²⁴⁴

Uit deze figuur blijkt dat CONIMCHH relaties heeft met 28 andere organisaties. Twaalf zijn publieke instituties, tien zijn NGO's, vier zijn volksorganisaties en twee zijn private instituties.

Een groot rondje geeft aan dat die instituut belangrijk is voor CONIMCHH, een kleine is wat minder belangrijk. Hoe dichter de rondjes bij CONIMCHH liggen hoe meer ze er mee in

²⁴³ Tapizca, 2006, 77

²⁴⁴ Gemaakt tijdens workshopdag van Tapizca, feb. 2006

aanraking komen. Als de lijn groen is, is de relatie goed, bij een rode lijn is de relatie slecht en bij een stippellijn is het een gewone relatie.

De belangrijkste NGO's die met CONIMCHH samenwerken zijn; la Organización Internacional del Trabajo (OIT), OCDIH, APSO, Diakonía y Oxfam. Van de publieke instituties zijn de belangrijkste; la Universidad Pedagógica Nacional (UPN), el Instituto Nacional Agrario (INA), el Fondo Hondureño de Inversión Social (FHIS), el Ministerio de Gobernación y Justicia y el gobierno local. Van de volksorganisaties is CONPAH (la Confederación Nacional de Pueblos Autóctonos de Honduras) de grootste. Bij de private instituties zijn de grootgrondbezitters (terratenientes) de belangrijkste groep. Opvallend is dat deze laatste partij een groene pijl heeft. De relatie wordt als positief ervaren. Dat komt doordat grootgrondbezitters bereid zijn te onderhandelen over grond. Hier wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreider op ingegaan.

Twee relaties worden als negatief ervaren. Met de Kamer van Koophandel (la Cámara de Comercio) omdat ze niet betrouwbaar zijn bij afspraken en de andere negatieve relatie is met het CNIH (Consejo Nacional Indígena de Honduras). Dat omdat zij niet alle inheemse bevolkingen van Honduras evenveel vertegenwoordigen. De relatie tussen CONIMCHH met CONPAH is veel sterker omdat zij daarin wel gerepresenteerd worden bij de overheid.

Het gaat te ver om al die organisaties te bespreken, in bijlage 5 vindt u een lijst met afkortingen van organisaties en eventueel wat extra informatie. Duidelijk is wel dat CONIMCHH en daarmee ook de Chortís niet alleen staan. Twee organisaties worden er kort uitgelicht; CONPAH en OCDIH.

CONPAH

Alle zeven inheemse groepen van Honduras zijn lid van een organisatie voor autochtone volken: CONPAH (Confederación Nacional de Pueblos Autoctonos de Honduras). Vele inheemse groepen sluiten zich aan bij de nationale inheemse beweging "en maken aanspraak op het collectieve recht voor behoud van de culturele eigenheid; men zet zich actief in voor de reconstructie van de etnische identiteit. Zij leggen hierbij de nadruk op hun oorsprong en geschiedenis en hanteren bepaalde sociaal-culturele kenmerken om zich te onderscheiden van de hen omringende samenleving. In dit proces van identiteitsvorming wordt opnieuw betekenis gegeven aan elementen uit het verleden, worden tradities uitgevonden en is er sprake van een symbolische constructie van een gemeenschap."²⁴⁵ Ook

²⁴⁵ Kloosterman, 1995, 3

de strijd en lobby bij de overheid om deze doelen te realiseren worden samen bewerkstelligd. Samen heb je meer macht. Verschillende NGO's (waaronder OCDIH) werken nauw met hen samen. Zij delen informatie en kennis op het gebied van werken met inheemse volkeren.

OCDIH

Een voorbeeld van een organisatie waar ik meer bij betrokken was, is de organisatie OCDIH.²⁴⁶ Vele Chortís hebben in hun interview aangegeven dat CONIMCHH en OCDIH de organisaties zijn waarmee het meest en het meest direct mee wordt samengewerkt. Vandaar een uitweiding over deze organisatie.

OCDIH is op drie vlakken actief:

- 1) Lokale ontwikkeling en democratisering
- 2) Systeem van duurzame (landbouw) productie
- 3) Institutionele ontwikkeling²⁴⁷

Enkele voorbeelden van dat werk binnen deze drie vlakken zijn: “Como OCDIH hemos apoyado el fortalecimiento organizacional e institucional de CRIMCH, en aspectos organizativos y administrativos, el fortalecimiento de un equipo técnico con capacidad de diagnóstico, elaboración de propuesta, movilización y gerencia de recursos y apoyo para el establecimiento de algunas micro-empresas de la mujer Maya Chortí tal como las artesanías.”²⁴⁸

Het doel daarbij is een betere toekomst voor elk dorp, ook op organisatorische onderdelen.

“De dorpen waarmee OCDIH werkt worden geselecteerd op basis van drie eigenschappen:

- De situatie in de dorpen (noodzaak)
- De afstand en dus toegankelijkheid
- Of het dorp de wil heeft om te werken en zich in te zetten

Daarna wordt er [in samenwerking met CONIMCHH] een verdere selectie gemaakt waar te werken.”²⁴⁹

Cristobal Pineda noemt OCDIH de belangrijkste basis van de organisatie CONIMCHH. Op de vraag op welke manier dat was antwoordde hij: “Door druk uit te oefenen en bekendheid te kweken bij overheid en in het buitenland. Verschillende technici helpen en onderwijzen

²⁴⁶ Het eerste contact met Honduras vanuit Nederland ging via deze organisatie, zij zorgden ook voor ruimte om te werken, vervoer naar de dorpen, uitleg bij onduidelijkheden en het contact met CONIMCHH.

²⁴⁷ Folder OCDIH, Que hacer institucional

²⁴⁸ Ocdih, 2002, 12 (y si lo volvieramos..)

²⁴⁹ Interview Wilmer Aranda, 28-02-06

ons. Ook hebben zij meer contacten in het buitenland, transport-mogelijkheden en toegang tot financiële middelen.”²⁵⁰ Ook Elder Regalado ziet deze sterke kanten van OCDIH: “Haar institutionele geloofwaardigheid is een kracht. Waardoor ze ook makkelijker financiële fondsen kan zoeken en binnen halen. Ook het project van voedselveiligheid is erg sterk. Zij coördineren hun activiteiten met de ‘consejeria national’. Ze stellen zich daar dus afhankelijk in op.”²⁵¹

Die afhankelijkheid is direct een discussiepunt. Zij moet wel haar verantwoordelijkheid afleggen bij CONIMCHH daarin zijn ze geheel afhankelijk maar in hun manier van werken kunnen ze soms ‘vergeten’ dat ze met een inheems volk te maken hebben. “Er is binnen OCDIH geen strategisch plan om anders te werken in dorpen waar alleen Latino’s wonen en waar alleen Chortí wonen. Terwijl de culturele patronen en gewoontes in de Chortí gemeenschappen echt heel anders is. Chortí willen het liefst op dezelfde manier blijven werken. En die manier strookt niet altijd met OCDIH’s ideeën. Dat is hard gezegd maar er zijn dus gewoon verschillende tradities en gewoontes.”²⁵² Dit kwam in sommige interviews ook naar voren, hoewel het gevoel dat de mensen niet altijd eerlijk antwoorden ook bleef. Het is moeilijk commentaar te geven op de grootste geldschieter en weldoener. Maar ook logisch dat het juist in zo’n intensieve relatie af en toe botst en er spanningen ontstaan.

6.6.6 Machtsrelaties - spanningen in relaties

Al kort werd hierboven spanningen aangegeven tussen OCDIH en de Chortí. Ook in de andere sociale contacten komen die spanningen voor.

Dat geldt ook voor de het Maya volk onderling. Er zijn volgens Victor Martinez drie factoren die eraan bijdragen dat de 49 Maya Chortí dorpen verdeeld zijn:

- “Religie – Er zijn verschillende invloeden binnen de dorpen. Verschillende kerken hebben hun plaats gevonden in de dorpen; katholieken, evangelische zijn de grootste. Deze kerken hebben grote invloed op de gemeenschap en wedijveren om elkaars invloedsfeer. Dit speelt zich af rond het terugwinnen van de Maya cultuur. Vooral de evangelische kerk noemt de ceremonies en de riten duivelse gebruiken, zonden. Daarom strijden zij ervoor dat deze cultuur niet hervat wordt. Maar daarmee strijden ze ook tegen het gene wat de Maya Chortí samenbindt, hun herkomst.

²⁵⁰ Interview Cristobal, 28-02 -06

²⁵¹ Interview Elder Regalado, 01-03-06

²⁵² Interview Elder Regalado, 01-03-06

- Onderwijs – De moedertaal gaat verloren. In sommige scholen is het verboden om Chortí te spreken. Als ze het wel doen, dan zullen de leraressen de kinderen laten zakken of slechtere cijfers geven dan ze verdienen.
- Politiek – Ook de politieke kleur verschilt binnen de dorpen. Dit verdeelt de dorpen ook want ze staan daarmee niet op een lijn. Het zou ook invloed kunnen hebben op beloftes die aan het ene dorp wel beloofd wordt en aan anderen niet. Of aan een dorp wordt wel hulp gegeven en aan anderen niet.”²⁵³

Soms is er sprake van een spanningsveld. Bijvoorbeeld bij het eerste van de punten die Victor aandraagt, religie. De kerk en het christelijk geloof is zowel een bron van samenbindende factor in het sociale kapitaal maar het drijft ook de Chortís uit elkaar. Het brengt verdeeldheid omdat er ook meerdere kerken zijn. Maar velen vinden elkaar in het spirituele.

Het derde punt die Victor noemt is dat politiek voor verdeeldheid kan zorgen. Hij noemt daar één reden voor maar er zijn er meerdere. Ook tijdens de vergaderingen van de consejeria op zaterdag kwam het conflict met de overheid telkens pijnlijk terug. Het vertrouwen in de overheid en het politieke systeem is vaak geschaad. De ‘consejero menor’ van het CRIMCHH, Catalino Interiano, bracht het als volgt onder woorden: “Het doet pijn hoe groot verschil er is tussen de mensen van de politiek en ons. Zij gooien eten weg terwijl wij eten hard nodig hebben. Ze hebben geen hart voor onze problemen. Wij willen onderwijs en meer kennis, onder andere om beter te strijden. Wij willen een gezondheidscentrum.”²⁵⁴ Ze lijken de nood niet te beseffen waar de Chortís dagelijks in leven. Er worden loze beloften gedaan. Mensen geven daardoor de moed op, strijden niet zo hard meer, zetten zich minder in voor CONIMCHH en dit heeft dan weer gevolgen voor het vertrouwen en de sociale relaties.

Een andere bron voor conflict vat zich in de term paternalisme. Van drie kanten hoorde ik van het gevaar van paternalisme in Copán. Zowel OCDIH, Salvador Segovia (in naam van de organisatie WOCA) als dokter Interiano (een grootgrondbezitter) begonnen erover. Veel organisaties hebben de arme boeren (vaak Chortís) veel gegeven waardoor ze verwachten dat mensen dat nu weer doen. Zo kregen “PACs, agrarische promotoren, vroeger 2800 lempira per maand van de gouvernementele organisatie Plandero. OCDIH betaalt hun niet voor dat werk.”²⁵⁵ OCDIH werkt meer uit het idee van investeren in je toekomst door te leren en je daarvoor in te zetten. Dat staat sommigen tegen die alleen gewend zijn om te krijgen.

²⁵³ Interview Victor Martinez, 21- 11-05

²⁵⁴ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁵⁵ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

Tijdens de vergadering van CONIMCHH (3-12-05) werden de Maya Chortí opgeroepen om onafhankelijk te zijn “want NGO’s kunnen zo weer weg zijn. Vandaag is OCDIH er maar morgen kan die weg zijn. NGO’s betaalden vaak het eten bij vergaderingen, maar nu niet meer, want dan komen de bezoekers alleen daarvoor en als de NGO weg is zijn ze het gewend. Ze komen dan niet om iets te leren en dat in de praktijk te brengen.” Dit kan ook jaloezie en ongelijkheid opleveren als de ene organisatie alles geeft aan een dorp en een andere moet er hard voor werken.

Ook binnen de organisatie CONIMCHH is er sprake van een spanningsveld. CONIMCHH is zowel een groep en instituut die de Chortís aan elkaar verbindt, maar het kan ook een bron van tegenstrijdigheden, conflicten of misverstanden zijn. Bijvoorbeeld als er wanbeleid wordt gevoerd, misadministratie is, dorpen niet worden bezocht, andere dorpen worden oververtegenwoordigd. CONIMCHH zorgt ervoor dat de georganiseerde mensen elkaar daarin kunnen vinden. Maar de Maya Chortí die zich niet hebben georganiseerd kunnen niet gebruik maken van dat netwerk. Er is sprake van exclusie, waar ze gedeeltelijk zelf voor kiezen. Iedere familie heeft de keus om zich aan te sluiten bij CONIMCHH maar sommige dorpen worden beter bereikt en zijn wat toegankelijker dan anderen. Een ander probleem stipt Marcelina Interiano aan tijdens een vergadering van CONIMCHH: “In delen van sommige dorpen wonen meer niet-indigenas dan indigenas. Ook zij profiteren van de rechten die de Chortí ten goede zou moeten komen. Weer komen we er met minder middelen uit. Derden profiteren van het weinige wat we hebben. We moeten samen vechten. Niet zich onttrekken van CONIMCHH zodra de grondrechten binnen zijn want daar help je de organisatie niet mee. Als we ons verenigen komen we eruit als we ons verdelen komen we er altijd slechter uit. We moeten meewerken met mensen die ons willen leren kennen en die ons willen helpen. Dat mensen weten dat onze gewoontes nog levend zijn. Wat altijd wordt genoemd is het drinken van ‘chicha’ [zwaar-alcoholische, zelf gestookte drank, typisch Maya]. Dit is grappig maar ook erg typisch Maya. Mensen moeten dit leren kennen en blijven herkennen als iets typisch Maya.”²⁵⁶

6.6.7 Conclusie over het sociaal kapitaal

Het sociale kapitaal is van groot belang voor de Maya Chortí. Ze zijn afhankelijk van hun familie, dorpsgenoten, van hun hele volk en hun representanten in de organisatie CONIMCHH. Ook de contacten die ze via CONIMCHH hebben kunnen leggen met andere organisaties is hun waardevol en helpt hen vooruit. Maar overal waar er sociale contacten

²⁵⁶ Vergadering CONIMCHH 28-01-06

zijn, zijn er ook spanningen en machtsrelaties die naar boven komen en die de sociale contacten kunnen ondermijnen of bedreigen. Daarmee hebben ze invloed op de manier waarop de bestaanswijze van de Chortís vorm krijgen.

6.7 Humane kapitaal

*Humaan kapitaal = Hoe iemand in elkaar zit en hoe iemand is gevormd is door scholing. Hierbij gaat het op de opleidingsniveau, kennis, mogelijkheden om naar het werk te gaan, werkervaring, fysieke gezondheid en creativiteit in het omgaan met externe en interne factoren.*²⁵⁷

6.7.1 Gezondheidszorg

De fysieke gezondheid is het startpunt bij gebruik maken van het humane kapitaal. Daarbij komen de mogelijkheden die de mensen hebben om beter te worden in het geval van ziekte. De Chortís maken daarbij gebruik van zowel de reguliere gezondheidszorg als van 'curanderos'. Inheemse volkeren staan bekend om hun kennis van planten en geneeskrachtige kruiden. Ook bij de Maya Chortí zijn er mensen met deze kennis. "De mensen die deze kennis hebben heten 'curanderos' en zijn vaak de oudsten van de gemeenschap. Zij kennen de kruiden, de planten en gebruiken. Zij helpen kinderen, volwassenen en dieren. Natuurmedicijnen en middelen worden overgegeven van generatie op generatie. Zoals het middel tegen de ziekte malaria:

- 7 uitgeperste citroenen in een keer opdrinken (zonder suiker en water) en daarna koud douchen en dat 3 dagen lang. Je gaat je wel vreemd voelen in je maag maar hebt geen koorts meer.
- Douchen met natuurwater gemaakt van citroenbladen, citroengras, gras van 'balleriana' of 'chichinguaste' (wat ruikt naar Vix).²⁵⁸

Voor medische zorg wenden zij met name naar deze curanderos. "En sus prácticas utilizan, raíces, hojas, hierbas combinadas con la farmacopea. Estos curanderos realizan un trabajo satisfactorio, pero hay dolencias que ellos no pueden curar, pues son casos que deben ser tratados en los hospitales. El problema mayor es que los pacientes llegan a los centros de salud ya cuando es demasiado tarde."²⁵⁹

²⁵⁷ Naar De Haan (2000), Blaikie e.a. (1994, Chambers & Conway (1992), Chambers (1995), Carney (1999)

²⁵⁸ Interview Victor Martinez, 29-11-05

²⁵⁹ Rivas, 1994, 143

Dat ze te laat naar de reguliere gezondheidszorg gaan voor hulp, is ook het geval bij zwangerschappen. Verschillende ziekenhuizen in Copán betalen vrouwen zelfs 10 lempira (0,50 euro) als ze besluiten in het ziekenhuis bevallen. Extra aandacht bij bevallingen is niet verwonderlijk want de cijfers zijn schokkend. “La mortalidad es bastante elevada; de cada 10 niños que nacen, 6 mueren antes de cumplir 2 años y muchas mujeres mueren después del parto, aunque no disponemos de una cifra específica. El promedio de vida de los campesinos con tradición Chortí oscila entre los 49 años para los hombres y 55 años para las mujeres.”²⁶⁰

Een groot verschil met de Maya's van vroeger is dat ze tegenwoordig blootgesteld zijn aan moderne invloeden. Dit beïnvloedt hun gezondheidssysteem. Hun eenzijdige voedsel is hier niet op berekend. “De mensen leven alleen van maïs en bonen, wat wel vult maar niet voedt.”²⁶¹ Door het weinige groente wat de Mayas eten, is de kans op vitaminegebrek en ondervoeding erg aanwezig. “Existe una tasa de desnutrición infantil (menores de 5 años) de 33.24%, causada por la baja dieta alimenticia, la falta de orientación y el bajo nivel de ingreso de las familias.”²⁶² Ook een goede hygiëne is vaak ver te zoeken door gebruik van vervuild water uit de rivier of waterbron. Hier wordt voorlichting over gegeven door het gezondheidscentrum van Copán. Ook geeft het centrum voorlichting over ziektes die worden overgebracht door insecten, zoals malaria en chagas (zie 6.5.3). Een nieuw gezondheidsprobleem is HIV-Aids. Hier heb ik geen onderzoek naar gedaan en niets over gevonden in documenten. Maar Honduras heeft wel het snelst groeiend HIV-infectiecijfer van Latijns Amerika. De gevolgen daarvan zijn nog niet merkbaar, maar er wordt wel voor gevreesd. De medici in Copán voelen de dreiging.

Volgens Victor Martinez (29-11-05) is er geen conflict tussen de ‘curanderos’ en de moderne artsen. Omdat de curanderos weten wat voor soort kruiden er in de moderne medicijnen zitten. Nu gebruiken andere Hondurezen bijvoorbeeld geen Vix meer maar chichinguaste omdat dat beter helpt. Of ze maken gebruik van beide methoden. De Chortís planten deze planten om ze te verkopen. Hun kennis helpt volgens hem alleen maar. Er is samenwerking mogelijk.

²⁶⁰ Rivas, 1994, 143

²⁶¹ Video door Salvador Segovia, 27-01-06

²⁶² Plan estrategico municipal, 2004, 20

6.7.2 Onderwijs

Hoe iemand in elkaar zit, waar hij gebruik van maakt en welke mogelijkheden hij heeft is mede afhankelijk van het onderwijs wat iemand gevormd heeft. Het onderwijssysteem is erg slecht voor de Mayas die in afgelegen dorpen wonen. In 1994 was er een analfabetisme van 92% en in sommige dorpen loopt dat op tot 100%. Er zijn vaak maar scholen tot de derde klas (groep 5). Op de leeftijd van 10 jaar worden ze geïntegreerd in het werklevens thuis. Het weinige wat ze dan geleerd hebben, is ook weer snel vergeten. Ook in 2006 schat Elder Regalado (01-03-06) het analfabetisme op 89%. Dit is een grote handicap voor CONIMCHH en andere organisaties waaronder OCDIH. Projecten gaan langzamer en er wordt minder opgeschreven en bewaard om er later lessen uit te trekken.

Oscar woordvoerder van de organisatie PRO sloeg de spijker op zijn kop tijdens een vergadering van CONIMCHH. "Onderwijs en toerusting zijn middelen om macht op te bouwen. En macht is een middel tot verandering."²⁶³ Onderwijs wordt gezien als een sleutel tot verandering. Onderwijs is heel breed, het gaat over scholing van kinderen, scholing in de Chortí-taal, scholing in hun wereldbeschouwing maar ook scholing in rechten. "Want we hebben recht op gratis onderwijs. Het is belangrijk dat we weten waar we recht op hebben. We willen onderwijs in onze rechten."²⁶⁴ Zo zouden ze zich beter bij de overheid op al hun rechten kunnen beroepen. "Capacitar e informar sobre leyes que nos rigen a las comunidades."²⁶⁵

Men kan de grote leergierigheid ook op andere gebieden opmerken. Tijdens vergaderingen, interviews en gesprekken is de honger naar kennis groot. "We willen nog meer onderwijs ontvangen om andere dingen ook te verbeteren."²⁶⁶ "Wij willen onderwijs en meer kennis, onder andere om beter te strijden."²⁶⁷

Maar hoe dat onderwijs in de dorpen plaatsvindt is minimaal. Het overzicht in tabel 6.4a en b geeft inzicht in het onderwijsniveau en enkele bijzonderheden daaromtrent van een aantal contactpersonen en hun kinderen.

²⁶³ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁶⁴ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁶⁵ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁶⁶ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05 Bonete

²⁶⁷ Vergadering CONIMCHH 3-12-05; Catalino interiano, consejero menor van CRIMCHH

Dorp	Contact-persoon	School bezocht/ schrijven/ lezen	Vrouw School bezocht/ schrijven/ lezen
Barbasco	Guerra ²⁶⁸	Ik ben tot de derde klas naar school gegaan. Ik kan lezen en schrijven. Moet wel blijven oefenen.	Mijn vrouw is ook tot de derde klas naar school gegaan. Zij kan net als ik lezen en schrijven maar doet het niet zo vaak.
Bonete	Hernandez ²⁶⁹	Nee, ik ben niet naar school gegaan. Ja, ik kan wel schrijven, ik heb het mezelf geleerd. Heb gevraagd hoe de letters klinken en ze opgezocht in de krant. En zo beetje verder geleerd.	Zij is niet naar school gegaan. Ze kan ook niet lezen en schrijven
Corralito	Perez ²⁷⁰	Ik ben tot de derde klas naar school gegaan. Ik kan beetje lezen en schrijven. Maar gebruik het niet zoveel, nu trouwens wel omdat ik verantwoordelijk ben voor projecten in dit dorp.	Ook zij is tot de derde klas naar school gegaan. En kan dus lezen en schrijven. Dat heeft ze ook gebruikt toen ze actief en verantwoordelijk was voor de boerenleenbank en de groep vrouwen hier in het dorp.
Monte los Negros	Ramirez ²⁷¹	Nee, ik ben niet naar school gegaan. Ik kan wel lezen en schrijven. Ik heb het mezelf geleerd met boeken thuis.	Nee zij is ook niet naar school gegaan en kan niet lezen en schrijven

Tabel 6.4a Schoolgang en lees- schrijfvaardigheden van contactpersonen

Dorp	Kinderen van contactpersoon naar school?
Barbasco	Alle kinderen zijn naar school gegaan en de jongste zit op de kleuterklas. Tot de 6 ^e klas gaan ze naar school. Drie zijn nu klaar met de zesde klas maar we hebben nu geen geld om ze colegio (middelbare school) te laten gaan. We zijn op zoek naar middelen om dat te doen. We willen een beurs aanvragen maar weten niet bij wie of bij welke organisatie we dat kunnen doen. En de colegio is ook heel ver weg, in Copan. Als ze zouden gaan moeten ze elke dag ver lopen.
Bonete	Zijn nog te jong. Er is geen kleuterjuf in dit dorp. Wel een voor alle andere kinderen.
Corralito	Allemaal gaan of gingen ze naar school Tot de zesde klas gaan ze naar school. Er zijn twee naar colegio gegaan. Maar al snel zijn ze ermee gestopt omdat ze het niveau niet aankonden.
Monte los Negros	Allemaal gaan ze naar school, zijn ze naar school gegaan of zullen ze naar school gaan. Tot de zesde klas, tot nu toe hebben we geen middelen dat mensen naar colegio kunnen

Tabel 6.4b Onderwijs en bijzonderheden van kinderen van contactpersonen

Het verschil tussen toegang tot scholing van de ouders en hun kinderen is zichtbaar. Na de zesde klas zal het onderwijs voor de meeste Chortí kinderen ook ophouden omdat er geen geld is en omdat ze vaak ver van het colegio wonen. Maar ook voor die tijd kunnen zich problemen voordoen in het onderwijs. Bij onderwijs is het namelijk uiterst noodzakelijk dat er genoeg leraren zijn.

²⁶⁸ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

²⁶⁹ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05 Bonete

²⁷⁰ Interview Jesús Perez, 31-01-06, Corralito

²⁷¹ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

6.7.3 Leraren

Het aantal leraren is echter in vele Chortí dorpen een groot probleem. Daar zijn verschillende redenen voor:

Ten eerste komen de leraren niet altijd opdagen. Zoals het dorp Aldea Nueva waar in 2004 een schoolgebouw is gebouwd, betaald door FHIS, maar er is nooit een lerares geweest. Ditzelfde gebeurt in Bonete. Sinds 2 jaar hebben ze daar een eigen schoolgebouw. “De school heeft 2 lokalen, één voor de kleuterschool en één voor de andere klassen. De lerares van de kleuterschool komt echter niet meer omdat er maar 12 kinderen zijn en voor hen komt ze niet. Het minimum aantal is 15 kinderen. In de school zitten 30 kinderen.”²⁷²

De tweede reden is dat leraren maar een gedeelte van de tijd komen. “Er is een afspraak gemaakt [met de minister van onderwijs] dat klas 1 tot en met 6 les krijgt van 8 uur s’ ochtends tot 14.00 en dat de kleuterschool van 8.00 tot 12.00 uur les heeft. (...) Er zijn leraressen met een contract die niet naar de klassen komen maar die iemand anders sturen die geen lerares heeft en minder betaald krijgt. Ze vangen wel geld.”²⁷³ Andere leraren nemen de vrijheid om iets bij te werken op hun eigen land. “Algunos maestros, durante el año lectivo, aprovechan para sembrar su parcelita (maíz y frijoles), pues el salario que devengan no les alcanza para subsistir. Esto implica que, parte del tiempo que tendrían que dedicar a la enseñanza, lo dedican a sus propias labores de subsistencia, en detrimento de la enseñanza de los jóvenes.”²⁷⁴

Ten derde zijn er geen leraren uit het volk zelf. Daar wordt echter wel aan gewerkt. “In 1997 werd het speciale programma voor de inheemse Maya Chortí bevolking opgezet. In 2002 heeft ook de wereldbank medegefinancierd in dit programma. In 2003 kwamen er opleidingen voor onderwijzers, 96 leraressen begonnen met de opleiding. In januari 2007 zullen ze afstuderen. Zo worden de huidige leraressen in de dorpen die niet inheems zijn vervangen door Chortí leraressen.”²⁷⁵ “Er wordt zoveel mogelijk gezorgd voor Chortís die les geven. Ook dit staat in het akkoord met de president en minister. Hier hebben we recht op. De leraressen komen van de school voor leraressen van CONIMCHH. Dit zal discriminatie tegengaan.”²⁷⁶

²⁷² Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05, Bonete

²⁷³ Vergadering CONIMCHH, 18-01-06

²⁷⁴ Rivas, 1994, 143

²⁷⁵ Interview Victor Martinez & Jose, 23-02-06

²⁷⁶ Vergadering CONIMCHH, 18-01-06

6.7.4 Chortí- taal

Die discriminatie bestaat eruit dat kinderen geen Chortí mogen leren of spreken op school. Met leraren uit eigen volk zou het weer mogelijk worden om Chortí te leren. Om een taal terug te leren is veel inspanning noodzakelijk. Daarom vroeg ik wat het Chortí voor de mensen in de dorpen betekent:

Barbasco: “Het leren van de Chortí-taal. Dat is belangrijk en de taal-promotor mist hier in het dorp. Het Chortí geeft een identiteit van ons weer. Het is dus belangrijk dat wij en onze kinderen het leren. Ik kan alleen een paar woorden.”²⁷⁷

Bonete: “Voor de Maya Chortís is het hervinden van de oorspronkelijke taal heel belangrijk. In deze gemeenschap was een man die het de kinderen en volwassenen leerde. Maar die is weggegaan. Ze willen het wel leren maar het is vrij moeilijk. Maar het geeft ook de identiteit van hen weer.”²⁷⁸

Corralito: “Mijn opa en oma konden Chortí spreken. Maar door veel druk van buitenaf, ook psychologische druk hebben wij het niet geleerd. Het was verboden op school. Kinderen werden uitgelachen door andere leerlingen als ze zo spraken. En de leraressen verboden alles, anders zouden ze van school worden gestuurd. Zelfs nu nog is het in sommige scholen verboden om Chortí te spreken. We hebben het langzaam vergeten. De trots om het te spreken is vernield. Dat zijn we weer aan het terughalen. [Willen uw kinderen het ook leren? (gericht tot de 4 kinderen die erbij waren:) Willen jullie het leren? Ja, wij willen het leren! (Heel verlegen, maar overtuigend kwam dit eruit.))] De kinderen moeten ook deze gewoontes leren, de taal leren en de ceremonies snappen. Elk dorp zou een school moeten hebben om Chortí te leren.”²⁷⁹

Monte los Negros: “Mijn ouders konden Chortí praten. Van hun heb ik het een beetje geleerd maar ik ben veel vergeten omdat het niet toegestaan was om Chortí te spreken. Sommige woorden hebben we nog steeds die anders zijn dan het Spaans. We spreken allemaal een eigen dialect. Zoals wacash wat koe betekend in het Chortí. Mijn zoon van 15 wil ook Chortí leren maar kon het tot nu toe nog niet. We hebben onze trots. En daarmee vechten we. De taal is daar onderdeel van want we zijn anders. Maar hebben wel dezelfde rechten.”²⁸⁰

Deze citaten geven veel informatie. Allereerst dat de taal belangrijk is voor hen, het geeft een deel van hun identiteit weer. Het geeft ook aan dat de taal door veel strijd en tegenwerking (gedeeltelijk) verloren is gegaan. Ten derde dat ze het weer willen gaan leren en ten vierde

²⁷⁷ Interview Antonio Guerra, 22-11-05, Barbasco

²⁷⁸ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05, Bonete

²⁷⁹ Interview Jesús Perez, 31-01-06, Corralito

²⁸⁰ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

dat ze hulp nodig hebben bij het leren omdat het een moeilijke taal is. Op de vraag of Engels niet meer toekomst heeft dan het Chortí antwoorden ze dat ze na de 6e klas ook drietalig opgeleid kunnen worden; Spaans, Chortí en Engels. Dat zou geen reden zijn om het Chortí niet te leren. Dat het herwinnen van de taal bij de bevolking leeft is duidelijk. Goed onderwijs daarbij is noodzakelijk.

José Hendoza, die werkt voor het educatieve programma van CONIMCHH, spreekt hier vol trots over: “Zo worden mensen meer gestimuleerd om ook tweetalig te spreken, en samen te werken met de Chortí promotor. Iets wat nu in sommige dorpen wordt tegengewerkt door de leraressen. In juni 2006 zullen op 10 scholen experimenten worden gehouden, hoe het beste de taal en de cultuur geleerd kan worden. Zowel de georganiseerden als de niet georganiseerden profiteren hiervan. In totaal zijn er 1100 leerlingen van alle inheemse Maya Chortís.”²⁸¹ Bij goed onderwijs bij taal en geschiedenis van de cultuur horen ook materialen. “De vorige minister van onderwijs heeft een afspraak gemaakt voor materialen en andere zaken die nodig zijn voor onderwijs.”²⁸² Ook hier is José Hendoza druk mee bezig. “Er zijn speciale materialen voor kinderen gemaakt om de kinderen te leren over de cultuur, taal maar ook de rekenmethode van de Maya Chortí.”²⁸³ Ze zijn dus hard onderweg om de problemen rondom onderwijs en discriminatie bij onderwijs, ook van de Chortí taal, op te lossen.

6.7.5 Drijfveer

Ook de verantwoordelijkheid van de ouders binnen het onderwijs wordt erkend. Zij willen hun kinderen een kans bieden die ze zelf niet hebben gehad. “De ouders moeten de kinderen motiveren om huiswerk te maken en naar school te gaan. (...) Hier ligt dan ook de taak van de ouders om hun kinderen de kans te geven die ze zelf niet hebben gehad.”²⁸⁴ “Ik heb de verantwoordelijkheid om mijn kinderen te onderwijzen. Hen te motiveren om de taal, het spirituele leven en de gebruiken levend te houden. Zij kunnen weer andere jongeren motiveren om hetzelfde te doen. Om ook de taal te leren. Om zich te onderscheiden.”²⁸⁵

Dit is dan ook wat hen drijft. Zich onderscheiden van de Latino's omdat ze anders zijn, zich anders voelen, een ander wereldbeeld hebben. Doña Martha González, Consejera Fiscal van CONIMCHH, vertelde: “We zijn er trots op om Mayas te zijn. Maar die trots kost ook wat.

²⁸¹ Interview Victor Martinez & Jose, 23-02-06

²⁸² Vergadering CONIMCHH, 18-01-06

²⁸³ Interview Victor Martinez & Jose, 23-02-06

²⁸⁴ Interview Manuel de Jesús Hernández, 17-11-05 Bonete

²⁸⁵ Interview Victor Martinez, 29-11-05

Dit is wat ons drijft. Lange tijd waren we kwijt wie en wat we waren en nu weten we het weer. En gaan dit ook aan onze kinderen door geven. De strijd om land gaat door, gedreven door de trots van ons volk! Het gaat niet alleen om grond maar om territorium, daaronder verstaan we ook bos, water.”²⁸⁶ “In vier jaar is er niets van de politiek terechtgekomen. Geen één persoon of gemeenschap heeft officiële titels gekregen. Maar ik geloof in onszelf. Niet in de politiek maar in onszelf die hetzelfde bloed hebben.”²⁸⁷

“In 1995 wet op indígenas aangenomen. Dat is dus 10 jaar geleden. We hebben in deze tijd laten zien dat we ballen hebben. Dat we durven opkomen voor onze rechten.”²⁸⁸ En dat is niet zomaar wat. Dat ging ten koste van veel strijd en verdriet. “Ze hebben 4 mensen uit onze gemeenschap vermoord. Dat gebeurde zo’n vijf jaar geleden. Voordat we grond hadden. Wij waren hun slaven en zij oefenden druk op ons uit door ons te vermoorden. En nog steeds is er discriminatie in verschillende manieren

- Op politiek gebied. De één helpen ze wel, de andere (wij) niet.
- Op het gebied van werk, ze betalen ons minder, we hebben minder kans aangenomen te worden, we verkopen onze producten voor een lagere prijs omdat we het wel moeten verkopen om onze kinderen te voeden.
- Beledigingen van andere boeren die ons beledigen door te zeggen dat we niet werken en dat we onze grond voor niets hebben gekregen. Maar wij werken keihard.”²⁸⁹

Ook Victor Martinez vertelt over het leed maar ook de ongelofelijke doorzettingsvermogen en mentaliteit van de Chortís. Hij is een overlevende van de vele discriminaties die de Maya Chortís hebben ondergaan. “De leider van de Mayas en mijn vriend, Cándido Recinos, werd vermoord en vier andere leiders van gemeenschappen die verantwoordelijk waren voor de organisatie van de Mayas werden ook vermoord. Ik werd ook gezocht. Ik heb het overleefd omdat God het wilde. Ik heb mij maanden moeten verbergen voor diegene die me wilden vermoorden. (...) Nu werk ik samen met mensen die me vroeger dood wilden hebben. Ik eet met hen en heb hen vergeven. We groeten elkaar op straat terwijl ze tien jaar geleden met pistolen in hun hand naar me op zoek waren.”²⁹⁰ Wat zou jij doen vroeg hij?

“Ook de kolonel Rodolfo Interiano die jarenlang tegenover me stond en zijn vader Dokter Eugenio Interiano Rodolfo, inwoners van Copán Ruinas, zijn sinds 2 maanden betrokken bij

²⁸⁶ Interview Jesús Perez, 31-01-06, Corralito

²⁸⁷ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁸⁸ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁸⁹ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²⁹⁰ Interview Victor Martinez, 21-11-05

het werk van CONIMCHH en de strijd van de indigenas. In die 2 maanden zijn ze al twee keer naar Tegucigalpa, de hoofdstad, gegaan voor onderhandelingen met de overheid. Maar ze hebben nog geen één dorp bezocht. (...) De Mayas zijn blij dat ze nu aan hun kant staan omdat beiden bekend zijn bij de regering en zo hebben ze dus een sterke troef in handen om door te gaan met de strijd om land en dezelfde rechten op water en elektriciteit als ieder ander. De strijd die gevoerd wordt in woorden, gesprekken en afspraken. Niet met geweld. Want voor de Maya Chortí is een gesproken woord waardevol. Een belofte wordt gehouden. Want woord is woord. De overheid werkt hier alleen niet mee. Voor hen moet alles op papier staan. Daarom werken de Mayas nu ook op zo'n manier."²⁹¹ Deze citaten en verhalen van Chortís getuigen van een diepe innerlijke drijfveer, de Chortí mentaliteit die ervoor zorgt dat ze op durven staan voor wie ze zijn.

6.7.6 Verzelfstandigen

Toch blijft er ondanks het lef om als volk op te staan, een grote afhankelijkheid van hulp van buitenaf. Door het jarenlange gebrek aan onderwijs zijn er weinig professionelen binnen de Maya Chortí. Dat is nu een zwakke kant van CONIMCHH. "De professionaliteit is een zwakte, er zijn wel leiders opgeleid, maar ze zijn niet professioneel. Technici van buiten de Maya bevolking zijn wel professioneel en nemen zo die taken over."²⁹² Het gevolg is dat "dorpen vaak gereserveerd zijn om mee te werken. Er moeten mensen van binnen de organisatie gezocht en opgeleid worden om mee te werken. Er moeten Chortís komen binnen organisatie en in de overheid."²⁹³ Maar ook opgeleiden die zich willen inzetten voor CONIMCHH. "Er is namelijk een technicus in Rincon de Buey. Helaas is die niet geïnteresseerd om hier te werken. Er is een conflict hierover omdat hij wel die opleiding heeft gedaan, en een beurs via CONIMCHH heeft aangevraagd, en dan breng je het geleerde in de praktijk, maar niet voor de organisatie."²⁹⁴

Maar hier doet zich een dilemma voor. "Er moeten technicus en ingenieurs komen uit de Maya Chortí gemeenschap zelf. Maar we hebben geen geld om ze goed onderwijs te geven. De meeste van ons zijn heel arm. Niemand is naar de universiteit gegaan. Sommigen kunnen naar colegio [middelbare school]. Maar je hebt altijd geld nodig. Wie heeft hier kinderen op het colegio? [geen hand ging omhoog] En wie wil dat zijn kinderen erheen gaan? [alle handen gingen omhoog] We hebben studiebeurzen nodig zodat mensen worden

²⁹¹ Interview Victor Martinez, 21-11-05

²⁹² Interview Elder Regalado, 01-03-06

²⁹³ Interview Victor Martinez, 23-02-06

²⁹⁴ Interview Elder Regalado, 01-03-06

opgeleid die zelf in de gemeenschappen andere opleiden.”²⁹⁵ Maar tot die tijd blijven ze afhankelijk van hulp van buitenaf.

CONIMCHH is hier wel mee bezig, een plan voor verzelfstandiging van CONIMCHH wordt gemaakt. Zo zullen er midden 2006 mensen worden opgeleid voor bijvoorbeeld receptioniste, een taak die nu door Julia (geen Maya) wordt gedaan, en er gaan twee mensen het administratieve werk leren wat nu ook door een niet-Chortí wordt gedaan. Ook “wordt er binnenkort een school gestart voor leiders van de toekomst. Jongeren die willen studeren over leiderschap en die zich verbonden voelen met het werk van CONIMCHH en zich ervoor willen inzetten. (...)Het is belangrijk dat de jeugd opstaat en zo worden we allemaal professioneler. Het moeten wel enthousiaste mensen zijn anders is het geld en de tijd verloren. Studeren is verloren tijd als je er niets mee doet.”²⁹⁶

6.7.7. Conclusie over het humaan kapitaal

Zo bouwen de Chortís aan het humane kapitaal. Dit kapitaal is aan verandering onderhevig; hun kinderen gaan naar school, zullen Chortí leren, er is een opleiding voor leraren binnen CONIMCHH en een opleiding voor leiders. Dit is mogelijk door de doorzettingsvermogen en drijfveer om op te komen voor wie ze zijn. Ze zijn anders. Hebben een ander wereldbeeld en daarin passen andere beslissingen zowel op het gebied van gezondheidszorg als onderwijs en vorming. Gebruik makend van dit kapitaal worden de bestaanswijzen van de Chortís vorm gegeven. Hoe meer ze leren over hun rechten en daarvoor op durven staan (met resultaat) hoe meer ze in de toekomst in rust hun landbouwactiviteiten kunnen ontplooiën in de rust van de natuur waar hun voorouders al eeuwen leefden.

6.8 Conclusie: Hoop doet leven!

Met de onafhankelijkheid en de bevrijding door Fransisco Morazan kwam “de vrijheid maar eigenlijk was deze alleen voor de creolen (mix met Spanjaarden).”²⁹⁷ De Maya's bleven achter met:

- Slechte toegang tot territorium (waaronder land) die ze moeilijk konden verbouwen.
- Slechte toegang tot financiële middelen en tot de markt
- Wonend in moeilijk te bereiken dorpen waar de meeste huizen nog van modder en hout worden gemaakt

²⁹⁵ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

²⁹⁶ Vergadering CONIMCHH, 28-1-06

²⁹⁷ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

- Vele sociale contacten die druk op hun uitoefenen die mee of tegen kunnen werken
- Slechte toegang tot scholing en gezondheidszorg

Dit alles bemoeilijkte de bestaanswijze van de Maya Chortí. Zij konden niet het leven lijden dat ze graag wilden, in rust op hun land, levend van wat de aarde opbrengt. Ze werden afhankelijk van buitenaf. Maar daar bleef het niet bij. De Chortís bouwden verder:

- Grond is hun liever dan alles wat ze hebben, door zich te organiseren kunnen ze hier aanspraak op maken.
- Micro initiatieven ontstaan en voor de toegang tot de markt wordt gesproken
- Nieuwe huizen worden gezamenlijk gebouwd
- Er staat een kring van organisaties om hen heen die zich hun situatie aantrekken
- Er is sprake van onderwijs via CONIMCHH en PACs en een plan om Chortí te leren aan hun kinderen.

Bovenal is er hun trots en wil om door te gaan met de lijn die ze hebben uitgezet. Om dromen waar te maken, dromen van; een integrale boerderij²⁹⁸, betere woningen, latrines en elektriciteit²⁹⁹, inheemse minister in de regering, meer participatie en aandacht voor de inheemse vrouw, kennis van rechten³⁰⁰, studiebeurzen voor middelbare school en universiteiten, verschillende projecten voor toeristen (waaronder de al gerealiseerde cybercafé en verhuur van 4 kamers) als inkomstenbron voor CONIMCHH.³⁰¹ Dit alles om te bouwen aan “een betere toekomst voor mijn familie en mijn gemeenschap. Ik hoop dat ik er nog deel van uit zal maken maar dat in elk geval mijn familie ervan kan profiteren.”³⁰² Hoop op verbetering doet leven!

²⁹⁸ Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

²⁹⁹ Interview Manuel de Jesús Hernandez, 17-11-05, Bonete

³⁰⁰ Presentatie Tapizca, 02-03-06

³⁰¹ Vergadering CONIMCHH, 28-01-06

³⁰² Interview Leonardo Ramirez, 14-12-05, Monte los Negros

Hoofdstuk 7

Landeigendom voor de Chortís

7.1 Inleiding

Rousseau formuleerde eigendom ten aanzien van land als volgt: “The act of one man drawing a boundary around some land and getting others foolish enough to respect it.”³⁰³

Zo geformuleerd lijkt landeigendom iets simpels. Maar eigendom brengt heel wat rechten en plichten met zich mee. Deze zijn bij wet of norm geregeld. Landeigendom impliceert vragen over distributie. “Property refers in essence to a question of distribution: the distribution of a material good, rights to this good and power.”³⁰⁴ Landeigendom impliceert ook een relatie met andere mensen. Mensen waarvan men afhankelijk is of verantwoording moet afleggen en ook plichten ten opzichte van anderen. In nationale wetten en normen over eigendom is vastgelegd wie er van het bezit mag gebruiken en genieten, en wie er van worden uitgesloten. Bij een legale verkoop zullen niet zoveel gevoeligheden liggen als bij een illegaal uitgevoerde bezetting of koop. Als illegale elementen uit verleden of heden een rol spelen wordt landeigendom een zeer gevoelig onderwerp. Er zijn in dergelijke gevallen namelijk vaak geen legale documenten of bewijzen voorhanden.

Dit hoofdstuk gaat in op allerlei aspecten van landeigendom. Allereerst wordt kort de geschiedenis van landverdeling, landrechten en landhervormingen in Honduras geschetst. Vervolgens zoemen we in op het inheemse volk Maya Chortí, en de rechten, plichten en ervaringen die zij hebben ten opzichte van land. Hierbij is speciaal aandacht voor de rechten waarop zij aanspraak maken zoals verwoord in de internationale conventie 169 en de afspraak met de overheid in 1997. Vanaf paragraaf 7.5 worden overige aspecten in het proces rondom het verkrijgen van land voor de Maya's belicht. Als laatste wordt de rol die de overheid speelt in dit hele proces voor landeigendom duidelijk gemaakt.

7.2 Geschiedenis landverdeling in Honduras

Voorals mensen voor hun bestaanswijze afhankelijk zijn van landbouw, is land een van hun belangrijkste en meest waardevolle bezitting. Honduras is een agrarisch land waar de

³⁰³ Roquas, 2002, 12

³⁰⁴ Roquas, 2002, 12

meerderheid van de bevolking werkt in de landbouw en een groot deel van de export bestaat uit landbouwproducten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in het politieke debat van Honduras, zeker vanaf 1960, landverdeling, land hervorming en agrarische revolutie belangrijke onderwerpen vormen. Er is meer vraag naar land, door populatiegroei, en maar ook door vraag om sociale rechtvaardigheid. Er is in Honduras een scheve verdeling in grondbeheer tussen grootgrondbezitters en de vele arme landlozen of eigenaren van hele kleine stukjes grond. "In 1974, 48,3% of producers had access to 6,9% of the land (including rented land); 7% of landowners controlled 52% of the land area. 72,2% of the farms had a farm size smaller than five hectares and are thus defined as minifundio according tot the Agrarian Reform Law (Honduras 1975)."³⁰⁵ Deze scheve verdeling heeft alles te maken met de geschiedenis en het politiek beleid dat in Honduras gevolgd is.

Bijvoorbeeld de mogelijkheid om staatsgrond te kopen in de tweede helft van de 18^e eeuw. "Sale from state lands increased (...) probably as a result of expanding demand. The procedure to obtain a land title started with the application and the measurement of the land by an authorized land surveyor. (...) The survey had to be paid for by the applicant and this was a burden for poor people."³⁰⁶ Bepaalde procedures droegen er toe bij dat armen minder land konden kopen: het land dat verkocht zou worden werd drie keer gepubliceerd in de krant, en als er geen hoger bod kwam dan ging de verkoop pas door. Veel grootgrondbezit stamt uit deze tijd.

Het gaat hier om individuele bewijs van landeigendom, want een landtitel op gemeenschapsniveau werden toen ook al gezien als belemmering voor ontwikkeling. Eigendomsbewijzen voor dorpen en gehuchten werden als 'ejidos' uitgegeven. "When land was adjudicated as ejido it was gratis. Villages had the right to a certain amount of ejido land which their inhabitants could use for agriculture. (...) The municipality controlled the ejido land and gave individual villagers rights to use parts (concessions)."³⁰⁷ Het gaat hier dus alleen om gebruiksrecht (of vruchtrecht). Waarbij de eigendomstitel op naam van de burgerlijke autoriteiten bleef staan. Deze verleende dan gebruiksrecht aan groepen of op individuele basis. De 'ejidos' werd gezien als een methode van de staat om landbouw en export van landbouwproducten te bevorderen. "In time the different agrarian laws changed the notation of the ejido. Major changes took place in municipality and landholder property

³⁰⁵ Jansen, 1998, 47

³⁰⁶ Jansen, 1998, 29

³⁰⁷ Jansen, 1998, 29

rights and in the extent of control that a municipality could wield over the distribution of ejido land.”³⁰⁸ Maar door de jaren heen bleef de nationale overheid altijd eigenaar van het land.

Diegenen die het ‘ejido’ land continu gebruikten, gingen zich gedragen alsof ze het ook in eigendom hadden. Het land dat zij officieel alleen in bruikleen hadden werd tegen de regels in verkocht, herverdeeld of overgeërfd, zonder inmenging van de burgerlijke autoriteiten/ de gemeente. “In de loop der jaren verloor de gemeente haar grip op het ‘ejido’ land. Mensen voegden eigenhandig steeds meer rechten toe aan het vruchtgebruik, totdat men voldeed aan de lokale standaarden voor volledig eigendom: zij omheinden hun percelen en bewerkte ze. Een eventuele verkoop werd vastgelegd in private transactiedocumenten.”³⁰⁹ Dit was illegaal, maar velen handelden in onwetendheid. De wet op de agrarische hervormingen van 1975 schreef duidelijk voor “that control of the land returns to your national government. (...) The 1992 Law of Agricultural Modernisation (art. 50) stipulates that the INA reclaims all national and ejido land that persons may illegally possess.”³¹⁰ Daarin werd het echter wel mogelijk om het land te kopen van de staat. Maar dit verkoopbeleid werd zó snel weer veranderd en ook slecht gecommuniceerd naar de mensen op het platteland, dat er maar weinig mensen van geprofiteerd hebben. Van andere rechten profiteerden zij echter wel. “The agrarian Reform Law (Honduras 1975) demanded that land should be cultivated by the person who owns it.”³¹¹ Stukken grond die een grootgrondbezitter niet gebruikte konden op die manier bezet en bewerkt worden om zo na een aantal jaren de grootgrondbezitter te verplichtten zijn land te verkopen. Het gaat hier uitsluitend om stukken grond dat de grootgrondbezitter niet gebruikt. Op deze manier werden in sommige gevallen legale landrechten verkregen. De onzekerheid of de inspanning van het jarenlang bewerken van de grond inderdaad zou leiden tot het verkrijgen van die rechten, was groot.

In 1980 richtte de overheid samen met het agrarische instituut INA (Instituto Nacional Agrícola) een landtitelproject op onder de naam Proyecto Titulación de Tierras (PTT). “The official objectives of PTT are to convert small and medium size producers into legitimate landowner; to provide rural people with security and ‘peacefulness’ in order to increase their investments; and to attain that coffee farmers, and small and medium size producers, can obtain technical assistance and credit to increase the production of food, work and family income.”³¹² “Land titling started with the mapping of parcels by the National Cadastral Directorate in 1983-1984. The titling brigades of INA registered the users. According tot the

³⁰⁸ Roquas, 2002, 39

³⁰⁹ Roquas, 2002, 260

³¹⁰ Roquas, 2002, 40

³¹¹ Roquas, 2002, 7

³¹² Jansen, 1998, 53

titling decree all parcels between five and fifty hectares on national or ejidal land could be titled. Parcels smaller than five hectares but with coffee could also be titled. Parcels less than seventeen hectares could not receive full ownership rights but only a title called Unidad Agrícola Familiar (agricultural family unit) which the law prohibited from being divided or sold without consent of INA. PTT issued full titles (dominio pleno) without restrictions on larger parcels. The majority of the titled parcels is small, 79% is smaller than the official five hectares. In many titles, parcels used for maize were combined with parcels with coffee to allow for the grouping of parcels smaller than five hectares.”³¹³ Opvallend is dus dat 79% van de boeren geen aanspraak kan maken op een officiële titel. Wel konden ze rechten verkrijgen om de grond te gebruiken. De volledige eigendomsrechten, waar ook het recht om het land te kunnen verkopen onder valt, bleef voor de meeste van hen echter buiten bereik.

“Evaluations conclude that PTT did not attain its objectives. It did not lead to the expected development of a complete cadastral and registration system. Many parcels will not form part of the system because they are not eligible for titling, and many people have not applied for a title. (...) With regard to productivity improvements, PTT has not given the projected stimulus to investment and productivity and PTT titles have not substantially improved access to credit. For 91,4% of the beneficiaries the title has not served as a collateral for credit.(...) most evaluations of PTT concentrate on its limited impact on the modernization of smallholder agriculture.”³¹⁴ De doelen van het hele landtitel project zijn dus volgens deze evaluaties niet gehaald. Diegenen zonder officiële titel werden dus ook na het project nog gezien als illegale bezetters van land wat officieel van de staat is.

Deze korte uitweiding over de geschiedenis van landhervormingen in Honduras maakt de complexiteit van het geheel duidelijk. Onduidelijkheid van landrechten is vaak een bron voor conflicten. Landconflicten kunnen het beste begrepen worden aan de hand van een analyse van de historische ontwikkeling t.o.v. land en eigendom. Instituties als het INA heeft daar te weinig tijd voor, omdat de geschiedenis per perceel (soms kleiner dan een hectare) onderling zeer verschillend en complex kan zijn. Bijlage 6 geeft een overzicht van fouten die gemaakt zijn of onduidelijkheden die gebleven zijn ten aanzien van landzaken. De complexiteit wordt des te duidelijker als we, later in dit hoofdstuk, inzoomen op de rol van de overheid in dit alles.

Naast hervormingen en wetten zijn ook akkoorden en afspraken van groot belang voor het omgaan met land in Honduras. Er worden twee genoemd die expliciet van toepassing zijn op

³¹³ Jansen, 1998, 55

³¹⁴ Jansen, 1998, 54

het Maya Chortí volk in Honduras. Namelijk de Conventie 169 uit 1989 en het akkoord met de Hondurese overheid in 1997.

7.3 Conventie 169 en akkoord 1997

In het internationaal recht worden afspraken gemaakt tussen soevereine staten. Deze afspraken worden verdragen of conventies genoemd. De burgers van de deelnemende staten zijn pas aan de afspraak gebonden als deze bij wet geratificeerd is. "Ratificatie is de officiële bekrachtiging van een internationaal verdrag door een land. (...) Wanneer een verdrag wordt aangenomen op een internationale conferentie, ondertekenen de delegaties van de deelnemende landen het verdrag. Hun regeringen dienen dit daarna echter nog te bekrachtigen (bijvoorbeeld door over een wet te laten stemmen in het parlement). Wanneer dit is gebeurd, is het land deelnemer in het verdrag. (...) Na ratificatie zijn de verdragsstaten zowel intern (tegenover de burgers) als extern (tegenover de andere verdragsstaten) gebonden."³¹⁵ De wet in het land is bindend en bevat voorschriften en straffen als voorschriften niet worden nagekomen.

In het internationale en nationale recht worden de rechten van inheemse volken tegenwoordig tot op een zekere hoogte erkend. "De rechten van leden van inheemse volken zijn gewaarborgd in de Universele verklaring van de Rechten van de mens (1948), waarin is bepaald dat zij, net als eenieder, recht hebben op een nationaliteit, een privé-leven, het in stand houden van de eigen cultuur, taal en religie, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering, voeding en onderdak, medische voorzieningen en onderwijs."³¹⁶ In 1957 is speciaal voor inheemse volkeren een conventie geschreven, Conventie 107. Deze is in 1989, op een conferentie van de International Labour Organisation te Genève gereviseerd. In de nieuwe conventie, Conventie 169 "indigenous and Tribal Peoples", zijn sommige aspecten uit de Conventie 107 vernieuwd en verduidelijkt. Op 5 september 1991 is Conventie 169 wereldwijd van kracht geworden. De ratificatie van deze conventie in 1995 legt een nationale overheid van Honduras de verplichting op deze afspraken na te komen.

De doelgroep van de conventie zijn de inheemse volkeren wereldwijd: "Tribal peoples in independent countries whose social, cultural and economic conditions distinguish them from other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations."³¹⁷

³¹⁵ www.wikipedia.nl/internationaal_recht

³¹⁶ Kloosterman, 1995, 5

³¹⁷ Conventie 169, 1989, part 1 artikel 1

De Conventie 169 geeft internationale standaards en rechten weer die gelden voor inheemse mensen wereldwijd. Het doel van de conventie is het beschermen van mensen waarvan de rechten vaak niet worden erkend. “Observando que en muchas partes del mundo esos pueblos no pueden gozar de derechos humanos fundamentales en el mismo grado que el resto de la población de los Estados en que viven y que sus leyes, valores, costumbres y perspectivas han sufrido ha menudo una erosión.”³¹⁸ Het doel is dan ook: “El contenido del mismo recoge y sistematiza los conceptos, reivindicaciones y anhelos de esos pueblos para defender, proteger y conservar sus derechos sociales, económicos, culturales y políticos.”³¹⁹

De conventie is opgedeeld in tien delen:

1. General policy
2. Land
3. Recruitment and conditions of employment
4. Vocational training, handicrafts and rural industries
5. Social security and health
6. Education and means of communication
7. Contacts and co-operation across borders
8. Administration
9. General provisions
10. Final provisions

Van deze tien aspecten is vooral het onderdeel land van belang voor dit onderzoek en voor het begrijpen van de strijd om rechten van de inheemse bevolkingsgroep Maya Chortí. Dit deel van de Conventie is te vinden in bijlage 7. Nu gaan we dieper in op artikel 13.1 en 14.1. In artikel 13.1 staat dat “governments shall respect the special importance for the cultures and spiritual values of the peoples concerned of their relationship with the land or territories, or both as applicable, which they occupy or otherwise use, and in particular the collective aspects of this relationship.”³²⁰ De plichten van de overheid komen hier duidelijk naar voren. Maar ook het specifieke belang wat inheemse volkeren gezien hun wereldbeschouwing aan dat specifieke stuk grond hechten.

Van cruciaal belang is ook artikel 14.1 van Conventie 169 (1989): “The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the

³¹⁸ Grupo Tesu los innovadores, 2003, 6

³¹⁹ Convenio no 169, 9

³²⁰ Conventie 169, Indigenous and tribal peoples, 1989, artikel 13.1

right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities.” Het land waar zij recht op hebben, beperkt zich tot de gebieden die zij traditioneel bezet hielden. Door de ratificatie van deze Conventie heeft de overheid van Honduras dus de plicht op zich genomen om aan deze rechten van inheemse volkeren te voldoen.

Zowel Conventie 107 als 169 erkennen het recht van inheemse volkeren op collectief grondbezit. Deze volken bekritiseerden Conventie 107 echter omdat het gericht is op de integratie van de inheemsen in het nationale systeem. “Dit verdrag past goed bij de opvattingen over inheemse volken van de jaren vijftig, toen er nog van werd uitgegaan dat moest worden gewerkt aan een snelle integratie van inheemsen in de nationale staat.”³²¹ Met name door het verzet van inheemse volken werd er gewerkt aan een herziening van Conventie 107. “Het belangrijkste verschil is dat in Conventie 169, in tegenstelling tot conventie 107, niet meer de integratie wordt beoogd van inheemse volken en dat er voor de eerste keer wordt gesproken over indigenous peoples in plaats van indigenous populations. De term peoples impliceert, (...) het recht op zelfbeschikking.”³²² De term peoples impliceert ook dat er meerdere volken in één staat kunnen leven. Grote debatten worden gevoerd over de gevolgen van het gebruik van de term volk met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht. In de internationale wetgeving is dit namelijk één van de meest omstreden rechten, dat niet als een collectief recht aan inheemse volken is toegekend. Hier wordt in dit onderzoek echter niet op ingaan.

Waarom is er eigenlijk een speciale conventie nodig voor inheemse volkeren? Het verschil met ‘gewone’ rechten is dat inheemse volken aanspraak willen en kunnen maken op collectieve rechten. “Collectieve rechten onderscheiden zich van individuele rechten omdat bij een collectief recht zowel de drager (c.q. eenheid) als de inhoud collectiviteiten zijn in plaats van individuen. (...) Collectieve rechten kunnen niet gereduceerd worden tot een samenvoegsel van individuele mensenrechten. Ze behoren tot een collectiviteit op zich en ze beschermen groepskenmerken die belangrijk zijn voor het voortbestaan van een groep. In de formulering van collectieve rechten wordt de gemeenschap (in bepaalde opzichten) boven het individu geplaatst en ook positiever gewaardeerd dan het individu; gemeenschappelijke belangen gaan voor individuele belangen. In de formulering van individuele mensenrechten daarentegen is de gemeenschap ondergeschikt aan de individuen die de gemeenschap vormen.”³²³ De op het individuele recht gerichte benadering overheerst in het internationaal

³²¹ Kloosterman, 1995, 5

³²² Kloosterman, 1995, 6

³²³ Kloosterman, 1995, 12

recht. Dat komt voort uit het westerse positivistische kijk waarin het ik centraal staat. Ook collectieve rechten worden vaak individueel ingevuld. Zo worden “de collectieve rechten [van inheemse volkeren] nog onvoldoende gewaarborgd. Inheemsen worden, net als iedereen, beschermd als individuen maar niet als volken, terwijl de speciale rechten waar zij aanspraak op maken juist collectief van aard zijn.”³²⁴

“Voor inheemse volken is erkenning van collectieve rechten belangrijk omdat zij in de praktijk worden geconfronteerd met een aantal bijzondere problemen. Gedurende lange tijd zijn hen bepaalde rechten ontzegd, zoals het gebruik van de eigen taal, het beheer van het territorium dat ze van oudsher hebben bewoond en het behoud van de eigen cultuur. Inheemse volken willen deze situatie veranderen, omdat ze weten dat hun culturen waardevol zijn en men soms vanuit die eigen cultuur een antwoord weet op kwesties waar men in het Westen het antwoord op schuldig blijft. Onder andere door wereldwijde globalisering- en moderniseringsprocessen wordt tegenwoordig het recht op instandhouding van inheemse culturen geschonden. Soms is de westerse ‘vooruitgang’ zelfs oorzaak van schendingen van de individuele mensenrechten van inheemse volken. Inheemse volken maken daarom eerder aanspraak op het recht om geen ontwikkeling te wensen, naar het westers model althans.”³²⁵ Ook maken inheemse volken aanspraak op collectieve rechten “omdat die de instandhouding van de groepsidentiteit beter garanderen dan de individuele mensenrechten.”³²⁶ Het identiteitsgevoel is nauw verbonden met het horen bij een gemeenschap. Zeker als het gaat om bezit van grond willen zij liever collectieve rechten. Zo waarborgen zij meer hun groepsidentiteit.

Het doel van deze Conventie is het beschermen van mensen die horen bij een inheemse gemeenschap. De inheemse bevolkingsgroep Maya Chortí in Honduras maken ook aanspraak op de rechten zoals beschreven in deze conventie. “Se reconoce la urgente necesidad de respetar y promover los derechos y las características intrínsecos de los pueblos indígenas, especialmente los derechos a sus tierras territorios u recursos, que derivan de sus estructuras políticas, económicas, sociales y de sus culturas de sus tradiciones espirituales. De su historia y de su concepción de vida.”³²⁷ Zij hebben dus rechten. Echter vele daarvan werden en worden nog steeds niet ten volle gerespecteerd.

De conventie is voor hen een wapen om hun rechten op sociaal, economisch en politiek niveau te verdedigen en beschermen. “El contenido del mismo recoge y sistematiza los

³²⁴ Kloosterman, 1995, 2

³²⁵ Kloosterman, 1995, 15

³²⁶ Kloosterman, 1995, 16

³²⁷ Chevez, 2004, 2

conceptos, reivindicaciones y anhelos de esos pueblos para defender, proteger y conservar sus derechos sociales, económicos, culturales y políticos.”³²⁸ Het is daarmee een machtsmiddel en pressiemiddel geworden om de overheid van Honduras te dwingen zich met hun zaak bezig te houden.

En zo gebruiken de Chortís het ook: “We hebben iets in handen om mee te strijden: Conventie 169. Dat is onze troef.”³²⁹ En ook Isodoro Vásquez (consejero mayor CRIMCHH): “Wij zijn de nativos (autochtoon) van het territorium Chortí. Wij hebben reden om hiervoor te vechten.”³³⁰ Het recht staat aan hun kant.

Na de ratificatie van Conventie 169 in 1995 zijn de Chortís aanspraak gaan maken op hun rechten. Maar er werd pas naar hen geluisterd na verschillende moorden waaronder de moord op hun leider Cándido Amador Recinos in april 1997. Begin mei kwamen toen de Chortís daarom massaal in opstand in de hoofdstad van Honduras. Hun hongerstaking eindigde pas toen er op 13 mei 1997 een akkoord werd getekend. In het akkoord “el gobierno se comprometió a entregar 14.700 hectareas de tierra agrícola, resolver la problemática de salud, educación, derechos humanos, infraestructura, legalización de la organización y una profunda investigación del asesinato de Cándido Amador.”³³¹ De 14.700 hectare zou in termijnen gekocht worden, 1.500 hectare per 15 dagen. Het akkoord van 1997 is eigenlijk een concretisering van conventie 169. De gedane beloften en gestelde doelen uit dit akkoord worden tot op heden gebruikt in het proces in de strijd om grond.

7.4 Gehaalde doelen

Wat is er sinds de ondertekening van het akkoord in 1997 gebeurd? Niet veel. De overheid deed niet wat zij beloofde. De Maya’s bleven echter aandringen op het uitgeven van officiële eigendomsbewijzen van hun grond. Omdat het vaak bij loze woorden bleef, zijn de Chortís vele keren in protest gegaan. Foto’s hiervan zijn te zien in fotoserie 7.1 Onderstaande tabel geeft kort de geschiedenis weer van de acties van de Chortís en de reacties van de overheid door de jaren heen.

³²⁸ Convenio no 169, 9

³²⁹ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

³³⁰ Vergadering CONIMCHH, 18-02-06

³³¹ Sevovia, 2001, 2 (Las comunidades Maya Chortí de Honduras y su reagrupamiento)

1997	12 April	Moord op leider Cándido
	27 April	Moord op Ovidio Pérez
	1 Mei	Protest: Alle Maya Chortí naar Tegucigalpa uit woede van de moorden en ontkenning van hun bestaan
	1-13 Mei	Protest: hongerstaking
	13 Mei	Ondertekening akkoord tussen overheid en Chortís over 14.700 hectare grond, 1500 hectare per 15 dagen
	Dec.	350 hectare grond gekocht
1998	Aug.	Protest: naar Tegucigalpa, hongerstaking, bezet houden ambassade van Costa Rica
	1 Sept.	Protest: bezet houden van Ceremoniale Centrum Copán Ruinas, met grof geweld uit elkaar geslagen
	Sept.	Protest: INA kantoor in Tegucigalpa bezet gehouden
	Okt.	Orkaan MITCHH
1998-2000		1715,86 hectare grond gekocht
		Kantoor CONIMCHH wordt gekocht
		NGOs komen Chortís helpen (OCDIH, APSO, OXFAM, ALFER HOGAR, DIAKONIA)
		Oprichting van een bondgenootschap tussen CONIMCHH, Gemeente van Copán Ruinas en de veehouders (taken en uitwerking bij mij onbekend)
2001		Protest: bezet houden van Ceremoniale Centrum Copán Ruinas
2002-2004		President Ricardo Maduro aan de macht. Meest corrupte en moeilijkst mee samen te werken overheid.
		Grootgrondbezitters dreiging de Chortís van hun land af te zetten
2005	9 Feb.	Commissie binnen CONIMCHH opgericht die zich specifiek bezig houdt met aanvragen grond; (Comisión Negociadora para gestionar tierras)
	6-9 Juni	Protest: bezet houden van Ceremoniale Centrum Copán
	Mei - Juni	Toekenning 7 miljoen lempiras (van de beloofde 13 miljoen) te gebruiken voor de koop van grond
		1304 manzana grond gekocht
	Sept.	Protest: bezet houden van Ceremoniale Centrum Copán
	12 Sept.	Toekenning 17 miljoen lempiras (van de beloofde 45 miljoen) te gebruiken voor de koop van grond

Tabel 7.1 Gedenkwaardige data in strijd om land voor de Maya Chortí.³³²

Onduidelijk blijft echter hoeveel grond er precies is gekocht. Verzamelde cijfers spreken elkaar tegen. De cijfers die in tabel 7.1 genoemd worden staan in hectare én ‘manzana’ (lokale maat). Dat maakt de vergelijking van het totaal moeilijk, vooral tussen de 1304 manzana of de in andere documenten genoemde 1228 hectare (wat na omrekening naar ander schaaleenheid ook niet overeen komt). Ook is er onduidelijkheid of er 393,25 hectare grond is gekocht in de jaren 2002-2003. CONIMCHH is vanaf juni 2006 intensief bezig gegaan deze onduidelijkheden op te lossen. De resultaten daarvan zijn echter nog niet beschikbaar om te kunnen worden meegenomen in dit onderzoek.

Tabel 7.2 laat zien hoeveel hectare land er volgens verschillende bronnen zou zijn gekocht en wat het percentage is van de beloofde 14.700 hectare.

³³² Tapizca, 2006, 15

Aantal hectares landaankoop per keer. (Optelling vanuit verschillende bronnen.)	Totaal aantal hectares	Percentage aangekocht land. (De beloofde hoeveelheid land, 100%, betreft 14.700 hectare.)
350 + 1715,86 + 1304	3369,86	22,9 %
	3415,86	23,23% ³³³
350 + 1715,86 + 1228 + 393,25	3687,11	25%
350 + 1715,86 + 1304 + 393,25	3763,11	25,6%

Tabel 7.2 Mogelijke hoeveelheden land dat officieel gekocht is voor de Maya Chortís.

Duidelijk wordt hiermee dat het percentage in de ruimst gemeten optelling net over de 25% heen komt. Van deze gekochte percelen hebben zo'n 18 dorpen geprofiteerd.³³⁴ Dat betekent ongeveer 195 hectare land per dorp, delen door ongeveer 50 families per dorp komt dat uit op 3,9 hectare per familie van ongeveer 8 kinderen. Het gaat hier dus om kleine hoeveelheden land. In deze rekensom is niet eens meegenomen dat bij de hoeveelheid land ook een gedeelte bezet wordt door huizen, bos en water. Wat dus impliceert dat niet al deze aangekochte grond voor landbouw gebruikt kan worden.

De tegenvallende cijfers van gekochte grond leidt soms tot bezorgdheid bij de Chortís. Op de vergaderingen van alle leiders van de dorpen kon men de onzekerheid en bezorgdheid van de leiders van sommige dorpen proeven of ze ooit hun grond nog zouden krijgen. Na jarenlang er op te moeten wachten en zich ervoor te hebben ingezet hebben ze nog steeds niets. Het proces gaat zo langzaam en de strijd is soms zo zwaar dat mensen uit sommige dorpen ongerust worden en de hoop soms verliezen. Sommigen trekken zich zelfs terug uit CONIMCHH. Ze vinden het proces in de strijd om land te hopeloos.

³³³ Presentatie Tapizca 2-03-06

³³⁴ Tapizca, 2006, 15

Fotoserie 7.1 De protestloop en spandoeken in de strijd om de rechten van de Maya Chortí

7.5 Het proces in de strijd om grond

Voor het hele bestuur van CONIMCHH en daarin vooral Cristobal Pineda, de consejero van de grond binnen CONIMCHH en CRIMCHH, is het verkrijgen van land voor haar leden prioriteit nummer één. Het proces wat hiervoor nodig is, is echter vrij ingewikkeld en omslachtig, en hangt af van politieke goodwill. Stap voor stap ziet het er ongeveer zo uit. “Eerst wordt geïnventariseerd wat elk dorp nodig heeft. Het dorp wordt bezocht. Er wordt gekeken hoeveel grond ze nu bezet houden en hoeveel grond ze echt nodig hebben. Er wordt een voorstel geschreven. De eigenaar van de grond waar ze wonen wordt bezocht. En dan gaan wij als consejeria regionaal en nationaal samen met de eigenaar van de grond negotiëren met de [INA en vervolgens met de] overheid.”³³⁵

De methoden en technieken die zij gebruiken zijn allemaal legaal en geweldloos. “Wij gebruiken artikelen uit de wet, documenten, ondertekende documenten, conventies, de inventarisatie van de noden en behoeften van de dorpen en opgedane kennis uit het verleden. Alles legaal en volgens de wet. We gebruiken ook pressiemiddelen. Maar alleen als er geen andere weg is waarop wij onze noden en de gemaakte afspraken onder de aandacht kunnen brengen. We gebruiken daarvoor communicatiemiddelen, de verschillende media en verschillende protesten zoals het tijdelijk bezetten van de ruïnes, en de hongerstaking in Tegucigalpa in 1997.”³³⁶

Met de meeste grondeigenaren hebben ze anno 2006 geen problemen meer. Er wordt geen geweld gebruikt en de grootgrondbezitter krijgt een prima afkoopregeling. “Sommige grootgrondbezitters echter willen hun grond niet verkopen. Dat is wel moeilijk maar de overheid kan ons soms helpen in de overleg. Als een dorp grond bezet houdt wat een grootgrondbezitters nergens voor gebruikt, dan is de eigenaar [sinds de agrarische hervorming] ook verplicht de grond te verkopen. Wij kunnen dan niet verjaagd worden.”³³⁷ Vanuit het ministerie komt iemand kijken of het land ook echt door groot grondbezitter gebruikt wordt voor landbouw of vee. Anders wordt het verkopen moeilijk.

En dan wordt de prijs bepaald. “De prijs hangt af of het hoog in de bergen ligt of wat vlakker is, vruchtbaar is, of er veel stenen en rotsen in liggen of er een rivier in ligt of bos. Wij willen niet alleen grond maar ook bos en water. Territorium gaat niet alleen om grond.”³³⁸ Er komt een commissie die de grond bezoekt en taxeert. Deze heet de Comision de Valud. “Zij

³³⁵ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³³⁶ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³³⁷ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³³⁸ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

bezoeken de grond 1 keer om de kwaliteit te bekijken en de prijs vast te stellen. De prijs verschilt van 25.000 -50.000 lempira per manzana. Er zijn veel toeristen of buitenlanders die grond willen kopen in deze streek. Daarom zijn de prijzen schrikbarend omhoog gegaan de laatste jaren.”³³⁹ De prijs is hoog en dat vertraagt de koop. Er worden stukken land voor een hele hoge prijs verkocht terwijl de kwaliteit niet goed is.

De grondprijs is omhooggeschoten na de moord op Cándido en het getekende akkoord direct daarna in 1997. Er waren na de moord grote spanningen ontstaan tussen de grootgrondbezitters en de Maya Chortí in Copán. De overheid tekende dit akkoord om deze onrusten op te lossen. “El gobierno acepto pagar a los terratenientes que no querian vender su tierra, tres y hasta cuatro veces mas por su valor real. Una manzana de tierra de ladera, sin obras de conservación, poco productiva valia antes (...) entre 6 y 10.000 lempiras, después incrementó su valor a 30 hasta 40.000 lempiras.”³⁴⁰ De grootgrondbezitters waren tevreden want zij kregen fortuinen voor slechte of middelmatige grond. De Chortís waren tevreden want zij zouden een stukje grond krijgen waar ze van konden overleven. De overheid was tevreden want er werd een imagoprobleem opgelost door het tekenen van een akkoord. “La ganancia de todos, se distensiono la relación entre terratenientes y Chortís, pero en esencia no se resolvió el problema de los Chortís. En general, el proceso de recuperación de tierras esta dando pequenos relustados, pero es lento, viciado, y sobre todo hace falta voluntad política de parte del gobierno para que camine con mas rapidez y se produzcan avances mas significativos.”³⁴¹

Dat het daadwerkelijk bijeenkrijgen van geld vanuit de overheid een langzaam proces is heeft grote gevolgen. Soms willen de grootgrondbezitters hun grond wel verkopen, maar wacht de overheid zolang dat de grondbezitters niet meer willen verkopen of al andere kopers hebben gevonden. Zoals in de dorpen Rio Amarillo en Corralito, de grondeigenaren willen hun grond niet meer verkopen. “Sommige grootgrondbezitters wachten al 20 jaar op de verkoop van die grond. Maar hebben het nooit verkocht omdat de overheid geen geld of zin had. Dit proces van onderhandeling over die grond duurt soms al 20 jaar, zo lang dat sommigen zich terug trekken. Vooral buitenlanders profiteren hiervan, omdat zij sneller het geld bij elkaar hebben om deze grond te kopen.”³⁴²

Er zijn naast het vrijkomen van geld veel andere zaken die invloed hebben in het proces rond de strijd om land. Het punt rondom communale grondrechten voor inheemse volkeren en dus

³³⁹ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁴⁰ Segovia, 2001, 3 (Las comunidades Maya Chortí de Honduras y su reagrupamiento)

³⁴¹ Segovia, 2001, 3 (Las comunidades Maya Chortí de Honduras y su reagrupamiento)

³⁴² Vergadering CONIMCHH, 4-03-06

ook voor de Chortís komt aan bod. Evenals het recht op overerving, de positie van de vrouw binnen CONIMCHH, misbruik van grondrechten, strijd om grond en de rol van de overheid in dit alles. Het zijn zeer uiteenlopende onderwerpen die bepalend zijn voor het hele proces met als enig doel: gemeenschappelijke landeigendomsbewijzen.

7.6 Communale grondrechten

De Maya Chortí hebben individueel geen toegang tot land. Als individu hebben ze daar geen geld voor en de rechten waar ze aanspraak op maken gelden alleen voor de hele gemeenschap. CONIMCHH is verantwoordelijk voor het aanvragen en beheren van de eigendomsbewijzen. En dat is ook precies wat ze willen. “Wetten willen ons verdelen terwijl wij ons onderling willen verbinden. Zij willen ons individuele landrechten geven. Wij willen gemeenschappelijke landrechten en bewijzen hiervan. Anders kunnen mensen hun stuk grond verkopen en kan het zo weer in verkeerde handen vallen. Gemeenschappelijke eigendomsbewijzen beschermen ons maar individuele landeigendom wordt de wet van de zekerheid genoemd. Maar dat geldt niet voor ons.”³⁴³ “Alleen in [het dorp] Rincon de Buey zijn individuele eigendomsbewijzen gegeven. En inderdaad, zij zijn hun grond soms aan het verkopen. In andere dorpen is dat niet meer mogelijk. Mensen kunnen anders twee keer of vaker de strijd om grond aan moeten gaan. Dat is niet de bedoeling. Niet eerlijk. We verliezen zo ook onze geloofwaardigheid als organisatie. Dus heeft CONIMCHH besloten tot het alleen maar geven van gemeenschappelijke grondeigendomsbewijzen.”³⁴⁴ Dit is een leerpunt van de organisatie. Het dorp Rincon de Buey heeft zich zelfs teruggetrokken uit CONIMCHH na het verkrijgen van de individuele grondeigendomsbewijzen. Daar ging het hun blijkbaar alleen maar om, en niet om de verbondenheid met hun volk. Ze noemen zich inmiddels zelfs niet allemaal meer Maya's, niet ieder wil zich daar meer met hun gezamenlijke afkomst identificeren.

CONIMCHH wil echter het gevoel van gemeenschap met het hele volk benadrukken. Die gemeenschapszin komt ook naar voren bij de inzet die inwoners van verschillende dorpen aan elkaar geven. Zeker in het nationale of regionale bestuur strijden mensen voor grond voor andere dorpen dan het hunne. “De armoede onder de Maya Chortí is groot. Er zijn Chortís die het beter hebben. Maar ook zij hebben vroeger die enorme armoede gekend. Hele families die van een klein stukje grond moeten leven. Iemand die weet wat lijden is kan vechten zodat ook anderen uit hun lijden van armoede worden verlost. De strijd om grond

³⁴³ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

³⁴⁴ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

gaat dus samen; de dorpen die al grond hebben en dorpen die dat nog niet hebben. Zodat uiteindelijk iedereen grond heeft.”³⁴⁵

Tijdens de vergaderingen van alle dorpsleiders kwam het ook steeds naar voren dat land wel erg belangrijk was maar dat er meer was dan dat alleen. Benadrukt werd dat de dorpen zich niet alleen in CONIMCHH moesten organiseren om de grond te krijgen en dan weg te gaan. Maar ook om wetten te maken om deze positie te behouden. Wetten die hen beschermen. “CONIMCHH is er niet alleen om voor grond te strijden, ook al is dat wel erg belangrijk. Het gaat om meerdere rechten. Daarom staat nu ook in de reglementen dat de aangesloten boeren zich in moeten zetten voor de organisatie en het verkrijgen van rechten.”³⁴⁶ Daaronder vallen ook bijvoorbeeld het recht op onderwijs, gezondheidszorg en het institutioneel bestaan van CONIMCHH. Drie dorpen zijn hierin een goed voorbeeld namelijk Carrizalon, Chonco en Tapexo. Zij hadden al landrechten voordat CONIMCHH bestond, doordat ze georganiseerd waren als grupo campesinos (boerengroepen). “Toch strijden ze wel met ons mee, zodat wij ook die grond zullen krijgen waar we recht op hebben.”³⁴⁷

7.7 Overerving

Een cruciaal en vaak problematisch punt van toegang tot land is het recht van overerving. “In de context van groeiende landschaarste en groeiende bevolking vormt de erfenis een steeds belangrijker mechanisme van toegang tot land. Erfenissen worden verdeeld volgens regels die geen enkele verbintenis lijken te hebben met het officiële recht.”³⁴⁸ Bij de Maya Chortís hebben zonen vanaf 16 jaar recht op land. Dat betekent dat het land van de vader wordt verdeeld onder de zoons. Dit kan voor lastige situaties zorgen. Zoals in het geval van Cristobal Pineda: “Ik ben getrouwd en heb 7 kinderen, waarvan 4 zonen. Ja, en dat wordt dan moeilijk. (...)Ik werk op zo'n 4 manzanas van het grond van ons dorp. Als mijn zonen 16 worden blijft er dus niet veel over om van te leven.”³⁴⁹ De oplossing zoeken ze in het verkrijgen van meer land. Of zoals Cristobal het noemt: “Anderen hebben eerst voor grond gestreden waar wij nu op leven. Ik ben nu aan het strijden voor grond voor andere dorpen. En anderen zullen het hopelijk in de toekomst ook weer voor ons doen. Zo zit de organisatie [CONIMCHH] in elkaar.”³⁵⁰ Ook hier gaat het om communale grond. Daarbinnen zitten echter individuele gebruiksrechten. Die grond wordt door overerving steeds kleiner per familie. De

³⁴⁵ Vergadering CONIMCHH, 4-03-06

³⁴⁶ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁴⁷ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁴⁸ Roquas, 2002, 261

³⁴⁹ Interview Cristobal Pineda 28-02-06

³⁵⁰ Interview Cristobal Pineda 28-02-06

noodzaak voor meer grond voor de hele gemeenschap (dan nu al gepland staat) wordt nu al duidelijk gevoeld in de Maya Chortí dorpen. Er is een hoog geboortecijfer, de dorpen groeien. De vraag naar meer land zal daarom alleen maar toenemen. “Wij weten dat het niet genoeg is. De afspraken uit 1997 zijn niet het eindpunt van onze strijd om land. Maar dat is al afgesproken dus dat is ook hetgeen waar wij nu op inzetten, omdat dat al ondertekend is. De strijd gaat door. Stukje voor stukje.”³⁵¹ De strijd om land is ook van groot belang voor de Maya Chortí vrouw.

7.8 Positie van de Maya Chortí vrouw

Er komt steeds meer aandacht voor de positie van de vrouw binnen CONIMCHH. In Honduras heeft zij namelijk met een dubbele uitsluiting te maken: ze is inheems én ze is vrouw. Tegenover beide moet zij zich bewijzen. Ook op het gebied van land is het belangrijk om over de positie van de vrouw na te denken. “Jullie vechten nu voor het terugwinnen van het territorium. Met weinig middelen. Maar je zou direct aan het begin al rekening moeten houden met de positie van de vrouw hierin. Een getrouwde vrouw heeft volgens de statuten geen deel aan de controle over het territorium. Wat gebeurt er als haar man dood gaat? Wat gebeurt er als ze scheiden. Dat doen ze dus niet want dan hebben ze niets om van te leven. (Er is geen vangnet.) Niet voor henzelf, niet voor de kinderen. Zonder grond en zonder inkomen. (...) Het resultaat is dat de getrouwde vrouw gediscrimineerd wordt. (...) Alleen jongens hebben recht op grond vanaf 16 jaar. [De enige hoop voor de meisjes is dat ze trouwen.] Niet dat jullie moeten stoppen met vechten voor landrechten. Niet dat die strijd niet zwaar is. Maar de vrouw is er niet alleen om te koken. Vrouw is ook een kracht in de politiek en in het vechten voor rechten.”³⁵²

Ook Roquas concludeert in haar boek dat “de rechten van vrouwen op land niet langer meer gerelateerd zouden moeten worden aan hun specifieke taken als moeders en voedselproducenten, maar dat net als bij mannen, de nadruk zou moeten liggen op hun burgerschap en de daaraan verbonden wettelijke rechten.”³⁵³ Vooral daarin ligt de wortel voor gelijkheid voor man en vrouw, dat zou ook binnen CONIMCHH zo moeten zijn.

³⁵¹ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁵² Workshop positie van de vrouw binnen CONMICHH, 23-02-06

³⁵³ Roquas, 2002, 262

7.9 Misbruik aanspraak op grondrechten

Als de positie van de Chortí vrouwen niet meteen in het proces worden meegenomen, worden ze buitengesloten van een belangrijk recht namelijk toegang tot land. En dat terwijl anderen soms onterecht wél pogen aanspraak maken op documentatie van grondeigendom in dat gebied, en soms met succes.

CONIMCHH zou aandacht moeten hebben voor deze mensen die alleen willen profiteren van de rechten van de inheemsen voor grond. Zij moet aandacht hebben dat háár naam op het eigendomsbewijs komt te staan en niet die van iemand anders. Zo zou misbruik voorkomen moeten worden. Maar nog steeds zijn er binnen CONIMCHH geen criteria waar iemand aan moet voldoen om aanspraak te maken op grond. Een gedeelte uit het interview met Cristobal Pineda maakt enkele zaken hieromheen duidelijk.

“Er zijn geen criteria. Uiterlijke kenmerken voldoen niet altijd, in Ocatepeque zijn bijvoorbeeld aardig wat mensen met krullen enzo. Minder indianen-uiters. De overheid vraagt hier trouwens ook niet naar. Wij hebben dan wel regel dat alleen de georganiseerde Chortís recht hebben op grond en andere dingen. Diegene die niet strijd heeft ook geen rechten. Het reglement is daar duidelijk over.

- Maar is het voor mij bijvoorbeeld mogelijk om lid te worden van CONIMCHH en mee te strijden voor de grond?

(Hij begon een beetje te lachen) Je ziet er niet echt uit als een indigena. Ik denk niet dat de overheid dat zou geloven.

- Maar U zei net dat er geen geschreven criteria waren om lid te worden? Ik snap wel dat ik niet lid kan worden, het was ook meer een grapje en een illustratie, maar waar trek je de grens?

Ja we zouden denk ik wel criteria moeten maken. Anders kunnen anderen inderdaad profiteren van de rechten op grond en andere dingen, waar wij alleen recht op hebben.”³⁵⁴

7.10 Strijd

Criteria zijn ook belangrijk om conflicten te voorkomen. Bij grondeigendomsrechten zijn altijd verschillende actoren met verschillende belangen gemoeid. Daarom kan het haast niet anders dat het proces om die rechten te verkrijgen moeizaam en zelfs gevaarlijk kan zijn. “De strijd om land kan gevaarlijk zijn. Je vecht voor iets. Het is een strijd ook om meer macht

³⁵⁴ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

en kracht te krijgen. Het is vechten voor grond. En in dat gevecht kunnen mensen omkomen. In zo'n geval kan de zelfs een dode middel in de strijd worden. Zoals je bijvoorbeeld bij Cándido zag. Zijn dood diende uiteindelijk het doel, dat we gehoord worden bij de overheid. Het is niet makkelijk. We krijgen geen loon voor dit werk terwijl we er erg veel inspanning in steken. Onze gezinnen derven inkomsten omdat we geen tijd hebben mee te helpen om meer inkomsten binnen te halen, we hebben bijvoorbeeld geen tijd om op het land te werken.”³⁵⁵ Dat maakt het voor de mensen die zich inzetten voor de organisatie en hun familie een zware strijd. Maar ze zijn super gemotiveerd want “de overheid komt niet naar CONIMCHH dus wij moeten actief betrokken blijven bij CONIMCHH ook om ons eigen dorp verder op weg te helpen.”³⁵⁶ In die strijd blijven ze wel afhankelijk van de overheid.

7.11 Rol overheid

Mensen hebben vaak hoge verwachtingen ten aanzien van de staat als enige geautoriseerde macht om in te grijpen in moeilijke landkwesties. Zij heeft haar doelen van landhervormingen echter niet waar kunnen maken. “Throughout history, the state has developed numerous policies, laws and legal stipulations to control the distribution of land and the establishment of rights of the land. However, the state has hardly been able to implement these land policies and uphold the law, which is a characteristic of a weak state.”³⁵⁷ “State agencies, including the police, lack the means and knowledge to enforce the law and the judicial system works poorly, both of which contribute to the weak state performance.”³⁵⁸ Samenvattend karakteriseert een zwakke staat zich door de discrepantie tussen de veelal goede intentie van (goede) wetten en de uiteindelijke uitvoering en toepassing er van in de praktijk.

De meeste mensen, ook zij die op het platteland leven, zullen het er over eens zijn dat de overheid als taak heeft om het privé-recht te beschermen. Zo ook de landeigenaren in Honduras. Het analyserende boek van Roquas beargumenteert echter duidelijk dat “the [Honduran] state through history played a completely different role, and that property rights insecurity has intensified through its contradictory land policies. Furthermore, the state's judicial system has never fulfilled the role as a neutral conflict settler and an institutional environment to solve conflicts is completely absent.”³⁵⁹ Vaak profiteerden juist politici van de hervormingen en konden zij daarmee eigenaren worden van grote stukken land. Deze corruptie en vriendjespolitiek speelt een grote rol in het zwak functioneren van de Hondurese

³⁵⁵ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁵⁶ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁵⁷ Roquas, 2002, 16

³⁵⁸ Roquas, 2002, 17

³⁵⁹ Roquas, 2002, 5

staat. Verschillende actoren (waaronder INA en lokale overheden) hebben vaak met succes geprobeerd om persoonlijke winst te halen uit de hervormingen.

De politieke situatie is van groot belang voor het proces rond grond. “Die is de afgelopen vier jaar van 2002-2005 behoorlijk slecht geweest waarbij er weinig voor de armen werd gedaan en er weinig land is gekocht voor de indigenas.”³⁶⁰ “Honduras wordt in statistieken het meest corrupt genoemd in 2004 en 2005. Dit heeft ook de strijd om land erg beïnvloed. De stukken land die in 2005 al in het proces zaten zijn meegenomen naar 2006 en worden nu pas afgerond. Het proces is dus vertraagd.”³⁶¹

Nu de nieuwe president aan de macht is zijn er nieuwe verwachtingen. “Heel veel slechter kan niet. We hebben geen geld voor grond gekregen van de vorige overheid. Deze nieuwe regering zal allicht beter zijn. Er is al aardig wat communicatie geweest terwijl ze er nog maar een paar maanden zitten. Het ziet er meer open uit. We zullen zien. We hebben geen hooggespannen verwachtingen, durven we niet zo goed, maar het ziet er al beter uit.”³⁶² “De nieuwe regering onderstreept de conventie 169. Onder deze regering hopen we dan ook dat er meer gerecupereerd zal worden. Het probleem is alleen dat alle autoriteiten nieuw zijn. Ze kunnen dus nog niet zoveel beloven, moeten zich eerst inwerken en inlezen.”³⁶³ Een mengeling van hoop en wanhoop bepaalt dus nu de gedachten over de huidige politieke situatie in Honduras.

7.12 Conclusie

Veel en diverse aspecten komen er kijken als het gaat om landeigendom en landrechten in Honduras. Allereerst blijkt dat de politiek door middel van landhervormingen, agrarische wetten en het ratificeren van conventie 169 een belangrijke rol speelt in de rechtsgeldigheid van de strijd van de Chortís om land. Vanuit de Chortí bevolking is er heel wat te doen als het gaat om landrecht. Hun strijd wordt gevoerd met conventie 169 als grootste troef. Het proces voor het verkrijgen van land blijft echter moeizaam. Het gebrek aan politieke goodwill ligt hieraan ten grondslag. Er is weinig vooruitgang geboekt voor de Chortís. De rijken hebben nog steeds de grootste en de meest vruchtbare stukken land op de vlakke oevers van de rivier. Veel grootgrondbezitters wonen zelf trouwens in de steden en zien weinig van hun land, behalve de inkomsten. En dat allemaal terwijl land voor de Chortís voor dagelijkse bestaanswijze en spirituele beleving van belang is.

³⁶⁰ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

³⁶¹ Vergadering CONIMCHH, 4-03-06

³⁶² Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁶³ Vergadering CONIMCHH, 4-03-06

Hoofdstuk 8

Relatie land - bestaanswijze

8.1 Inleiding

De laatste deelvraag over de relatie tussen land en duurzame bestaanswijze wordt in dit hoofdstuk behandeld. Op drie vlakken worden de linken gelegd. Als eerste wordt geïnterpreteerd wat voor invloed landeigendom heeft op de bestaanswijze. Als tweede wordt behandeld wat het betekent om geen landeigendom te hebben. Als laatste wordt ingegaan op de relatie tussen slechte kwaliteit grond op de bestaanswijze.

In een extra paragraaf wordt een korte vergelijking gemaakt met de Maya Chortís in Guatemala. Deze casus wordt gebruikt als verduidelijking van de relatie tussen land en bestaanswijze.

8.2 Landeigendom

Zoals we in hoofdstuk 7 zagen spelen rechten en politieke goodwill een cruciale rol bij het verkrijgen van landeigendom voor de Maya Chortí. Kennis van hun rechten, beschreven in nationale en internationale wetgeving, is daarbij uiterst belangrijk. Het belang van documenten van landeigendom dringt ook steeds dieper door in de Maya gemeenschap. CONIMCHH houdt tegenwoordig alle schriftelijk gemaakte afspraken met de overheden en de behaalde doelen bij. Dit documentatieproces is van cruciaal belang om aan te kunnen tonen of de verkregen grond daadwerkelijk van hen is. Onduidelijkheden over de behaalde doelen (zie hoofdstuk 7.4) werkt namelijk in hun eigen nadeel. Men is dan ook bezig om deze onduidelijkheden op te helderen.

Landeigendom zorgt er in de eerste plaats voor dat de Chortís op hun eigen land kunnen werken. Dit klinkt heel logisch maar heeft veel consequenties.. Nu werken velen nog steeds als 'slaaf' op het land van grootgrondbezitters. Met een eigen stuk land kunnen ze voor hun eigen producten werken. Zij bepalen dan zelf wat ze met de opbrengsten doen, of het alleen gebruikt wordt voor consumptie of dat er ook een deel verkocht wordt. Ze zijn dan zelfstandiger en minder afhankelijk van buitenstaanders zoals grootgrondbezitters, politici of NGO's. Hoewel veel mensen juist wel gebruik maken van NGO's nadat ze het stuk grond officieel in eigendom hebben. Wat betreft de hulp door NGO betekent dat dan minder een bittere noodzaak, dan wel een vrije keus. Ook heeft dat in zo'n geval vaak een andere

inhoud, meer (economisch)ontwikkelingsgericht en niet meer over lobby en hulp in strijden om rechten waarin ze zonder hulp van buitenaf minder ver in waren gekomen.

De manier waarop de bestaanswijze van de Chortís vorm krijgt is volgens henzelf sterk afhankelijk van landeigendom. Haar sociaal economische positie in de maatschappij wordt erdoor bepaald. Maar dat niet alleen. Land heeft een diepere betekenis in het leven van een Chortí. "A person's assets, such as land, are not merely means with which he or she makes a living: they also give meaning to that person's world. Assets are not simply resources that people use in building livelihoods: they are assets that give them the capability to be and to act."³⁶⁴ Het geeft zingeving aan het leven en geeft de mogelijkheid om te zijn en te handelen. Zo een diepe invloed kan landeigendom hebben.

Lokalisering van de Maya Chortís is daarbij een belangrijk gevolg van landeigendom. Konden ze tien jaar geleden nog genegeerd en ontkend worden zodra ze een vaste woonlocatie kregen was dat niet meer mogelijk. Illegalen worden tot op een zekere mate genegeerd maar eigendom leidt tot erkenning. Het is aanwijsbaar geworden dat de Chortís nog steeds bestaan en op een andere manier leven dan andere landbouwers. Dat zij de grond officieel in bezit te hebben maakt hen anders dan een groep die het land illegaal bezet houdt. Het recht ondersteund hun aanwezigheid. Niemand kan hen weghalen dus brengt het ook zekerheid met zich mee.

Het gebouw van CONIMCHH is een duidelijk voorbeeld hoe de relatie tussen landeigendom en lokalisering werkt. Het gebouw werd gekocht in Copán Ruinas toen niemand hen een gebouw wilde verhuren. Met hulp van buiten Copán (NGO APSO) werd het mogelijk om het gebouw te kopen. De idee achter een eigen kantoortje was, dat de Chortís dan zichtbaar zouden zijn, en niet meer door de inwoners van Copan genegeerd konden worden. Ze konden daar laten zien dat ze georganiseerd waren, dingen regelden, opkwamen voor hun rechten, zich niet langer lieten onderdrukken en dat mensen hen daar konden vinden als ze iets wilden weten van of regelen met de rest van de Maya Chortí bevolking.

8.2.1 Landeigendom en macht

Grondbezit is met de koop van een kantoor voor CONIMCHH meer dan alleen een lokalisering van de Chortís. Het is een statussymbool en symbool van macht. De inwoners van Copán konden sinds de Chortís een gebouw hadden niet meer om hen heen. De Chortís

³⁶⁴ Zoomer, 2001, 13

waren echt in het dorp aanwezig en konden niet weggestuurd worden omdat zij een officieel koopbewijs hadden. Die macht leidt tot erkenning van het bestaan en de strijd voor een beter bestaan van de Chortís. Het is aanwijsbaar geworden en niet meer verborgen en weggemoffeld.

Landeigendom geeft macht en invloed. "By starting from a relational concept of property, we shift the land question away from it being an issue about the distribution of an economic good and toward it being a matter of rights, the divergent definitions of rights by social actors and the particular nature of these rights. Furthermore, a relational definition of property places social relations, and thus power, at the heart of the analysis."³⁶⁵ Deze machtsrelaties tussen mensen zijn nooit aan elkaar gelijk. In een agrarische maatschappij zoals Honduras heeft het hebben van land een zekere machtspositie tot gevolg. "A landholder may use the land to generate capital, to control other people and to influence power balances in his or her favour. As a consequence, those in power are better able to gain access to and maintain control over land."³⁶⁶ Landlozen hebben deze macht niet. Voor de Chortís betekent dit dat de grootgrondbezitters macht over hen hebben zolang ze zelf geen grondeigendom hebben. Conflicten naar aanleiding van onduidelijke landsgrenzen en rechten komen veelvuldig voor. Hier wordt in de volgende paragraaf dieper op ingegaan. Duidelijke, legale aktes van landeigendom brengen een einde aan conflicten over land, en bestendigen de rust in een gemeenschap.

Een uitdrukking van macht is het opzetten van CONIMCHH. Zij heeft meer bewegingsruimte en meer macht naarmate zij leiding geeft aan meer dorpen die land in eigendom hebben. "Er zijn veel dorpen georganiseerd binnen CONIMCHH. De grond die ze voor een aantal dorpen hebben gekregen, is ook haar kracht want het geeft meer zekerheid voor de families."³⁶⁷ De onderlinge verbondenheid komt naar voren in de organisatie en het samen willen strijden voor rechten. Naast grondrechten ook recht op onderwijs, gezondheidszorg en cultuur.

CONIMCHH is verantwoordelijk voor wat er in de verschillende Maya Chortí dorpen gebeurt. Ook voor de NGO's die daar aan het werk gaan. Zij moeten toestemming vragen aan CONIMCHH en aan hen verantwoording afleggen. Als zij eenmaal zekerheid hebben over eigendomsrechten, gaat er voor de deelnemers een wereld van ontwikkelingsmogelijkheden open in de samenwerking met NGO's.

³⁶⁵ Roquas, 2002, 13

³⁶⁶ Roquas, 2002, 13

³⁶⁷ Interview Elder Regalado, 01-03-06

8.2.2 Landeigendom en ontwikkelingsprojecten

Dat grondeigendom nieuwe mogelijkheden biedt voor verdere ontwikkeling, en projecten die daartoe worden aangeboden, bleek heel sterk uit allerlei interviews. Een dorpsleider bracht dit op een vergadering als volgt onder woorden: “Zonder grond kunnen we niet leven. Geen scholen bouwen. Geen gezondheidscentrum bouwen. Geen basisgranen zaaien en oogsten. Kortom we kunnen geen leven opbouwen voor ons en onze kinderen. Want onze basisbehoeften worden niet vervuld.”³⁶⁸ En tot die tijd voelen zij zich gediscrimineerd door de overheid, want zij willen vooruitkomen, en grondeigendom zien ze daarin als de eerste stap. “Zonder grond zijn er geen projecten mogelijk. Maar grond is niet het enige wat we willen. We willen vooruit. Onderwijs is daarbij belangrijk!”³⁶⁹

Vele ontwikkelingsorganisaties in Honduras onderschrijven dit ook. Zoals Salvador Segovia aangeeft: “Zonder grond kan je niet veel andere ontwikkelingsprojecten beginnen. Het begint daarmee.”³⁷⁰ Ook de organisaties OCDIH (interview Fransisco en Wilmer) en Fhis geven dit aan (vergadering CONIMCHH 04-03-06).

Wilmer verduidelijkt in het interview de relatie tussen landeigendom en ontwikkeling door te vertellen van het dorp Bonete. OCDIH kon in Bonete pas echt aan de gang toen er ook gedemonstreerd kon worden hoe die landbouwtechnieken er in de praktijk uit zien. Landbouwtechnieken leren, zonder dat je grond hebt waar je het geleerde in de praktijk kan brengen werkt niet motiverend voor beide partijen. Daarvoor was de angst te groot om toch te investeren in grond wat niet van hen was. In het verleden zijn die stukjes grond namelijk te vaak leeggegeten door de koeien van de grootgrondbezitter. Soortgelijke verhalen kwamen ook over andere dorpen naar voren.

Het Fhis gaf in maart 2006 aan dat zij verschillende ontwikkelingsprojecten in dorpen wilde financieren. Elk dorp moest een lijst maken van hun behoeften. Aan één daarvan moest prioriteit worden aangegeven en daar zou het geld naar toe gaan. De enige beperking die vanuit Fhis werd aangegeven was dat er geen projecten met een grote component constructie gedaan zouden worden, als de dorpen de grond (nog) niet in eigendom hadden. “Er kan geen school worden gebouwd, geen water of elektriciteit worden aangelegd, geen projecten kunnen worden aangevraagd voor betere huizen of wegen. Wat kan dan wel?”³⁷¹ Deze vraag kwam naar boven tijdens de vergadering over dit onderwerp. En de vraag bleef

³⁶⁸ Vergadering CONIMCHH, 3-12-05

³⁶⁹ Vergadering CONIMCHH, 4-03-06

³⁷⁰ Interview Salvador Segovia, 27-01-06

³⁷¹ Vergadering CONIMCHH, 04-03-06

liggen voor de volgende vergadering want er was ook bij de leiders van CONIMCHH weinig zicht op de vraag welke projecten je dan wel aan kan vragen zonder land. Dit geeft al aan dat het startpunt van ontwikkelingsprojecten in veel gevallen legaal grondeigendom is. Grondbezit maakt het neerzetten van een gebouw mogelijk. En een gebouw is vaak een voorwaarde voor de start van andere activiteiten, zoals bijvoorbeeld onderwijs aan kinderen en volwassenen.

8.2.3 Landeigendom en cultuur/ identiteit

Doordat de Chortís met een officiële landeigendomstitel gelokaliseerd en erkend zijn hebben ze meer ruimte voor de uiting van en bouwen aan hun identiteit. Tot 1997 waren de Chortís niet erkend als inheemse bevolking maar ook niet erkend als gelijkwaardige inwoners in de buurt van Copán Ruinas. Ze hadden niet dezelfde rechten als anderen om in het dorp rond te lopen en om werk te vinden. De Chortís werden gedwongen om als 'slaaf' op het land van anderen, de grootgrondbezitters, te werken. Daardoor kwamen ze in contact met andere gewoontes. Over hun cultuur werd minachtend gedaan, ze werden uitgelachen om hun gewoontes en taal. Ze werden zelfs gedwongen om hun taal en gewoontes aanpassen aan de omringende mensen. De Chortís konden zich niet onttrekken aan deze inmenging en bemoeienis met hun waarden omdat ze anders geen inkomsten zouden hebben om hun gezinnen te onderhouden. Landeigendom is daarmee tevens een belangrijk wapen tegen het niet verder verliezen van de eigen cultuur en identiteit. Daardoor worden ze namelijk minder afhankelijk van anderen en kunnen ze dus meer hun eigen gang gaan. De case, die in paragraaf 8.5 beschreven wordt, gaat verder in op het verliezen van cultuur door het ontbreken van landrechten voor de Chortís in Honduras. Dit gebeurt door een vergelijking met de Maya Chortís in Guatemala waar ze wel een eigen stuk grond mochten behouden. Zo worden belangrijke inzichten en relaties blootgelegd.

Landeigendom geeft ruimte aan identiteit. Identiteit en cultuurbeleving ligt besloten in de wereldbeschouwing van de Chortís. "La tierra para el pueblo Maya Chortí no significa únicamente la fuente de sobre vivencia física y de reproducción de bienes, sino también, representa la riqueza ancestral que les permitirá vivir espiritualmente y trascender como cultura."³⁷² De Chortí cultuur is verstrengd met land. Onder cultuur valt taal, maar ook het doorgeven van gewoontes bij het zaaien en oogsten, het zaaien en gebruik van natuurlijke medicijnen. Inheemse volken beschouwen "collectieve recht op grond als één van hun belangrijkste rechten, omdat in inheemse culturen de grond vaak verweven is met andere

³⁷² Ocdih, 2002, 12 (y si lo volvieramos..)

cultuurelementen. Daarom is voor het voortbestaan van deze culturen toegang tot de grond die aan de voorouders heeft behoord een voorwaarde. Daarnaast is er ook een economische noodzaak.”³⁷³ Het voortbestaan van inheemse culturen komt dus in het gedrang door aan landeigendom te tornen. En ook door het niet erkennen van legale eigendomsdocumenten van communale grond. Door individueel eigendomsdocumenten kunnen ze de grond makkelijker kwijtraken waardoor je uiteindelijk als volk weer geen eigen plek hebt. Ook wordt het hele territorium (land, water, bos) door communale eigendomsdocumenten beter beheerd.

Het spirituele leven, waar het voorgaande Spaanse citaat over spreekt, gaat over de wereldbeschouwing van de Chortís. De wereldbeschouwing van de Maya's is vrij duidelijk over de plek die grond inneemt in hun leven, gedachten en gedrag. Het is hun meest waardevolle bezit. Grond betekend meer voor de Maya Chortís dan aarde om te bebouwen alleen. Grond noemen ze moeder aarde. Voor hen is het een deel van hun zijn. Zonder grond zijn ze niets. Land geeft betekenis aan hun mensenleven.

Grond is het allerbelangrijkste voor de Chortís, dat geven de twee volgende citaten weer: “Wij werken op de grond. Wij wonen er. Wij leven ervan. Het is het allerbelangrijkste. Wij gebruiken niet alles van de grond maar onderhouden haar terwijl we haar gebruiken. Zonder grond lijden we veel. Hebben geen werk, geen eten, is het leven moeilijk.”³⁷⁴ “We bestaan en het eigenaar zijn de grond helpt ons ook bij de erkenning. Dit helpt ons ook in het proces van het opnieuw krijgen/ terugwinnen van de aarde. Wij hebben een rijmpje over moeder aarde: 'El indio sin tierra no vale nada': Een indiaan zonder grond stelt niets voor.”³⁷⁵ Dat rijmpje zou eigenlijk al de conclusie zijn van dit onderzoek. Ze geven het zelf aan, een inheemse Chortí indiaan stelt zonder grond niets voor.

Erkenning geeft een gevoel van trots en eer om wie ze zijn. Met eer verdwijnt angst om niet te mogen zijn wie ze zijn. Landeigendom brengt de erkenning met zich mee dat de Chortís ergens legaal wonen, hun gevoel van illegaliteit verdwijnt. In de dopen die nog geen landeigendom hebben weten dat waar ze voor strijden legaal is en dat ze er recht op hebben. Maar pas bij een officiële erkenning verdwijnt het gevoel van illegaliteit pas echt. Ook omdat er daarbij een einde komt aan de onzekerheid rond landeigendom. “Produceren op land dat niet van hen was, is erg moeilijk. (...) Pas door een document van eigendom voelen ze zich echt eigenaar en zo gaan ze dan ook met de grond om. Het is veel zekerder.

³⁷³ Kloosterman, 1995, 4

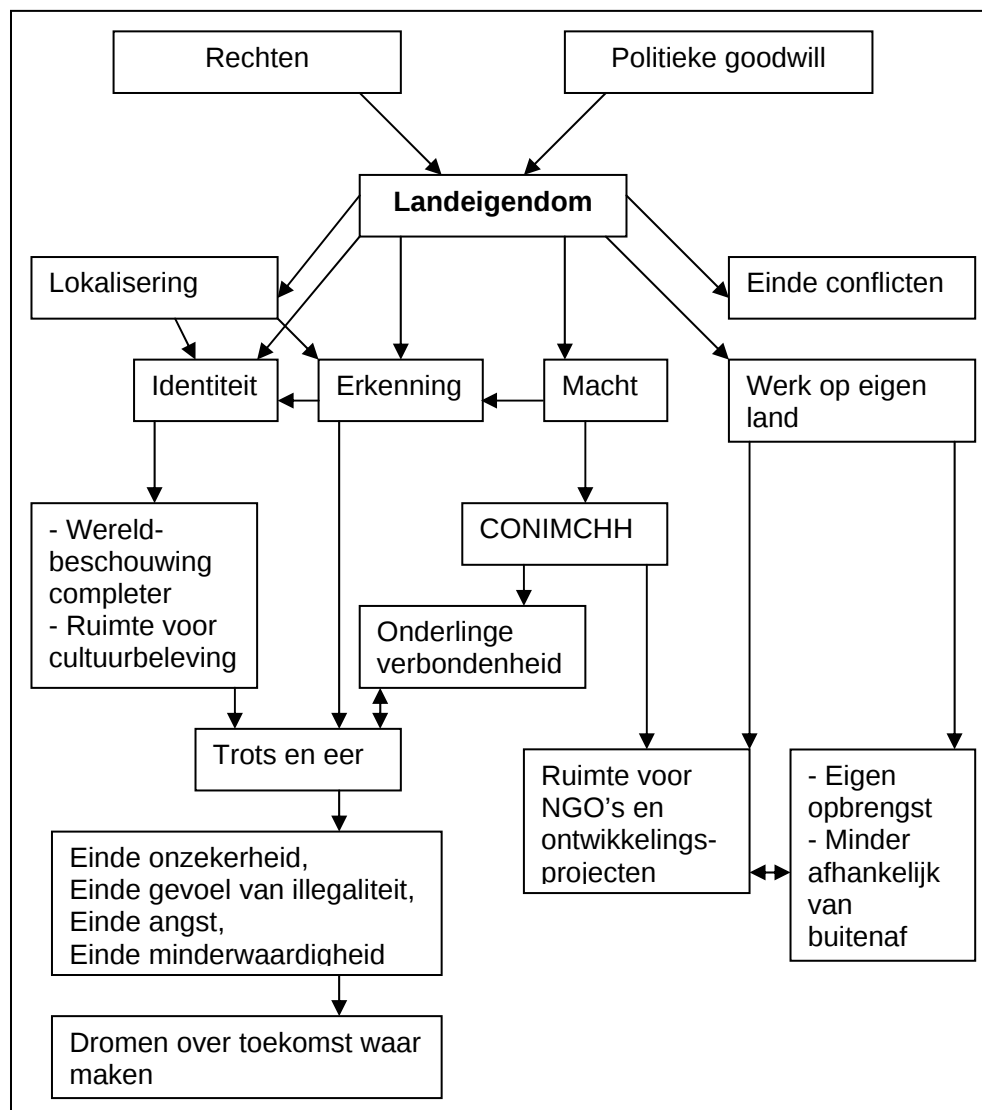
³⁷⁴ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

³⁷⁵ Interview Cristobal Pineda, 28-02-06

Niemand haalt ze van het land af. Nu voelden ze zich illegaal, waardeloos en onzeker. Ze zaaiden met angst.”³⁷⁶ Door landrechten kwam erkenning en dat leidt bij velen tot trots waarmee een einde kwam aan een gevoel van minderwaardigheid ten op zichte van de Latino's.

Met dit grotere gevoel van eigenwaarde durven de Chortís naar de toekomst te kijken. Er is ruimte gekomen om te dromen en om die dromen waar te maken. Mensen durven te dromen van een beter leven. Een leven waarin ze mogen zijn wie ze zich voelen. Een leven waar ze niet meer gediscrimineerd worden. Een leven waar hun eerste levensbehoeften vervuld zijn. Een leven in eenheid met de natuur op het territorium waar ook hun voorouders leefden.

In figuur 8.1 is het bovenstaande verhaal schematisch samengevat.

Figuur 8.1 Relaties naar aanleiding van landeigendom

³⁷⁶ Interview Wilmer Aranda, 20-02-06

De verbanden die hierboven zijn geschetst duiden op een sterke relatie van landeigendom met bestaanswijze. Dit is economisch getint: de op landbouw gerichte Chortís kunnen op eigen land werken met eigen opbrengsten wanneer zij land in bezit hebben. Dan worden ze daarin minder afhankelijk van de grootgrondbezitter. Maar het meest opvallend is dat de meeste relaties van landeigendom eerder te maken hebben met het sociale en humane kapitaal; trost, eigenwaarde, ruimte voor cultuurbeleving, einde van conflicten, politieke invloed op het verkrijgen van land, organisatie in CONIMCHH en onderlinge verbondenheid.

8.3 Geen landeigendom

Zonder erg in herhaling te willen vallen met de vorige paragraaf gaat het hier om de relatie tussen de bestaanswijze van de Chortís en hun landloosheid.

Het contact wat de Chortís met Latino's hadden en hebben is fundamenteel voor een aantal aspecten van hun hedendaagse bestaanswijze en de wijze waarop ze dat vormgeven. Oorzaak van contact met Latino's is dat de Chortís door hun landloosheid verplicht werden om op het land van anderen te werken. Grootgrondbezitters waren de enige werkgevers in de buurt, er was geen ander werk. Zo werden ze direct of indirect verplicht om voor hen te werken. Direct door als 'slaaf' te moeten werken, onder een feodaal systeem. Indirect doordat ze anders geen mogelijkheden hadden om een bestaan op te bouwen. Zolang ze geen eigen land hebben werken ze tegen een hele lage vergoeding op het land van anderen. Er zijn geen arbeidsrechten, geen werknormen of een maximaal aantal uren werk. Ze worden ook nu nog door de grootgrondbezitters uitgebuit. Het loon is ongeveer 50 eurocent per dag. De grootgrondbezitter creëert in feite afhankelijkheid, maar ze zien dat zelf als werkverschaffing, omdat ze – hoe minimaal dan ook- de Chortís economisch helpen te overleven. Landeigendom zal voor de Chortís zeker bijdragen aan meer onafhankelijkheid van de grootgrondbezitter, en meer mogelijkheden bieden voor anders-soortige inkomsten, zelfs aan een ander soort leven.

Want werken op het land van een ander brengt lijden met zich mee. In de pauze van de vergadering van CONIMCHH op 04-03-06 sprak ik met man van een jaar of 55 uit het dorp El Irayol, Santa Rita. Hij vertelt over het harde boerenleven, het soort lijden wat vele mensen niet kennen of willen erkennen. Voor 160 Lempira (ongeveer € 7,- per stuk grond per maand) werkt hij van 's morgens vroeg tot 's avonds laat op het land van een grootgrondbezitter. Om zijn gezin met acht kinderen te voeden. Ze hebben zelf geen grond. Het lichaam en gezicht van de man is getekend door het harde werken. Een betere toekomst voor zijn kinderen is

alles waar hij van droomt, voor zichzelf bidt hij alleen maar dat hij gezond zal blijven, want zonder werk geen eten. Voorlopig blijft hij afhankelijk van wat de grootgrondbezitter hem aan mogelijkheden biedt.

Ook het politiek beleid, en de contacten die de Chortís hebben met politici in hun strijd om gelijke rechten, hebben de Chortís beïnvloed in hun zijn. Aan de ene kant zijn ze “tijdens het hele proces van organiseren en strijden voor grond (...) sterker geworden in onderhandelen, met zowel de regering als met grootgrondbezitters.”³⁷⁷ Aan de andere kant heeft dit contact met Latino's ook een gedeeltelijk verlies van de identiteit veroorzaakt. In het contact met anderen werd er ook verdeeldheid gezaaid onder de Maya-dorpen. Zo probeerden politieke en religieuze groepen regelmatig invloed te krijgen in de verschillende dorpen. Grootgrondbezitters bouwden kerken in de dorpen, om ook daarheen hun dominante invloedssfeer uit te strekken. Politici probeerden voet aan de grond te krijgen in de dorpen om Chortí-stemmen te winnen voor de verkiezingen. Enzovoort.

Ook onderwijs is in de interviews genoemd als bron voor verloedering van de cultuur en verdeeldheid onder de Chortís. De kinderen die naar school gingen werden beïnvloed, zij noemen het zelf geïndoctrineerd, om niet meer Chortí te zijn. Ze werden uitgelachen om hun taal, ook het Casteliaans, half Spaans half Chortí, werd niet getolereerd. Na vele jaren onderwijs identificeerden sommige Chortí kinderen zich niet meer zozeer met de Chortí cultuur. Het was van kleins af aan veroordeeld en eruit gestampt, dus dan laat je het wel.

In de vorige paragraaf is uitgebreid ingegaan op de betekenis van landeigendom voor de culturele uiting van een volk. Deze paragraaf is ingegaan op diverse andere oorzaken en gevolgen. Onderlinge verdeeldheid en conflicten springen bij de gevolgen het meest in het oog, waardoor sommige Chortís zich zelfs niet meer willen identificeren hun eigen etnische groep. Verdeeldheid is een bron van macht voor anderen. Net als verlies van het eigene in de cultuur door veelvuldig contact met Latino's. De relatie tussen macht en landeigendom is in het vorige hoofdstuk al besproken.

8.3.1 Land: bron voor conflicten

Land is wereldwijd bron voor conflicten. Voornamelijk als er onduidelijkheden zijn aan wie het land toebehoort. Maar ook ongelijke distributie van land is een oorzaak voor een landconflict. “Violence and conflict associated with land rights are daily occurrences with far reaching

³⁷⁷ Interview Elder Regalado, 01-03-06

implications for the involved parties, generating and enhancing insecurity and injustice. These are not just the daily, trivial, and unimportant problems of people of no consequence. In my view, they touch upon the crux in the analysis and elimination of rank social injustice in the rural areas of Honduras.”³⁷⁸ Dit heftige citaat geeft de diepte en impact weer van onduidelijk landrechten en strijd om land. Het heeft invloed op onzekerheid en sociale onrechtvaardigheid.

Deze conflicten liggen besloten in de sociale relaties die mensen aangaan. “Land conflicts are not always manifested in visible and violent confrontations, but may also become expressed through subtle mechanisms in daily practices. Conflicts may latently persist for years and then suddenly come to a head and emerge. Landholders and their families may be at odds for years, which has negative consequences for daily interactions in the village. The very subtle references to and consequences of conflict are less visible than collective land occupations, squatting, bloody murders.”³⁷⁹ Maar zover kan het wel komen.

Conflicten en confrontaties over landrechten hebben bij de Chortís geleid tot samen strijden voor rechten om die conflicten op te lossen. Strijden is in die zin een misleidende term omdat het geweld lijkt te bevatten. De strijd die de Chortís voeren is zoals in eerdere hoofdstukken is gezegd een strijd die gevoerd wordt met woorden, recht en regels. Er komt geen geweld bij kijken.

8.3.2 Strijden is lijden

De noodzaak om samen te gaan strijden voor hun rechten was zo groot omdat de landloosheid de Chortís de eerste levensbehoeften ontnam. Cándido Amador Recinos nam in de strijd het initiatief maar al snel werd het noodzakelijk om zich breder te organiseren binnen CONIMCHH. In het begin waren families in verschillende dorpen huiverig om zich te organiseren, het maakte hen namelijk zichtbaar en dus ook doelwit voor meer discriminatie en zelfs lijden. Ondanks deze moeilijkheden groeide het aantal georganiseerde dorpen. Na de dood van Cándido trokken vier dorpen zich terug maar al gauw groeide het aantal weer omdat deze moord openingen bracht in de strijd om grond. De Chortís strijden met het recht aan hun kant. Isodor Vásquez zei het zo: “Het thema grond is altijd het grootste punt van de vergaderingen. En dat is logisch want de grond is in onze visie al betaald met het bloed van onze leider Cándido. Wat heb je meer nodig?”³⁸⁰

³⁷⁸ Roquas, 2002, 22

³⁷⁹ Roquas, 2002, 26

³⁸⁰ Vergadering CONIMCHH, 18-02-06

Een antwoord op deze laatste vraag is naar mijn mening wel belangrijk, en zou m.i. moeten bestaan uit een breed gedeelde toekomstvisie voor de Maya Chortí. Waar deze etnische groep zelf ook zonnig offers voor zou willen brengen. Wat ik hierover het meest hoor is de wens voor een rustig leven (*tranquilidad*), waar ze mogen zijn wie ze zijn, op hun eigen manier. De offers om dat te bereiken zijn vaak heel groot. Verschillende mensen hebben het al met hun leven moeten bekopen, anderen zijn gemarteld en bespot. Dat grond (en daarna ook andere rechten als scholing) belangrijk voor de Chortí is, blijkt uit het risico wat ze nemen om op te komen voor hun rechten. Ze willen ervoor echt voor gaan, en als het moet er letterlijk voor vechten. De demonstraties waarbij ze de ruïnes bezetten zijn daar het bewijs van. Maar ook de dood van hun leider Cándido en de dood van andere dorpsleiders zijn even zoveel bewijzen dan sommigen tot het uiterste gaan. Dit gevaar dat op de loer ligt is voor velen echter ook de belangrijkste reden om zich niet te willen organiseren. Ze zijn bang om dat risico te nemen of moedeloos geworden omdat ze ondanks het risico wat ze namen nog steeds niets hebben gezien wat lijkt op vooruitgang in hun dorp.

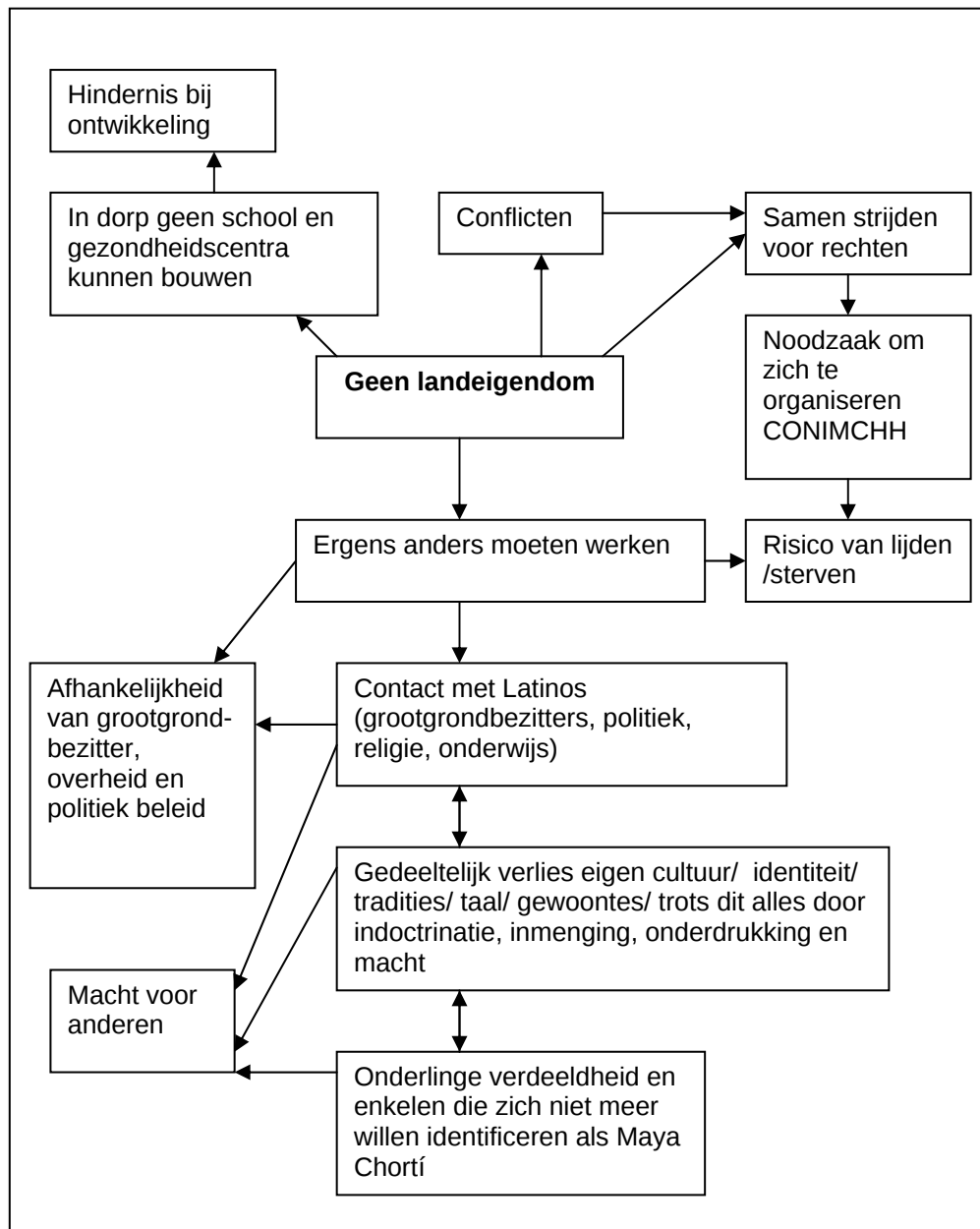
De organisatie CONIMCHH gaat de Chortí voor in de strijd voor grond. De mensen die daar fulltime werken, krijgen geen loon. Ook deze 'opoffering' van tijd kan als indicator gezien worden dat grond belangrijk voor hen is. "Het niet hebben van grond is ook een beperking voor de mensen die zich in willen zetten voor CONIMCHH. Als ze geen grond hebben moeten ze ergens anders werken en hebben ze geen mogelijkheid om veel bij CONIMCHH te zijn en bij te dragen aan de uitvoering van de diverse activiteiten."³⁸¹ Diegenen die zich wel inzetten doen een groot beroep op hun familieleden. Oudere zoons moeten dan het land bewerken of oudere dochters op de kinderen passen. De inzet is dus veel breder dan alleen de mensen in het bestuur.

Al deze offers laten zien dat strijd om grond fundamenteel is voor de Chortí. Elke vergadering van de leiders van de dorpen ging het grootste gedeelte over land. Het is een relevant onderwerp van gesprek voor de bewoners van de dorpen. Voor velen was het zelfs een reden om zich aan te sluiten bij de organisatie.

Zoals al in het voorgaande hoofdstuk uitgebreid aan de orde is gekomen, is landloosheid direct gerelateerd aan het stagneren van verdere ontwikkelingskansen. Het komt er kort gezegd op neer dat het juridisch niet mogelijk is om bouwprojecten uit te voeren op land dat niet van jou is. In vele Chortí-dorpen is het daarom niet mogelijk om een schoolgebouw of

³⁸¹ Interview Francisco, 01-03-06

gezondheidscentrum te bouwen. Omdat de Chortí-dorpen vaak ver van een school afliggen, betekent dit concreet in veel gevallen uitsluiting van onderwijs voor Chortí-kinderen. Als ze qua afstand wel in staat zijn om een school in de buurt te bezoeken dan worden ze daar vaak gediscrimineerd vanwege hun andere manier van praten en doen. Gevolg is te weinig kansen voor kinderen, voor hun evenwichtige ontwikkeling als inheems persoon. In figuur 8.2 is schematisch deze informatie samengevat.

Figuur 8.2 Gevolgen van geen landeigendom hebben

Geen land in bezit hebben maakt de Chortís kwetsbaar. Het geeft macht aan anderen, remt bij ontwikkelingsprojecten als scholen, veroorzaakt lijden. Maar geen land hebben heeft hen ook opgeroepen tot strijden en hen daarin krachtiger gemaakt om hun waarden als inheems volk te kennen en te verdedigen.

8.4 Slechte kwaliteit van grond

Als men wél land in bezit heeft, is dat nog geen garantie dat alle bovengenoemde zaken uit de wereld zijn, en een betere bestaanswijze kan worden opgebouwd. Bij land en werken op het land is men altijd afhankelijk van de kwaliteit van de aarde, en die is voor de Chortís in de meeste gevallen vrij slecht. Dit heeft invloed op de sociaal economische positie die de Chortí-landbouwers innemen.

Slechte grond betekent dat ze nog harder moeten werken. Stenen, onvruchtbaarheid, droogte, hevige regenval, erosie en extreme weersomstandigheden maken het werken zwaar. De hele familie moet meehelpen om het land te bewerken. De inzet is groot maar de opbrengst in soms bedroevend laag, vaak mislukt een deel van de oogst.

De kwaliteit van de grond en daarmee de productieve kwaliteit, verschilt per gebied. Vruchtbare platte rivieroeveren kennen een andere productie dan percelen in de bergen waar regenval en droogte een ander effect op de bodem heeft. De grondkwaliteit is in de bergen vaak veel slechter. En daar wonen de Chortís. Ze zijn daar terecht gekomen omdat de grootgrondbezitters de mooie, platte en rechte stukken land hebben gehouden. De Chortís werden in een ver verleden verdrongen van die vruchtbare rivieroeveren naar percelen in de bergen, waar de grond minder mogelijkheden heeft en moeilijker te bewerken is.

Deze locatie in de bergen en de soort gronden daar, bepaalt de geschiktheid voor de teelt, niet alle soorten gewassen kunnen daar namelijk produceren. Het meest gewild is de teelt van producten met een hogere marktwaarde als pepers, tomaat en ook koffie. Eén hectare grond dat met koffieplanten kan op de markt haast net zoveel opleveren als tien hectare maïs. Op kleine, moeilijk te bewerken en onvruchtbare bergpercelen is het dus voor de Chortís moeilijker om een hoge opbrengst te halen, en daardoor verder te commercialiseren. Dus niet allen het bezit van land is bepalend voor de sociaal economische positie van de Chortís, maar ook de locatie en kwaliteit van dat land.

Veel Chortí-dorpen liggen in de bergen, afgelegen en de wegen erheen zijn moeilijk begaanbaar. Bereikbaarheid speelt dan ook een grote rol in de mogelijkheden die de Chortís hebben. Ook als het er om gaat kansen te hebben voor hulp van NGO's. De organisatie OCDIH kiest bijvoorbeeld die dorpen uit die voor hen bereikbaar zijn. Ook beperkt de afgelegen ligging van de meeste dorpen de verkoop van hun producten op de grote markt in Copán. Een grotere landbouwproductie dan nodig voor eigen gezinsgebruik rendeert, niet als die producten niet bij de consument kunnen komen. Nu lopen de Chortís vaak een halve dag

met hun producten op de rug naar de markt. Verdergaande commercialisering is nog een verre toekomstdroom.

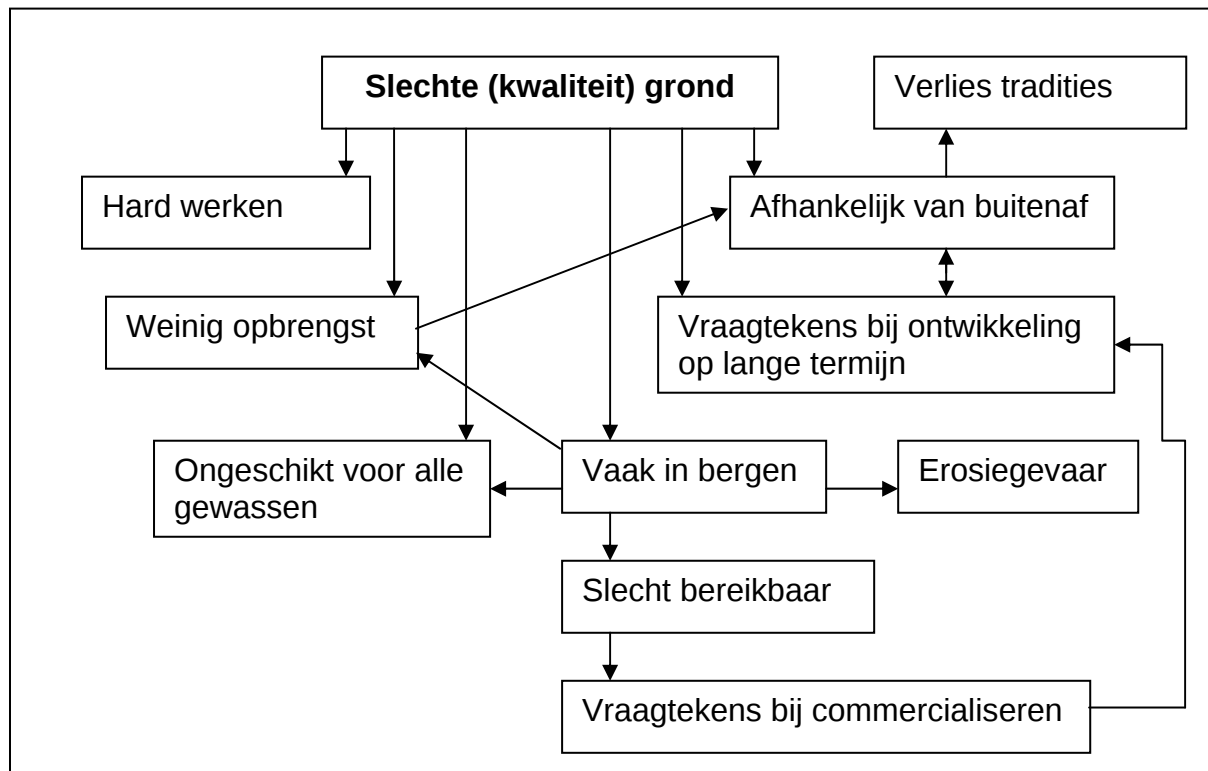
Slechte bereikbaarheid van de Chortí-dorpen heeft ook gevolgen voor de bekendheid van de Latino's met de Chortís. Dit is zowel een voor- als een nadeel. Het voordeel is dat zo'n isolement kan leiden tot behoud van de eigen cultuur. Nadeel is dat ze zich in hun eigenwaarde voelen aangetast omdat ze weggestopt zijn. Het blijft voorkomen dat mensen (Latino's, toeristen, politici), nog steeds kunnen denken dat de Maya Chortís niet als inheems volk bestaan.

Onvruchtbaarheid van de grond heeft gedeeltelijk dezelfde gevolgen als wanneer je géén land in eigendom hebt. Ook te kleine en te onvruchtbare gronden hebben bijgedragen aan een benauwde economische situatie van het inheemse volk als geheel. In beide gevallen werden de Chortís gedwongen elders te werken dan in hun eigen, besloten gemeenschap. Daarmee is een stuk onafhankelijkheid verloren, en zijn invloeden van buitenaf niet meer tegen te houden. Zo gaan traditionele manieren van inkomsten genereren gemakkelijk verloren. Wat weer bijdraagt aan transformatie van de oorspronkelijke cultuur.

Ook afhankelijkheid van NGO's ligt gemakkelijk op de loer, veel hangt af van de stijl van de betreffende projecten.

Bijvoorbeeld OCDIH, die hen helpt door irrigatie- en mestprojecten waardoor de vruchtbaarheid van het land verbeterd wordt, heeft als insteek zelfvoorzienende landbouw. Toch rijst de vraag of de te weinige en in het algemeen te slechte kwaliteit gronden op de lange duur voldoende perspectief bieden voor een gezonde ontwikkeling op lange termijn van deze etnische groep.

In schema ziet dit hele verhaal van een slechte (kwaliteit) van grond er als volgt uit:

Figuur 8.3 Gevolgen van slechte (kwaliteit van) grond

De genoemde gevolgen van vrijwel alleen toegang hebben tot slecht land, hebben een sterke relatie met de bestaanswijze. De landbouwafhankelijke Chortís zijn zeker afhankelijk van de kwaliteit van hun land. De toegang tot dit natuurlijk kapitaal blijkt invloed te hebben op het humane kapitaal waarbij gezondheid en eigenwaarde een rol spelen. Bij het bewerken van de grond wordt het sociale kapitaal ingezet. Het gebruiken van de familie in het productieproces en de afhankelijkheid van buitenaf kwamen naar voren als gevolg van toegang tot grond van slechte kwaliteit. De gevolgen van deze slechte grondkwaliteit kwam echter het duidelijkst naar voren in het financieel en fysiek kapitaal. Bij het fysieke kapitaal valt op dat percelen in de bergen bijdragen aan slechte bereikbaarheid waardoor er mindere mogelijkheden ook zijn om te commercialiseren. Daarmee kunnen weer vraagtekens worden geplaatst bij ontwikkeling op de lange termijn en afhankelijkheid van de Chortís van mensen van buiten de gemeenschap. Het financieel kapitaal komt tot uitdrukking in de lage opbrengsten. Het natuurlijk kapitaal heeft hier direct invloed op. Want door de ligging in de bergen is er ongeschiktheid voor veel gewassen en reëel gevaar voor erosie (modderlawines), wat lage opbrengsten van het land oplevert.

Duidelijk is dat alle vijf de kapitalen waarin de bestaanswijze uiteenvalt, worden geraakt door het hebben van grond van slechte kwaliteit.

8.5 Casus: Vergelijking met Guatemala

Waarom een paragraaf met een vergelijking met Guatemala? Omdat het veel dingen duidelijk maakt over hoe de zaken er voor staan in Honduras in de provincie Copán. Copán Ruinas ligt namelijk slechts 15 kilometer van de Guatemalteekse grens. De Maya Chortí wonen aan beide kanten van de grens, en toch is er een groot verschil aan te wijzen tussen de Maya Chortí van Honduras en die van Guatemala. Zo hebben de Maya's van Guatemala meer dan de Maya's van Honduras zaken uit hun inheemse achtergrond vastgehouden, en hebben deze zich in meerdere opzichten meer onderscheiden van de andere inwoners van Guatemala dan de Maya Chortís aan de Hondurese kant van de grens..

Rivas (1994) geeft een opsomming van een aantal zaken die de Hondurese Chortís zijn kwijtgeraakt als je ze vergelijkt met de Guatemalteekse Chortís:

- “- Creencias y prácticas religiosas
- Rituales del ciclo de vida y productivas de la naturaleza
- Formas ancestrales de organización socio-religiosa.”³⁸²

Daar komen de eigen taal en klederdracht bij die in Honduras grotendeels verloren zijn gegaan. In Guatemala dragen de Maya's andere kleren; vrouwen met druk geborduurde kleren en mannen in het wit. Ze gebruiken kalebassen om hun water in te bewaren en koel te houden. Deze gebruiken hadden de Maya's vroeger ook in Honduras.

“Er zijn zeven dorpen [in Honduras] die het meest aan de oude cultuur hebben vastgehouden, ook al is ook daar veel verloren gegaan. Het gaat om de dorpen;

- Carizalon - San Antonio Tapexcos
- Chonco - La laguna
- San Isidro - La Pintada
- Chilar”³⁸³

De reden die Victor Martinez geeft is omdat deze dorpen het dichtst bij de grens met Guatemala liggen. En ook geïsoleerd liggen van de rest van Copán. Twee belangrijke factoren. Nueva Esperanza, het dorp waar Victor woont, is aan Copán Ruinas vastgegroeid. Voor hen is het veel moeilijker om Maya Chortí te blijven. “De invloeden van de moderne wereld, van ander werk, van mode, tv is heel goed zichtbaar in ons dorp. Vooral voor de jongeren is moeilijker om anders te blijven.” ³⁸⁴

³⁸² Rivas, 1994, 136

³⁸³ Victor Martinez, 21- 11-05

³⁸⁴ Victor Martinez, 21-11-05

De nabijheid van de grens wordt dus als reden gegeven voor de verscheidenheid in vasthouden van cultuur. Hoe komt het dat de grens tussen beide landen zo'n verschil heeft kunnen maken? Het antwoord ligt al in de naam grens wat al impliceert dat het om een scheiding gaat. "The borders erected around territories (...) are subject to periodic transgression. In practical terms it may make a considerable difference which side of the line a person finds themselves on."³⁸⁵ Zeker in een grensgebied wordt het duidelijk dat mensen zich aan de andere kant van de grens al anders gedragen. "While borders are political constructs, they have clear social and cultural implications, particularly for those living in border zones. Borders are not just lines dividing territory; they are social and discursive constructs which have important ramification, not just in a broad political sense but also in people's everyday lives.(...) The creation and existence of formalized borders may lead to significant differences on opposite sides."³⁸⁶ Grenzen worden soms getrokken midden in een culturele homogene groep. In dat geval is na verloop van tijd het verschillende gedrag extra opvallend. "De grens is een proces van scheiding. Dit gebeurde al tijdens de kolonisatie, en de verschillende agrarische wetten in beide landen hebben eveneens voor grote ongelijkheid gezorgd."³⁸⁷ Het verschillende politieke beleid dat in beide landen gevoerd is heeft invloed gehad op de verschillende ontwikkelingen die beide landen hebben doorgemaakt. Wat ook van belang is, is de politieke onrust en vervolging in de landen.

In 1933 is voor de laatste keer de grens tussen Honduras en Guatemala veranderd. Een gedeelte van Honduras werd toen Guatemalteeks grondgebied. Verschillende migratiestromen door de geschiedenis heen laten de nauwe band tussen de regio's aan de grens zien. Tussen 1920-1940 gingen veel 'Hondurese' Maya's naar Guatemala, voornamelijk om daar hun producten te verkopen. "Van 1970-80 kwamen vele Maya's van Guatemala naar Honduras. De armoede, vervolging en onderdrukking vormde daartoe de aanleiding."³⁸⁸ "Van 1989 tot 1992 was er een massa deportatie van Honduras naar Guatemala. Vanwege de vele gevaren die de Chortí hier liepen."³⁸⁹

Door de grenswisseling zijn er ook problemen ontstaan rond de nationaliteit van verschillende inheemsen. Vele opa's en oma's waren in Honduras geboren en opgegroeid maar de kinderen kregen Guatemalteekse nationaliteit. En bij het oversteken van de grens om in Honduras te willen wonen kregen ze daar problemen mee."³⁹⁰ Voor de Chortís is dit

³⁸⁵ Storey, 2001, 6

³⁸⁶ Storey, 2001, 30

³⁸⁷ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

³⁸⁸ Interview Salvado Segovia, 27-02-06

³⁸⁹ Interview Victor Martinez, 02-02-06

³⁹⁰ Presentatie Tapizca 02-03-06

heel raar. Want in hun wereldbeeld bestaan er geen grenzen en zijn ze één volk met de Maya Chortí uit Guatemala. "CONIMCHH kent geen grenzen. (...) Wij zijn anders, Wij zijn vrij, wij zijn van niemand niet van een politieke of christelijke partij."³⁹¹ Dit wereldbeeld is wel oorzaak voor frictie met de werkelijkheid want "De grens bestaat omdat het politiek gezien moet. Ook al is het voor de Chortís geen werkelijkheid, ze leven wel onder de gevolgen ervan."³⁹²

En die gevolgen worden duidelijk in een gedeeltelijke verlies van de inheemse identiteit. De eeuwenoude identiteit raakten ze steeds meer kwijt doordat ze, voornamelijk in Honduras, veel in contact kwamen en komen met Latino's en daardoor een vermenging van gewoontes krijgen. "Ook in het verleden, waar veel andere inheemse bevolkingsgroepen geïsoleerd leefden en zich terug konden trekken moesten de Chortís op het land van anderen, de Latino's, werken."³⁹³ Dit in tegenstelling tot Guatemala, daar waren de Maya's niet genoodzaakt om op het land te werken van grootgrondbezitters. "In Guatemala stond het agrarische beleid de Maya's toe te blijven waar ze waren en een stukje grond in bezit te houden, net genoeg om rond te komen(te overleven). In Honduras moesten ze verhuizen naar de bergen, het vruchtbare dal was voor de rijken. In Honduras werd alles afgepakt van de inheemse bevolkingsgroepen. Al het land. Het ontwikkelen van de landbouw kwam in handen van Latino's. Ze hadden geen recht om een beetje maïs voor zichzelf te verbouwen. Ze mochten geen dieren houden en konden hun huizen niet verbeteren."³⁹⁴ Zonder land om te verbouwen werden ze dus verplicht om op de grond te werken van de rijken, de grootgrondbezitters. Het verschil tussen Guatemala en Honduras is dus het hebben of niet hebben van grond. In Honduras waren ze verplicht om werk te zoeken als ze niet wilden verhongeren. En de grootgrondbezitters waren de enigen die werk konden bieden. Ze behandelden de Chortís als slaven en gaven hen een hongerloontje, maar de Chortís hadden geen keus.

"Op de grote boerderijen, waar ze terecht kwamen, werden ze verplicht Spaans te praten en verplicht om hun kleren en schoenen te veranderen en andere gewoontes aan te nemen. Ze waren altijd doelwit van pesterijen. Ze praktiseerden hun eeuwenoude manieren van landbouwbedrijven niet meer, moesten op de grote boerderijen steeds nieuwe technieken toepassen. Het niet hebben van eigen landbouwgrond was van dit alles een hoofdoorzaak."³⁹⁵

³⁹¹ Vergadering CONIMCHH, Marcelina interiano, 18-02-06

³⁹² Interview Salvador Segovia, 27-02-06

³⁹³ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

³⁹⁴ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

³⁹⁵ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

In Guatemala was het voor de Maya's mogelijk om een klein stukje grond te behouden toen de grote bulk van het land verdeeld werd onder grootgrondbezitters. Dat kleine stukje land is een van de redenen waardoor ze konden blijven leven zoals ze al eeuwen leefden. De Guatemalteken hadden op hun stuk land controle over hun manier van leven. Ze konden op hun land, hun gewoontes in stand houden, hun cultuur hoog houden, hun taal spreken, hun planten verbouwen voor de natuurgeneeswijze. Dit alles was niet mogelijk in Honduras. In Honduras werden ze slaven en landlozen. Helaas, "Honduras failed to develop an indigenous landholding elite, unlike Guatemala, El Salvador and Nicaragua. Instead the economy and politics of the country became controlled by US banana interests."³⁹⁶ Deze geschiedenis van het land heeft de geschiedenis van de Maya Chortís in Honduras in grote mate bepaald.

Dit voorbeeld laat de grote verschillen zien van gevoerd beleid en de consequenties daarvan in beide landen. Wat weer bijdraagt aan ons nader begrip van de relatie tussen land en livelihood. Want landeigendom leidt in het ene land bij dezelfde etnische groep tot het kunnen vasthouden aan de bestaanswijze, geïnspireerd door een eeuwenoude wereldbeschouwing. Bij het ontbreken van landrechten bij dezelfde etnische groep in het andere land blijkt het veel moeilijker om een bestaanswijze op te bouwen waar je tot je recht komt als inheems volk.

Een lichtpunt in dit verhaal over verschillen tussen beide landen is dat er ook van elkaar geleerd kan worden en dat er ook daadwerkelijk sprake is van samenwerking tussen de Maya's aan beide kanten van de grens. "In Guatemala hebben ze een sterke culturele overlevering. Maar zijn ze niet sterk in hun politieke strijd. In Honduras hebben ze een zwakke culturele overlevering. Maar zijn ze sterk op politiek gebied om deuren naar de overheid te openen."³⁹⁷ Het gevolg hiervan is dat er mogelijkheden zijn voor uitwisseling en samenwerking. CONIMCHH maakt hier gebruik van. "Er was een pilot project in het jaar 2001 en 2002 om hierin van elkaar te leren. Aan de ene kant zou de kalender, de medicinale planten en de rituelen aan Honduras geleerd worden en zouden de Guatemalteken onderhandelings technieken leren."³⁹⁸ Hoewel het pilot project goed ging werd er niets verder mee gedaan. Soms bezoeken ze elkaar nog en maken ze gebruik van elkaars kennis maar niet op grote schaal. Ook organisaties als OCDIH en CONPAH maken gebruik van de kennis in Guatemala. Een voorbeeld is de door mij bezochte workshopdag op 06-03-06 van OCDIH

³⁹⁶ Lonely planet, Central America, 2004, 338

³⁹⁷ Interview Salvador Segevia, 27-02-06

³⁹⁸ Interview Salvador Segovia, 27-02-06

om inzicht te verkrijgen in de Maya Cultuur. Doel was dat de werknemers daardoor haar werkmethoden cultureel gezien konden fine-tunen voor hun activiteiten in de Chortí-dorpen.

Ook in groter verband zijn grenzen betrekkelijk. Inheemse volkeren over de hele wereld werken samen of zitten in organisaties om zich samen in te zetten voor hun culturele overleving, om vormen te vinden voor aanpassing aan de moderne tijd, maar daarin ook strijden voor hun rechten. Hoe verschillend de situaties ook zijn waarin ze leven of geloven, toch herkennen en erkennen ze de ander in wie ze zijn.

8.4 Conclusie

Duidelijk is geworden dat het ontbreken van landeigendom hindernissen opwerpt voor de Chortís om hun bestaanswijze vorm te geven. Landeigendom geeft mogelijkheden tot ontwikkeling en ontplooiing. Ook ontplooiing als inheemse Chortí. Landeigendom is belangrijk voor de beoefening van de eigen cultuur, en om te voorkomen dat deze verder afkalft. Zoals de casus Guatemala en Honduras laat zien is, door het verlies van eigen grond om te bewerken, ook een groot gedeelte van hun cultuur verloren gegaan. De Maya's in Honduras waren gedwongen te werken op het land van grootgrondbezitters. Daardoor kwamen ze constant in contact met de harde buitenwereld, werden ze uitgelachen om hun gewoontes en taal. Maar ze konden zich daar niet aan onttrekken omdat ze anders geen inkomsten hadden. De Maya's in Guatemala hadden altijd hun kleine stukje grond rond hun huis. Daardoor waren ze niet verplicht om buiten de eigen gemeenschap te werken. Door die onafhankelijkheid konden ze hun eeuwenoude gewoontes beter handhaven. Het verkrijgen van landeigendom is meer dan een soort historisch bepaald cultuurrecht. Het is ook meer dan een kwestie van eer, om door te gaan met een eenmaal begonnen strijd die dan ook gewonnen moet worden. Maar het gaat erom dat de relatie tussen land en bestaanswijze voor de Chortís erg sterk is. Het land is verweven met wie ze zijn. Land en het eigendom daarvan raakt hun wezen aan. Zoals ze zelf zeggen: "grond betekent leven".

9.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is de link gelegd tussen landeigendom en de bestaanswijze van de Maya Chortí. Dit afsluitende hoofdstuk bouwt daarop voort door de hoofdvraag van het onderzoek verder te beantwoorden. Ook neem ik een positie in binnen het debat dat in hoofdstuk 2 is beschreven. Als laatste worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

9.2 Conclusie

Het doel van dit onderzoek was de factoren in kaart te brengen die een rol spelen in het dagelijkse bestaanswijze van de Maya Chortí boeren in de dorpen rond Copán Ruinas. Het hebben of ontbreken van land is een factor die daarin centraal stond. De invloed van landeigendom op de bestaanswijze is onderzocht ook in vergelijking met andere factoren waaruit de bestaanswijze is opgebouwd. De centrale vraag van dit onderzoek luidde daarbij als volgt:

Welke rol speelt landeigendom in de duurzame bestaanswijze van de inheemse boerenbevolking Maya Chortí in de regio Copán Ruinas?

Het vorige hoofdstuk liet de relatie zien tussen landeigendom, landloosheid en slechte kwaliteit van land op allerlei aspecten die vallen over de bestaanswijze van de Maya Chortí indianen. Uit al die resultaten kan geconcludeerd worden dat er niet over bestaanswijze van de Chortís geschreven en gepraat kan worden zonder dat het thema land behandeld wordt. Landeigendom heeft verreikende gevolgen op de bestaanswijze van de Chortís. Die gevolgen gaan verder dan levensonderhoud in economische zin, dat ze land nodig hebben voor landbouwactiviteiten. Land heeft invloed op alle aspecten van hun leven en op alle kapitalen waarbij gebruik van maken bij het vorm geven aan hun bestaanswijze. Hiermee speelt landeigendom een veel grotere rol in de bestaanswijze van de Chortís dan ik in het beginstadium van het onderzoek had gedacht.

Vooraf de rol van land in hun wereldbeschouwing, identiteit en cultuur was opvallend en kwam duidelijk naar voren in alle uitspraken die de Chortís daarover deden. Land is van

onschatbare waarde voor de Chortís. Op elk van de onderscheidde vormen van kapitaal waar de Chortís gebruik van maken bij het vormgeven van hun bestaanswijze, speelt land een cruciale rol. Het speelt een grote rol in hun dagelijkse leven. In hun gedachten en daden en in wie ze zijn. Het raakt hun wezen aan.

De processen die zich tegenwoordig voordoen bij de Maya Chortí zijn onlosmakelijk verbonden met de sociale en politieke context waarbinnen zij zowel in het verleden als tegenwoordig leven. Dit werd duidelijk in hoofdstuk vier, vijf en zeven. Deze context heeft invloed op zowel het onderdeel landeigendom als in de bestaanswijze van de Chortís. Maar het gaat zelfs verder dan dat want het heeft ook invloed op de relatie tussen beide. Door invloed uit te oefenen op één van de twee onderdelen wordt automatisch ook de andere beïnvloed. Bijvoorbeeld als de overheid het proces van landaankoop voor de Chortís te vertragen, houden ze een afhankelijkheid in stand die deze vorm van moeizaam een bestaan opbouwen niet doorbreekt. Ook voor de grootgrondbezitter geldt dat als zij de verkoop van hun land uitstellen, zij langer macht kunnen behouden over de Chortís en hun manier van leven.

Ontwikkelingsprojecten die zich alleen richten op de verbetering van de wijze van bestaan en niet ingaan op het thema land gaan daarin voorbij aan de sterke relatie tussen beide. Zolang er geen zekerheid is van landeigendom, zijn er zoveel negatieve relaties met de vorming van de bestaanswijze dat er grote negatieve invloed zal zijn op die projecten. De geboekte vooruitgang zal kleiner zijn dan als er wel sprake is van landeigendom.

Hoofdstuk zeven, dat ingaat op landrechten en afspraken rondom land, bepaalt ons bij de papieren rechten van de Chortís. Op papier zijn de Chortís de meest rijke mensen van Honduras. Ze hebben rechten waar iedereen jaloers op zou worden. Alleen op papier, alleen in theorie want in de praktijk zijn ze het meest gemarginaliseerde volk in Honduras. Ze zijn het meest buitengesloten en gediscrimineerd op alle fronten: onderwijs, gezondheid, land, kans op een baan, prijs om hun producten te verkopen en ga zo maar door. Wat zijn de mogelijkheden om dat recht werkelijkheid te maken in hun levens?

Hier doet zich een spanningsveld voor op het gebied van internationale rechten en de uitvoer daarvan. Ook bij de afweging van een land om een verdrag wel of niet te ondertekenen. Een land kan internationaal gezien beter een verdrag, zoals b.v. Conventie 169, ondertekenen ook al weet de regering van dat land dat zij zich er niet aan zal houden. Als er niet getekend wordt dán krijg je 'de internationale gemeenschap' over je heen. Maar wat gebeurt er als de afspraken uit het verdrag niet worden nagekomen? Niet veel behalve een appél van

Amnesty international. Er is internationaal gezien geen macht die bij buitensporige schending van mensenrechten, en hierbij speciaal ingaand op de rechten van inheemse bevolkingen beschreven in Conventie 169, kan ingrijpen. Zeker niet als deze schendingen geen directe invloed hebben op de wereldeconomie. En dus blijven het vaak papieren rechten.

In hoofdstuk 8 werd de slechte kwaliteit van grond centraal gezet. Opvallend was dat de gevolgen hiervan ook duidelijk zijn en vaak genegeerd worden. Want als alle stukken grond die de Chortís beloofd zijn ingewilligd worden maar dan met slechte kwaliteit, dan nog zullen de problemen die zich voordoen rond de bestaanswijze blijven. Dan hebben ze echter geen papieren rechten meer om zich op te beroepen. Op korte termijn is ook dit landeigendom van slechte kwaliteit een oplossing maar op de lange termijn zullen ze de nadelen ervan ondervinden. Zo kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de duurzaamheid van deze korte termijn oplossingen door de overheid en grootgrondbezitters om land aan de Chortís te verkopen.

De vormgeving van de bestaanswijze wordt dus voor een heel groot gedeelte bepaald door het wel of niet hebben van land. Dit geldt ook als we kijken naar wat een bestaanswijze duurzaam maakt. In het theoretische kader in hoofdstuk twee is beschreven dat een bestaanswijze duurzaam is als zij om kan gaan en kan herstellen van stress en schokken van buitenaf en haar bekwaamheden en activa kan behouden of zelfs vergroten zowel nu als in de toekomst terwijl ook de natuurlijke hulpbronnen daar geen hinder van ondervinden.³⁹⁹

Concluderend wil ik stellen dat de bestaanswijze van de Chortís, uitgewerkt in de vijf vormen van kapitaal, pas duurzaam kan worden als de Chortís kunnen beschikken over eigendomsrechten van land. Pas dan kunnen ze bouwen aan betere woningen, gezondheidszorg, institutionele versterking. Pas dan krijgen organisaties meer ruimte, is er ruimte voor culturele overlevering op grote schaal, ruimte voor trots omdat ze legaal wonen, verbetering van huizen, mogelijkheid voor het onderhouden van bos, natuurlijk kapitaal en waterbronnen, zelfvoorzienende landbouw omvormen naar integrale boerderijen waar een gedeelte van de opbrengst verkocht kan worden en uitkomst geven van spanning en onzekerheid over de toekomst dus het geeft weer mogelijkheden om dromen waar te maken.

Tot die tijd lijken schokken en stress van buitenaf destructieve gevolgen te hebben op hun bekwaamheden en toegang tot activa. Destructief tot in zekere zin. Ze hebben veel verloren van hun originele manier van leven van zelfvoorzienende landbouw. De invloed van hun

³⁹⁹ Vertaling van www.livelihoods.org

eeuwenoude cultuur daarin, hun trots en eenheid met de natuur. Toch zijn ze ondanks al die inmenging van buitenaf, schokken en stress, staande gebleven. Zelfs meer dan dat. Na een periode van hardnekkige onderdrukking hebben de Chortís zich georganiseerd binnen CONIMCHH om zo weerstand te bieden tegen die schokken. Ze zijn de confrontatie aangegaan met politici om die schokken te overwinnen. Dit is een langzaam en moeizaam proces maar er worden stappen gezet om hun bestaanswijze veilig te stellen. Om te bouwen aan het behouden, herwinnen en vergroten van hun activa. Dat geeft hun leven de bestemming die ze gedeeltelijk zijn kwijtgeraakt maar wel willen doorgeven aan de volgende generatie. De volgende generatie die op inheemse wijze om zal gaan met alle beschikbare vormen van kapitaal waaronder de natuurlijke hulpbronnen. Dat territorium wat ooit in eigen bezit zal zijn, ondersteunt hun wereldbeschouwing, hun zijn en wat ze meegeven aan hun kinderen. Maar ook wat ze aan mij als buitenstaander hebben meegeven.

9.3 Mijn positie in het legaliseringdebat

Na de analyse en bovenstaande conclusies wordt er teruggegrepen op het debat dat in hoofdstuk 2 is beschreven. Het debat speelt zich of rond de vraag of het hebben van legaal land werkelijk zo belangrijk is voor de arme boeren en in dit geval voor het Maya Chortí volk.

Legaliteit van landeigendom en daarmee het einde van een dreigende uitzetting wordt als de sleutel gezien waarmee arme mensen betere beslissingen kunnen maken voor de toekomst. De armoede waarin mensen leven wordt bij illegale landbezetting in stand gehouden omdat er wordt gehandeld uit angst. De illegaliteit van vestigen, wonen en verbouwen en de constante dreiging van uitzetting wordt gezien als een hoge drempel om te investeren in hun huis, tuin en land. Legaliseren van eigendomstitels staat in de literatuur bekend als dé oplossing van veel problemen voor arme mensen.

In het debat werden tegenargumenten genoemd voor dit standpunt. En werd er gezegd dat de uitingvorm van illegaliteit erg contextgevoelig zou liggen. Daar ben ik ook van overtuigd. De context van de Chortís in Copán Ruinas laat echter heel duidelijk zien dat voor hen legale documenten van landeigendom van cruciaal belang zijn.

Allereerst moet daarbij een kanttekening geplaatst worden dat in hun ogen, het land al legaal van hen is omdat het altijd van hun voorouders is geweest en omdat het (recentelijk) betaald is door het bloed van hun leider Cándido Amador. Dit eigendomsrecht in hun ogen is echter niet (volledig) erkend door mensen in hun omgeving zoals grootgrondbezitters en overheden.

Vandaar dat zij de noodzaak ook hebben ingezien om via de juridische weg alsnog legale eigendomsdocumenten voor hun land te verkrijgen.

Ten tweede zijn de effecten van legale eigendomsdocumenten voor hen goed zichtbaar, maar nu vaak nog onbereikbaar. Zij kunnen met die documenten toegang krijgen tot betere voorzieningen waaronder ook schoolgebouwen en gezondheidscentra. En op sociaal gebied krijgen ze erkenning en hoeven ze minder in angst te leven. Ook hierbij wil ik een kanttekening plaatsen. De illegaliteit van land heeft de Chortís namelijk niet alleen slechte en moeilijke dingen gebracht in hun leven. Het positieve effect van illegale landbezetting is het ontstaan van samenwerkende en sterke gemeenschappen die opkomen voor hun rechten. CONIMCHH was niet zo sterk geweest als zij hun hoofddoel, namelijk recht voor de Chortís, niet zo breed ondersteund zagen bij hun achterban.

Armoede staat centraal in het legaliseringsdebat en hoe die marginale posities in de kern aangepakt moeten worden. Een deel van die kern is volgens mij het ontbreken van legale documentatie van landeigendom maar het is niet het enige.

Ik ben voor legalisering van eigendomsrechten. In de eerste plaats omdat de rechten van de armen onder ogen moeten worden gezien. Ze zijn een grote groep die deel uit lijken te maken van een ander systeem. Ze worden uitgesloten van veel voordelen die het legale systeem met zich meeneemt. Het meest opvallende is volgens mij het kunnen werken aan een beter bestaan, los van de belemmeringen van het illegale systeem.

Ik ben ook voor legalisering van eigendomsrechten omdat het een einde maakt aan de grote onzekerheid waarmee mensen elke dag moeten leven. Een vast plek om te wonen en op het land te werken zonder angst voor uitzetting is een groot recht waar volgens mij iedereen aanspraak op zou moeten kunnen maken. Zo kunnen de Chortís zonder angst zaaien en oogsten. Eigendom roept ook verantwoordelijkheid op. Verantwoordelijkheid om te bouwen aan een beter en zekerder bestaan.

De toegang tot krediet is een veelgenoemde reden voor legalisering. Voor de Chortís zou dit denk ik niet uitmaken. Toegang tot krediet via het systeem bij banken is voor de lage en middenklasse in Honduras vrijwel onmogelijk door de enorme rente en garanties die gevraagd worden. Daarin blijven de Chortís dus afhankelijk van microkredietprogramma's die door ontwikkelingsorganisaties aangeboden worden.

Als eigendomsrechten worden gebruikt als middel om de armoede te bestrijden dan ben ik voor een brede, holistische aanpak waar eigendomsrechten deel uit maken. Het staat namelijk niet op zichzelf maar moet gezien worden in combinatie met andere factoren die het leven van de arme Maya Chortí boer moeilijk kunnen maken. Bij zo'n holistische aanpak kan de vraag gesteld worden naar de wortel van het eigendomsrechtenprobleem. Als het gaat om landrechten-zekerheid zijn velen geneigd oplossing te zoeken in direct dat probleem op te lossen door een officiële eigendomsbewijs in plaats van de oorzaken en wortels te onderzoeken. De studie van Roquas laat zien dat er eerst meer aandacht zou moeten komen voor het verhelderen van het wettelijke kader dat landrechten zou moeten reguleren en aan het opheffen van de rechtsonzekerheid. "Rechtsonzekerheid blijkt sterk gerelateerd aan de falende capaciteiten van de rechtbank om geschillen over eigendom te beslechten."⁴⁰⁰ Hij zoekt oplossingen dus allereerst niet in verkoop van nationale en particuliere grond en eigendomsregistratie maar in het rechtssysteem. Een goed lopend rechtssysteem en handhaving daarvan geeft kaders waarbinnen de bestaanswijze van de Chortís beschermd zijn ook op het gebied van landrechten. In dit alles zijn de Chortís echter wel afhankelijk van politieke goodwill.

De politieke goodwill is soms ver te zoeken. Zo worden processen van landregistratie, die al in gang zijn gezet, vertraagd. Grondspectatie is daarvan het grootste gevolg waardoor het proces nog verder vertraagd wordt. De dreiging van grondspectatie bij legaliseringproces in Honduras komt uit. Wetenschappers die tegen legalisering van land zijn uit categorie 1, krijgen hierin gelijk. De prijzen van land zijn schrikbarend om hoog gegaan, ook voor slechte stukken land.

Er werd door die wetenschappers echter ook gewaarschuwd voor verkoop van grond na de officiële eigendomstitels en verdrijving van armen van hun land doordat het te duur voor hen werd. Grond wordt meer waard als er legale eigendomsaktes aan vast zitten. Zeker als er ook in het land is geïnvesteerd door middel van infrastructuur en voorzieningen, wordt het meer waard. Voor vele arme mensen, de voormalige illegale bewoners, zal het 'nieuwe' systeem te duur worden. Dit geldt denk ik niet voor de Chortís. Zij hebben eigendomsdocumenten in naam van de hele gemeenschap waardoor verkoop moeilijk is. Ook ligt hun wereldbeschouwing besloten in het land waar ook hun voorouders al woonden waardoor ze het spiritueel gezien ook niet zouden willen verkopen. En de nieuwe grond zal denk ik niet te duur voor hen worden omdat zijzelf niet betalen voor het land maar de overheid dat doet. Voor hen wordt het wel steeds duurder.

⁴⁰⁰ Roquas, 2002, 262

Ik val door deze argumenten meer in de tweede categorie van de tegenstanders van legalisering. Puur en alleen legalisering van land zonder kaders, zal nooit het effect hebben op armoede als wanneer er sprake is van een holistische benadering waar ook landrechten onder vallen. Er kan pas echte zekerheid van recht zijn binnen een goed lopend overheidsapparaat en juridisch systeem die de landrechten kan beschermen.

De Chortís zijn afhankelijk van politieke goodwill en een goed juridisch systeem die de verkregen landrechten ook daadwerkelijk beschermt. Toch zijn ze daar niet volledig door stilgelegd. Zij oefenen druk uit om de politiek te dwingen zich met hun situatie bezig te houden. Al die protesten zijn niet voor niets gehouden en ook niet zonder resultaat. Mede door al die aandacht die zij op hun marginale situatie en rechtschending richten en hun strijd voor verbetering door middel van CONIMCHH, kunnen de geboekte resultaten hen niet zomaar worden afgepakt. Het heeft hen ook sterker gemaakt als volk, als organisatie en in hun politieke lobbywerk. Dit alles ondanks de falende goodwill vanuit de politiek en het juridisch systeem dat niet altijd even betrouwbaar is.

9.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Bij zo'n breed onderzoek is het onvermijdelijk dat er veel dingen maar kort aan bod zijn gekomen die nog om nader onderzoek vragen. Ook zijn er onduidelijkheden die opgehelderd dienen te worden maar waarvan de tijd het niet toeliet deze verder te onderzoeken.

Op micro niveau:

- Hoe wordt overerving van grond op zonen (eventueel ook op dochters in toekomst?) geregeld binnen gemeenschappelijke grondrechten van CONIMCHH?
- Hoe kunnen problemen die veroorzaakt worden door overerving van grond op het 16^e levensjaar ondervangen worden?
- Hoe kunnen de landrechten voor de Maya vrouw het beste vorm krijgen?

Op meso niveau:

- Wat kan de gemeente doen om zowel de belangen van de grootgrondbezitters (met geld en dus ook macht) als die van de Maya Chortí (met papieren rechten en marginale levensomstandigheden) te behartigen?
- In hoeverre houdt de gemeente rekening met de toename van bevolkingsdruk van de Chortís in relatie met toegang tot land?

Op macro niveau:

- Hoe kijkt de nationale overheid van Honduras aan tegen de grondpolitiek en de strijd die de Maya's voeren om landbezit?
- Hoe gaat de nationale overheid in zijn werk ten aanzien van landrechten?
- Hoe nemen ze verzoeken om land in ontvangst?
- Hoe gaan zij om met internationale afspraken?

- Hoe gaat de internationale gemeenschap om met inheemse bevolkingen?
- Wat is de internationale invloed op Honduras en daarmee op het Chortí volk? Wat voor rol spelen de Verenigde Staten en de Europese Unie in de ontwikkelingspolitiek in Honduras?
- Hoe communiceren inheemse volken wereldwijd met elkaar om zo elkaar tot steun te kunnen zijn?
- Hoe gaan inheemse volkeren en specifiek de Maya Chortís om met identiteitsvorming in de veranderende globaliserende context? Hoeveel prioriteit moet er gegeven worden aan het terugwinnen van cultuuruitingen die verloren zijn gegaan om ook in de moderne tijd te kunnen functioneren?
- Hoe kan het spanningsveld tussen de geldige internationale conventie en de praktische en juridische uitvoerbaarheid hiervan vormgegeven worden? Dit geldt voor alle internationale conventies, maar in het licht van dit onderzoek specifiek voor Conventie 169.

Door middel van deze informatie uit aanvullend onderzoek zou het makkelijker zijn om de strijd om landeigendom vanuit CONIMCHH vorm te geven. Ook de gemeente en de nationale overheid zouden er bij gebaat zijn omdat er inzicht wordt verkregen in de actie die ondernomen kan worden in de belangenstrijd tussen diverse actoren. Zowel op het gebied van recht als gerechtigheid zou dit eraan kunnen bijdragen dat de Maya Chortí weer veilig en rustig kunnen wonen op het land wat altijd al van hun voorouders is geweest.

Están cansados? No!
Están cansados? No!
Entonces pase adelante!
No te cansa de luchar!

Zijn jullie moe? Nee!
Zijn jullie moe? Nee!
Doe dan mee!
Ga onvermoeibaar door met de strijd!

De strijdkreet die gebruikt wordt bij verschillende protestacties in de strijd om hun rechten. Door dit vers krijgen ze tijdens honger en vermoeidheid weer kracht en moed om door te gaan. Dit wens ik hen ook toe!

Literatuurlijst

- Calix A., e.a. (2003), *Informe sobre desarrollo humano Honduras 2003, Resumen. La cultura: medio y fin del desarrollo*. Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (UNDP) Impresión Editorama, S.A., san José, Costa Rica
- Chevez E. (2004) *Sistematización de la experiencia de incidencia y gestión de las comunidades indígenas Maya Chorti en la temática agraria*.
- CONIMCHH, (1998), *Antecedentes Historicos del Pueblo Maya Chorti de Honduras*, Copan Ruinas
- CONIMCHH (2004), *Estatutos del consejo nacional indigena Maya Chorti de Honduras*
- CONIMCHH, (2002) *Anexo No. 3A, Títulos de comunidades Indígenas Chortí. Periodo de 1998-2001*
- Conway T., e.a. (2002), *Rights and Livelihoods approaches: exploring policy dimensions*, Published in Natural Resource perspectives, no 78, may 2002, financed by DFID, published by ODI
- Eaton P. (2005) *Land Tenure, conservation and development in Southeast Asia*. Routledge Curzon, New York
- Flores L. coordinador de Tesu, (2003), *Censo Etnográfico Maya-Chorti del departamento de Copán*, Universidad Pedagogica Nacional Francisco Morazan, Trabajo educativo social (Tesu), Centro Universitario de educación a distancia, Santa Rosa de Copan
- Haan de L.J. (2000) *Livelihood, Locality and Globalisation*, University Press, Nijmegen
- Home R., Lim H. (2004) *Demystifying the Mystery of Capital. Land Tenure and Poverty in Africa and the Caribbean*. Cavendish Publishing, Portland
- Jansen K. (1998) *Political Ecology, Mountain Agriculture, and Knowledge in Honduras*, Thela Publishers, Amsterdam (Cedla)
- Kitchin R., Tate N.J. (2000), *Conducting Research into Human Geography. Theory, methodology & practice*. Pearson Education, Essex, England
- Kloosterman J. (1995) *Inheemse identiteit: tussen romantiek en werkelijkheid'. Het recht op zelfbeschikking en land in het Resguardo Muellamués, Zuid Colombia*. Proefschrift Universiteit Utrecht, ISOR, Utrecht.
- Knox P.L., Marson S.A. (2001), *Human Geography. Places and regions in global context*. Prentice-Hall Inc. 1e druk in 1998, Upper Saddle River, New Jersey
- Laughton, T. (2006), *De Maya's leven, mythen en kunst*, Librero b.v., Kerkdriel
- Lonely planet, (2004) *Central America on a shoestring. Big trips on small budgets*. Lonely Planet Publications Pty Ltd
- Mooibroek H., (2002), *Reisverslag Honduras*, TEARfund, Zwolle

- Mooibroek H., (2005), *Reisverslag Honduras*, TEARfund, Zwolle
- Nienhuis, van Hulst, (2002), *Claval et la géographie culturelle*. Essay Geografische beschouwingwijze
- OCDIH, (2002), *Y si lo volvieramos a hacer...Sistematizacion de la experiencia de gestion del consejo regional indigena Maya Chorti (CRIMCH) en el municipio de Copán Ruinas*, Copán
- OIT(Organización Internacional del Trabajo), (1989) *Convenio No 169. Sobre pueblos indígenas y tribales en países independientes 1989*. Gelezen tweede druk 1997, Impresión Azer publicidad, Honduras
- Pater de B., Wusten van der H., (1996), *Het geografische huis. De opbouw van een wetenschap*. Dick Coutinho, Bussum
- Perdomo A.M. (1997) *La Fuerza de la sangre Chortí*. Impreso en industrias Imet, San Pedro Sula, Honduras.
- *Plan estrategico municipal. Desarrollo integral y sostenible de Copán Ruinas*, periodo 2004-2015
- Potter R.B. e.a. (1999) *Geographies of development*. Pearson Education Limited, Harlow
- Rivas R.D. (1994) *Los Antiguos dueños de la tierra. Pueblos Indígenas y garífuna de Honduras. Una caraterización socio-económica, política y cultural*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen
- Roquas E. (2002) *Stacked Law. Land, property and conflict in Honduras*. Thela Latin America Series. Proefschrift Universiteit Wageningen.
- Sassen S., (1999), *Globalisering. Over mobiliteit van geld, mensen en informatie*. Van Gennep, Amsterdam
- Scoones, I. (1998) *Sustainable Rural Livelihoods. What contribution can we make?* Papers presented at the DFID natural resources Advisers Conference, july 1998, paper 72
- Segovia S. (2001) *Characterización socio-ambiental del territorio Maya Chortí*, Honduras (Segovia era concultor para OXFAM internacional y APSO)
- Segovia S. (2001) *Las comunidades Maya Chortí de Honduras y su reagrupamiento*, Honduras (Segovia era concultor para OXFAM internacional y APSO)
- Storey D. (2001) *Territory. The Claiming of space*. Pearsons Education, Essex, England
- Tapizca (2006), *Sistematización de los 11 años de resistencia y lucha reivindicativa del pueblo Maya Chortí vinculada al derecho a territorios 1994-2005. Informe Final*. (Equipo de asesoría metodológica), Recaredo Fernández Pineda, Isabel Vinent Grimany, Copán, Honduras

- Tapizca (2006) *Systematización de los 11 años de resistencia y lucha reivindicativa del pueblo Chortí vinculada al derecho a territorios, 1994-2005. Documento de presentación.*
- Tapizca (2006) *Manual de técnicas participativas para la recuperación histórica. Systematización de los 11 años de resistencia y lucha reivindicativa del pueblo Chortí vinculada al derecho a territorios, 1994-2005.*
- Thung P.H. (1993) *Spontane nederzettingen begeleid. Voorwaarden en criteria in Sri Lanka.* Bouwstenen no. 23. The United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), Faculteit bouwkunde, Technische Universiteit, Eindhoven.
- Wilkinson E. (2004) *Land titling and local economic development: the missing link? Evidence from two squatter settlements in Lima, Peru.* Working Papers Series NO. 389, Institute of social studies (ISS), Den Haag
- Zoomers E.A. (1998) *Livelihood strategies and development interventions in the Southern Andes of Bolivia: Contrasting views on development.*
- Zoomers E. A. (2001) *Land and sustainable livelihood in Latin America.* Royal Tropical Institute, Amsterdam
- Zoomers E. A. (2002), *Rural development policy in Latin America: the future of the countryside.* CEDLA.

Internetbronnen

- Alder G. (1999) *Ownership is Not a Priority Among the Urban Poor. The Case of Nairobi's Informal Settlements.* www.unhabitat.org
- Chevez, E. *Letter from Honduras*, CAFOD Catholic agency for overseas development. <http://www.cafod.org.uk/news>
- CIA (2005) *The World Factbook Honduras.* <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/ho.html>
- DFID (Department for International Development) (1999) *Sustainable livelihoods guidance sheets.* http://www.livelihoods.org/info/guidance_sheets_pdfs/section1.pdf
- Hawkey S. (2003) *Maya-Chortí Communicate for Land.* www.wacc.org.uk
- La Ruta Maya (2000-2006) *Cultuur.* <http://www.larutamaya.nl>
- Nederlandse Duurzaam Toerisme Site (2003) <http://www.ecotoerisme.nl>
- *Primera aproximación a los suelos, aguas y nutrientes de Latinoamérica. Honduras (2000)* leu.irnase.csic.es/.../latinamerica/e_hondur.htm
- St Mungo's Balerno (2005) *A brief history of Honduras* <http://www.stmungos.org/honduras2.htm>
- UNDP, (2001) *Brazilianising the Sustainable Livelihood approach.* www.undp.org/poverty
- Zoeksysteem wikipedia, zoekwoord *internationaal recht.* www.wikipedia.nl

Bijlagen

Bijlage 1	Lijst van alle verzamelde kwalitatieve data	180
Bijlage 2	De gemeenten in de provincie Copán	182
Bijlage 3	Dorpen die georganiseerd zijn binnen CONIMCHH naar gemeente	183
Bijlage 4	Vergelijking cijfers Copán met landelijk niveau	184
Bijlage 5	Afkortingen van organisaties	186
Bijlage 6	Fouten en opvallendheden bij de documentatieprocedure rondom landeigendom	188
Bijlage 7	Conventie 169, 1989, part II land	189

Bijlage 1 Lijst van alle verzamelde kwalitatieve data

Bezoek aan het dorp	Datum	Bijzonderheden
Bonete	17-11-05	Algemene indruk van het dorp Bonete, Verslag gesprek met vrouw in huis, Groepsinterview/ gesprek, Interview met consejero mayor Bonete: Manuel de Jesús Hernández
Barbasco	22-11-05	Algemene indruk van het dorp Barbasco, Interview met Antonio Guerra, vorige consejero mayor van Barbasco
Estansuela	29-11-05	Algemene indruk van het dorp Estansuela, Gesprek met Julian Ramirez, doet mee in het koeienproject van HPI
Llano (Cabañas)	30-11-05	Verslag van twee korte bezoeken
Agua Caliente (Copán)	11-12-05	Algemene indruk van het dorp Agua Caliente, Vergadering waarbij 24 mensen aanwezig zijn waarvan 3 vrouwen, Bezoek aan een vrouwenproject voor het drukken van t-shirts
Monte los Negros	14-12-05	Interview met Leonardo Ramirez, verantwoordelijke PAC in het dorp
Corralito	31-01-06	Interview met Jesús Perez, zwager van Cándido Amador, ex-consejero mayor van het dorp

Interview met	Datum	Bijzonderheden
Victor Martinez	23-11-05	Maya Chortí, Consejero mayor van het dorp Nueva Esperanza, heeft vroeger in het bestuur van CONIMCHH gezeten
Victor Martinez	29-11-05	
Victor Martinez	20-12-05	
Salvador Segovia	27-01-06	Hij werkt nu voor WOCA (politieke fortalising)
		In Honduras werkte hij eerst voor APSO en zo direct met de Maya Chortí bevolking. Nog steeds heeft hij contact met hen.
		Vroeger werkte hij met inheemse volkeren in El Salvador
		Video november 1998. Irlanda solidaria.
Victor Martinez	02-02-06	
Wilmer Aranda	20-02-06	Technische Agrariër binnen OCDIH
Victor en José	23-2-06	José werkt in Tegucigalpa om speciaal onderwijs voor de Maya voor elkaar te krijgen
Salvador Segovia	27-02-06	
Wilmer Aranda	28-02-06	Aanvulling interview 20-02-06
Cristobal Pineda	28-02-06	De consejero nationaal én regionaal van grond
Victor Martinez	28-02-06	
Elder Regalado	01-03-06	Technicus van lokale democratisering op gemeenschapsniveau. Coördinator tussen CONIMCHH en OCDIH
Fransisco	01-03-06	Technische Agrariër binnen CONIMCHH
Doctor Interiano	03-03-06	Grootgrondbezitter, invloedrijke man die zich inzet voor de Maya's na jarenlange vervolging

Bijgewoonde bijeenkomsten	Datum	Bijzonderheden
Vergadering CONIMCHH	05-11-05 zaterdag	
Religieuze Ceremonie	19 november	
Vergadering CONIMCHH	3-12-05	
Vergadering CONIMCHH	28-01-06	
Door middel van een workshop en onderzoek documenteren van 11 jaar Chortí geschiedenis	06-2-06	Uitgevoerd door onderzoeksduo Tapizca
Presentatie werk OCDIH door de twee agrariërs Wilmer en Yobany in 24 dorpen	02-06	
Vergadering CONIMCHH	18-02-06	
Workshopdag plaats vrouw binnen CONIMCHH	23-02-06	
Presentatie resultaten van onderzoek van Tapizcas	02-03-06	
Vergadering CONIMCHH	04-03-06	
Workshop/ infodagen over Maya cultuur voor het personeel OCDIH	05/06-03-06	Door Maya echtbaar uit Guatemala

Bijlage 2 De gemeenten in de provincie Copán.

Vetgedrukt staan de gebieden waar de Maya Chortí wonen. Dit onderzoek heeft zich beperkt tot gebied 4. de gemeente Copán Ruinas.

Bijlage 3 Dorpen die georganiseerd zijn binnen CONIMCHH naar gemeente

Gemeente Copán Ruinas
Agua Caliente
Aldea Nueva
Boca del Monte
Carrizalón
Carrizalito
Chonco
Corralito
El Barbasco
El Bonete
El Zapato
Estanzuela
La laguna
La Pintada
Llanetillos
Monte los Negros
Nueva Esperanza
Nueva Estanzuela
Porvenir 1
Porvenir 2
Rio Amarillo
San fransisco
San Isidro
San Rafael
Santa Rosita
Tapexco

Gemeente Santa Rita	Gemeente Cabañas
Agua Caliente	Morazán
Buena Vista	
El Limón	
El Mirador	
El zapate	Gemeente El paraíso
Gotas de Sangre	Aldea Nueva
La Castellana	Brisas del Río
La Huertana	El Charcón
Las Achiotes	Las flores
Tegucigalpita	La laguna
Unión Otuta	Paraíso Centro

Bijlage 4 Vergelijking cijfers Copán (en de vier gemeenten waar de Chortís wonen) met landelijk niveau

Lugar	Indice de Desarrollo Humano (IDH)	Ranking según IDH	Estimación de tasa de desnutrición	Logro en salud	Tasa de alfabetismo
Honduras	0.657	-	34.0	0.734	79.7
Copán (departemento)	0.556	-	51.9	0.535	68.2
Copán Ruinas	0.503	244	55.1	0.499	60.8
Santa Rita	0.489	255	58.6	0.460	56.5
Cabanas	0.484	260	56.6	0.483	58.0
El paraiso	0.520	231	56.3	0.485	61.6

Tabel 1a Indice de desarrollo Humano según municipio, 2003

Municipio	Tasa bruta de matriculacion combinada	Logro de educación	Estimación del PIB real por cápita (PPA en USD)	Logro de PIB	Poblacion
Honduras	62.6	0.740	2,320.8	0.498	6,860,842
Copán (departemento)	47.9	0.615	2,426.8	0.520	303,395
Copán Ruinas	28.9	0.502	2,258.5	0.508	32,441
Santa Rita	37.5	0.501	2,230.7	0.506	25,741
Cabanas	24.1	0.467	2,175.3	0.502	10,677
El paraiso	47.4	0.569	2,230.7	0.506	19,631

Tabel 1b Indice de desarrollo Humano según municipio, 2003⁴⁰¹

Municipio	Indice de desarrollo relativo al género (IDG)	Población hombres (%)	Población mujeres (%)	Indice del PIB igualmente distribuido	Indice de salud igualmente distribuido	Indice de educación igualmente distribuido
Honduras	0.652	49.4	50.6	0.486	0.731	0.740
Copán (departemento)	0.552	50.2	49.8	0.512	0.529	0.614
Copán Ruinas	0.499	50.1	49.9	0.501	0.494	0.503
Santa Rita	0.480	50.2	49.8	0.499	0.452	0.489
Cabanas	0.486	50.1	49.9	0.494	0.480	0.484
El paraiso	0.499	51.3	48.7	0.500	0.476	0.520

Tabel 2 Indice de desarrollo relativo al Género según municipio, 2003⁴⁰²

⁴⁰¹ Alvaro Calix, e.a., 2003, 29/33

⁴⁰² Alvaro Calix, e.a., 2003, 34/38

Departamento	Indice de potenciación (IPG)	Participación parlamentaria		Puestos administrativos y ejecutivos		Puestos Profesionales y técnicos		Ingreso (PPA y USD)		Ingreso Percibido por las mujeres (%)
		H	M	H	M	H	M	H	M	
Honduras	0.428	93.3	6.7	45.6	54.4	43.4	56.6	3,207	1,347	29.6
Copán (departamento)	0.488	83.3	16.7	44.2	55.8	23.7	76.3	3,307	1,546	31.9

Tabel 3 indice de potenciación de Género según departamento, 2003⁴⁰³

Departamento	Indice de Pobreza Humana (IPH)	Probabilidad al nacer de no sobrevivir hasta los 40 anos	Tasa de analfabetismo de adultos	Población sin acceso sostenible a fuentes de agua mejorada (%)	Población sin acceso a servicios de salud (%)	Tasa de desnutrición Crónica en la ninez
Honduras	23.4	29.1	20.3	14.1	66.3	34.0
Copán (departamento)	29.4	31.7	39.7	16.9	72.2	51.9

Tabel 3 Indice de Pobreza Humana según departamento, 2003⁴⁰⁴

⁴⁰³ Alvaro Calix, e.a., 2003, 39

⁴⁰⁴ Alvaro Calix, e.a., 2003, 40

Bijlage 5 Afkortingen van organisaties

- APSO

Cooperación Técnica Irlandesa

Heeft geholpen met de wederopbouw na Mitch met landbouwprojecten en onderwijs. Ook in de opzet en institutionering van de organisatie CONIMCHH was zij betrokken. De hoofdfiguur hierin speelt Salvador Segovia met wie ik twee interviews heb gehouden.

- ASONOG

Asociación de Organizaciones non gubernamentales

Asonog@simon.inter

- ASOPAC

Asociación de Promotores Agrícolas Campesinos de Copán

Asopacopan@yahoo.com

- CAHDEA

Consejo asesor hondureño para el desarrollo de las etnias Autóctonas

- CASM

Comisión de Acción Social Menonita

- CICA

Consejo Indígena de Centroamérica

- CIAT

Centro International de Agricultura Tropical

www.agroemprendedor.org

- CONIMCHH

Consejo Nacional Indígena Maya Chortí de Honduras

- CONPAH

Confederación de Pueblos Autóctonos de Honduras

conpah@itsnetworks.net

- CNIH

El Consejo Nacional Indígena de Honduras nació sin mucha legitimidad y representación de todos los pueblos indígenas. Posteriormente surge la CONPAH que sí representa a todos los pueblos indígenas y con ella la relación ha sido muy positiva para CONIMCHH.

- CRIMCH

Consejo Regional Indígena Maya Chortí

- Diakonia

Diakonia es una organización cristiana de cooperación que, junto a contrapartes locales, trabaja por un cambio duradero de la situación de los mas desposeídos en el mundo.

- DFID

Department for international Development

- FHIS/ Fisc. Etnias

La Fiscalía de las Etnias

- HPI

Heifer Project Internacional Heifernm@sdnhon.org.hn

Es un proyecto con financiamiento francés que apoya a las comunidades Chortís fundamentalmente con infraestructura y actualmente implementa un proyecto de ganado (\$60,000).

- ICCO

Interkerkelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking
www.icco.nl

- INA

Instituto Nacional Agrario

- Mision Int B.

Misión Internacional Board de la Iglesia Bautista

- OCDIH

Organismo Cristiano de Desarrollo Integral de Honduras
Ocdihsrc@hondutel.hn

- ODI

Independent non-profit policy research institute

- OIT

Organización internacional del trabajo

- OXFAM

Ontwikkelingsorganisatie
www.oxfam.org www.oxfamnovib.nl

- Padre Patricio

es un sacerdote que ayuda con financiamiento español a las comunidades chortís.

- Papin

Programa de apoyo para pueblos Indígenas y Negros. Es gubernamental apoyan a la CONIMCHH con microempresas.

- PRO

Patronato Regional de la Occidente. Deze organisatie was op 3 december 2005 op bezoek bij CONIMCHH om te praten over een eventuele samenwerking in de strijd tegen armoede. Oscar Mendosa representant van PRO

- Proyecto Norte de Copán

Es un proyecto ejecutado a través del gobierno con financiamiento finlandés. Apoyan en el rescate de la lengua y otros aspectos culturales, así como en estrategias de seguridad alimentaria.

- Trad. Mañana

Tradiciones para el Mañana: ONG que apoya el tema cultural en la CONIMCHH

- WOCA/ WOLA

Wachington Office Central (Latin) America (hier werkt Salvador Segovia)

Bijlage 6 Fouten en opvallendheden bij de documentatieprocedure rondom landeigendom

- Documenten hadden wel hoeveelheid land maar niet de exacte locatie vermeld
- De grenzen aan het land bleven onduidelijk, zeker als bepaalde herkenningpunten van grenzen door de tijd heen verdwenen
- Geërfd land had geen documentatie
- Documenten raakten kwijt
- Nieuwe documenten met nieuwe 'waarheden' werden dan gemaakt.
- Documenten en transacties werden niet bijgehouden tussen hervormingen door
- Fout geschreven namen, dubbele namen, verkeerde naam aan land gekoppeld
- Meerdere eigendoms titels binnen eenzelfde betitelde gebied
- Meerdere types eigendomsrechten van toepassing op een gebied van 1 eigenaar
- Title-projecten gingen alleen om nationaal en ejido land maar de grote gedeelte privé eigendommen (grootgrondbezitters) bleven buiten beschouwing
- Fouten van de mensen die het land opmeten, resulteerden in overdoen (wat weer betaald moest worden door kleine boer met weinig inkomen)
- Soms twee keer betalen, eerst voor de ene wet dan voor andere terwijl er geen verbetering is wat betreft zekerheid van die nieuwe rechten
- Veel actoren; staat, privé-eigenaren, gemeente, dorpen, individuen
- 1 stuk land heeft verschillende geschiedenissen die allen bekeken moeten worden om de conflicten om land van vandaag te begrijpen
- INA heeft geen tijd om die allemaal uit te zoeken, dus laat zij ze voor wat ze zijn en gaat niet de diepte in
- Arme mensen hebben minder kennis van of geen toegang tot de regels van de wet en mogelijkheden daarbinnen om op wetten aanspraak te maken. Het verschil tussen verschillende types door de staat geformuleerde rechten zijn hun dus niet bekend.
- Mensen zien niet belang van documenten van eigendom.
- Mensen dachten dat ze volle eigendomsrechten hadden, ipv vruchtgebruik, en dus ook rechten hadden om te (use, administration and transfer, selling, renting, inheriting, and mortgaging⁴⁰⁵). Dus verkochten ze het land gewoon
- Het uitgeven van concessies is niet meer haalbaar door te grote vraag naar land in verband met enorme bevolkingsgroei.
- Familie, vrienden en dorpsgenoten zijn belangrijke kanalen om aan land te komen om het te huren of kopen.
- Omdat de PTT een limiet had van 3 percelen per persoon, werden veel titels van percelen uitgegeven op naam van familieleden van de eigenaar. Hierdoor ontstonden veel intra-familiaire conflicten. Deze limiet is raar in een land waar land, vooral door kleine boeren, ontzettend gefragmenteerd beheert wordt.
- Ook konden er geen gezamenlijke titels worden uitgegeven waardoor samenwerkende boeren in problemen kwamen als de een plotseling zijn land verkocht.

⁴⁰⁵ Jansen, 1998, 38

**Bijlage 7 Convention 169 Indigenous and Tribal Peoples
Convention, 1989, part II Land**

Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (Note: Date of coming into force: 05:09:1991.) Convention:C169 ⁴⁰⁶

PART II. LAND

Article 13

1. In applying the provisions of this Part of the Convention governments shall respect the special importance for the cultures and spiritual values of the peoples concerned of their relationship with the lands or territories, or both as applicable, which they occupy or otherwise use, and in particular the collective aspects of this relationship.
2. The use of the term **lands** in Articles 15 and 16 shall include the concept of territories, which covers the total environment of the areas which the peoples concerned occupy or otherwise use.

Article 14

1. The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect.
2. Governments shall take steps as necessary to identify the lands which the peoples concerned traditionally occupy, and to guarantee effective protection of their rights of ownership and possession.
3. Adequate procedures shall be established within the national legal system to resolve land claims by the peoples concerned.

Article 15

1. The rights of the peoples concerned to the natural resources pertaining to their lands shall be specially safeguarded. These rights include the right of these peoples to participate in the use, management and conservation of these resources.
2. In cases in which the State retains the ownership of mineral or sub-surface resources or rights to other resources pertaining to lands, governments shall establish or maintain procedures through which they shall consult these peoples, with a view to ascertaining whether and to what degree their interests would be prejudiced, before undertaking or permitting any programmes for the exploration or exploitation of such resources pertaining to their lands. The peoples concerned shall wherever possible participate in the benefits of such activities, and shall receive fair compensation for any damages which they may sustain as a result of such activities.

Article 16

1. Subject to the following paragraphs of this Article, the peoples concerned shall not be removed from the lands which they occupy.
2. Where the relocation of these peoples is considered necessary as an exceptional measure, such relocation shall take place only with their free and informed consent. Where their consent cannot be obtained, such relocation shall take place only following appropriate procedures established by national laws and regulations, including public inquiries where appropriate, which provide the opportunity for effective representation of the peoples concerned.

⁴⁰⁶ Compleet te vinden op <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/62.htm>

3. Whenever possible, these peoples shall have the right to return to their traditional lands, as soon as the grounds for relocation cease to exist.
4. When such return is not possible, as determined by agreement or, in the absence of such agreement, through appropriate procedures, these peoples shall be provided in all possible cases with lands of quality and legal status at least equal to that of the lands previously occupied by them, suitable to provide for their present needs and future development. Where the peoples concerned express a preference for compensation in money or in kind, they shall be so compensated under appropriate guarantees.
5. Persons thus relocated shall be fully compensated for any resulting loss or injury.

Article 17

1. Procedures established by the peoples concerned for the transmission of land rights among members of these peoples shall be respected.
2. The peoples concerned shall be consulted whenever consideration is being given to their capacity to alienate their lands or otherwise transmit their rights outside their own community.
3. Persons not belonging to these peoples shall be prevented from taking advantage of their customs or of lack of understanding of the laws on the part of their members to secure the ownership, possession or use of land belonging to them.

Article 18

Adequate penalties shall be established by law for unauthorised intrusion upon, or use of, the lands of the peoples concerned, and governments shall take measures to prevent such offences.

Article 19

National agrarian programmes shall secure to the peoples concerned treatment equivalent to that accorded to other sectors of the population with regard to:

- (a) the provision of more land for these peoples when they have not the area necessary for providing the essentials of a normal existence, or for any possible increase in their numbers;
- (b) the provision of the means required to promote the development of the lands which these peoples already possess.